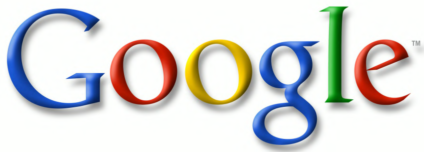
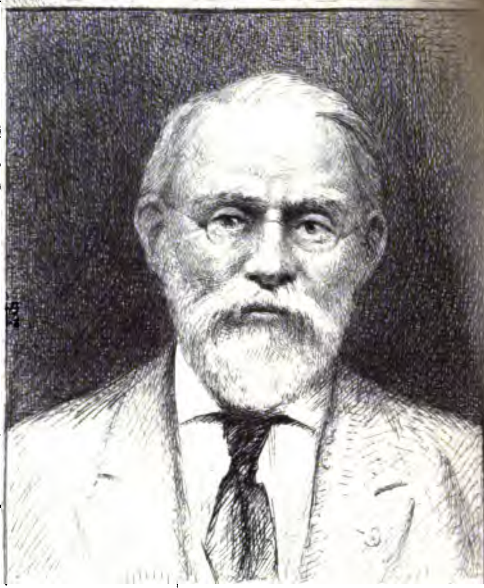

ERE

HIMMERLANDS
RAKKERE

AF

ANTON GAARDBOE

I

AARHUS
ALBERT BAYERS FORLAG
1904

HIMMERLANDS RAKKERE

HIMMERLANDS
RAKKERE

AF

ANTON GAARDBOE

I

AARHUS
ALBERT BAYERS FORLAG
1904

HIMMERLANDS RAKKERE

HIMMERLANDS

RAKKERE

AF

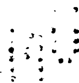
ANTON GAARDBOE

I

AARHUS
ALBERT BAYERS FORLAG
1904

AARHUS STIFTSBOGTRYKKERI

FORORD.

Materialet til nærværende Arbejde er samlet paa samme Maade som til min Bog »De sidste Natmandsfolk i Vendsyssel«. I August Maaned 1900 begyndte jeg Indsamlingen med at besøge alle Sogne i Slet og en Del af dem i Aars Herred. I disse Egne havde gennem næsten hele forrige Aarhundrede været nogle bosiddende Rakkerfamilier, og mit Haab om her at gøre en god Høst for mit Formaal blev da heller ikke skuffet. Næste Sommer kom Turen til Hornum, Resten af Aars, Gislum og Rinds Herreder, og endelig i Sommeren 1902 sluttedes denne Undersøgelse i Marken med Landsdelens østlige Egne, nemlig Fleskum, Hellum og Hindsted Herreder.

Det skal bemærkes, at jeg med Bistand af Lærere, Præster og Sognefogder opsøgte de mest troværdige gamle Folk, Mænd saa vel som Kvinder, og lod dem meddele dels, hvad de selv havde været Vidne til, dels hvad de havde hørt af deres For-

ældre og andre gamle Folk; thi ihvorvel Retsprotokollerne indeholde værdifulde Bidrag til Belysning af Rakkernes Liv, maa man dog ikke tro, at disse i Øvrighedens Hænder trænerede Delinkventer var tilbøjelig til at afgive nogen endog tilnærmelsesvis paalidelig Tilstaaelse, især om deres egne Forhold. Dette illustreres vistnok ret godt ved et Forhør i Hellum Hindsted Ret 1830, da en ældre Rakkerske paa Vejen til Forhørsstedet siger til en yngre: »Passe paa hva di mirres blaadrer«[1]).

Derimod har Befolkningen rundt om i Sognene haft rig Lejlighed til at studere Vandrefolkets Ejendommeligheder utilsløret baade i Nattekvarteret i Bondens Lader og paa de vante Samlingspladser ved Havediger, Sandgrave o. a. St.

Mange Sognes Kirkebøger er blevet undersøgt, som oftest med Velvillie af vedkommende Præst.

Herredskontorernes Arkiver har ogsaa staaet mig aabne til Undersøgelse af, hvad dér endnu fandtes. Størst var selvfølgelig Udbyttet i Provinsarkivet i Viborg.

Vel er denne Skildring et selvstændigt og særskilt Arbejde og ikke, som nogle har ment, en Fortsættelse af min Skildring af det vendsysselske Natmandsfolk — udgivet Aar 1900 —; men paa den anden Side er Emnet jo denne Gang unægtelig af lignende Beskaffenhed, thi Landstrygerfolkets Fysiognomi lader sig nok genkende, hvor man end

---

[1]) I N. V. Dorphs rotvelsk Leksikon staar: Murris og blaarer.

træffer det, og derfor har jeg heller ikke denne Gang villet trætte Læserne med at gentage, hvad der i hin Skildring findes anført f. Eks. om Natmandsfolkets Afstamning, om Tled Indvandring, den lange Række af Natmandsarbejder, saa lidt som hele den herhen hørende rige Lovgivning af Forordninger, Plakater, Reskripter o. s. v., hvorom kan efterses min nævnte Bog bl. a. St. Indledningen, flere Steder i I Afsnit samt S. 61, 62 og 63 i II Afsnit.

Med det for Øje, jeg nys har sagt, vil man maaske indvende, at en Afhandling om det himmerlandske Natmandsfolk kun vil blive et Opkog af min sidste Bog; hertil kan i Korthed svares, at Rakkeruvæsenet paa Himmerland har været af langt større Omfang end i Vendsyssel, og derfor vil Arten og Mængden af de indsamlede Træk hint Sted, ogsaa bortset fra de talrige Levnetstegninger af Natmandspersoner, maaske alene være tilstrækkelige til at skabe et Billede, der vilde frembyde ny Sider af det forsvundne Vandrefolks Liv.

Betegnelsen »Natmandsfolk« og »Rakkere« er brugt i Flæng.

Denne Skildring omfatter Tiden fra ca. 1780 til 1870. Da de fleste ved Herredskontorerne beroende Strafferegistre til Retsprotokollerne ikke er ført længere tilbage i Tiden end til Aarene fra 1820—30, har det ikke været muligt at benytte disse Kilder før den Tid.

Slutningen eller II Del af denne Skildring, der kommer til at omhandle nogle biografiske Optegnelser af Himmerlands boløse Rakkere, vil fremkomme, saa snart Forfatterens Helbred tillader at fortsætte Arbejdet.

Høgholt Skole, i Juli 1903.

Forfatteren.

Forhandlinger om og Forslag til Natmandsvæsenets Opløsning.

Natmandsfolket var vel den Klasse af Landløbere, der forulempede Almuen mest med idelige og nærgaaende Tryglerier, Trusler og Tyverier. Regeringen, som gennem Over- og Underøvrigheden saa ofte blev mindet herom, maatte omsider til at tage Affære.

Da disse Forhandlinger og Forslag flere Gange ogsaa angaar Natmandsfolket paa Himmerland, anses det for rettest at dvæle lidt ved samme. — Til en Begyndelse gjorde Regeringen ved Frd. $^{21}/_{3}$ 1685[1]) Skridt til at bortrydde den herskende Foragt baade mod Rakkerne og mod visse af deres Arbejder. Hermed vilde en stærk Skillemur mellem disse og Befolkningen have været fjærnet; men den ædle Hensigt naaedes ikke. Bl. a. af Reskr. $^{22}/_{10}$ 1714 og Frd. $^{18}/_{4}$ 1732 mærker man, at Regeringen ikke glemte sine vanartige Børn. 1791 gav Natmanden i Ribe Anledning til en Forhandling mellem Kancelliet og Amtmændene, som førte til Fremkomsten af Frd. $^{31}/_{1}$ 1794 — se min nævnte Bog S. 63.

---

[1]) Se min fornævnte Bog S. 61—62.

Derefter begyndte en mere lang end interessant Forhandling mellem Regeringen og adskillige Øvrighedspersoner rundt om i Landet, baade angaaende Forstaaelsen af den sidste Forordning samt om Forslag til Natmændenes Indlemmelse i det øvrige Samfundslegeme. En vilde have dem til en Koloni, hvor de kunde opdrages af Præster, en anden vilde anvende dem som Stokkemænd i Retterne o. s. v. 1803 i April Md. spurgte Regeringen alle Danmarks Stiftamtmænd og Amtmænd uden for Sæland, om Natmandsfamilier fandtes, om Natmandsembederne kunde afskaffes, og hvorledes Natmændene kunde optages i det øvrige Samfund. De indhentede Svar og Erklæringer lagdes ganske roligt til Side i Kancelliet, og Rakkerne fik fremdeles Lov til at fremture i deres Ugudelighed. Men Regeringen fik ikke Lov til at slumre helt ind.

1813 indsendte Amtsprovst Lodberg, Krarup (Ringkøbing Amt) til Regeringen et omfattende Forslag, som han 1817 lod trykke. Han vilde have bekendtgjort ved Kirkerne en bestemt Søndag over hele Jylland, at Beboerne denne og næste Dag skulde opbringe alle Omløbere — for Forsømmelse herimod skulde de bøde 5 Rdl. — og bringe dem til Sognefogden og denne igen til Herredsfogden. Natmandsfolkene skulde henvises til Fødestedet; dog skulde intet Sogn have over 2 voksne Personer. Børn over 2 Aar skulde ved Licitation overdrages til »skikkelig« Folk. Der skulde indrettes visse store Skorstensfejerdistrikter, hvis Udøver skulde oppebære Kornløn og fri Hus. Natmandsnavnet »og endnu mere Navnet Rakker« skulde afskaffes; Befolkningen skulde ogsaa tage dem til Bords med sig, naar Lejlighed gaves. »Viste nogen Foragt mod

dem, skulde den mulkteres derfor af Øvrigheden paa 1 til 10 Rbd.«. — — — Samme Aar som Krarup henvendte Provsten i Laastrup (Rinds H.) sig til Regeringen med et Forslag. Han vilde have Natmandsstanden oprykket »med Rod og Top«, f. E. ved at foretage en Klapjagt paa dem paa en bestemt Dag og saa bringe dem i Øvrighedens Hænder.

De ældre kunde anvendes i Militæret, de yngre til Kanalgravning, Skovhugst o. s. v. og de yngste oplæres i forskellige Haandteringer.[1])

Pastor Zimmer i Veggerby gav 1815 en Skildring af Rakkerne i »Jydske Efterretninger« Nr. 45; Artiklen optoges samme Aar i Fyens Stifts Adresseavis Nr. 89. Han siger, at de vandrer i »frygtelige Hobe«, og at han havde i en Uge set 30 Individer i sin Gaard. Han ønskede, at »driftige og formuende Mænd« vilde overveje, hvorledes denne »halvvilde Folkestamme«, der »lever sig selv til Besvær, den Fremmed til Forargelse og Landmanden til Skræk«, kunde beredes en »lykkeligere Eftertid«. —

Hertil slutter sig en Artikel i samme Blads Nr. 100; den unavngivne Forfatter vilde ikke have Rakket i Tugthuset, thi herfra slap de ud igen »og altid værre end de kom derind«. Derimod kunde de arbejde ved Fabrikker i Købstæderne, eller de kunde faa en Hedelod at opdyrke o. s. v. Fra 1815 haves et Bidrag i en lille Pjece til Forhandlingerne af Assessor i Landsoverretten, Justitsraad S. Jørgensen; efter afholdt Mandtal over dem skulde de, som var arbejdsføre og ikke kunde ernære sig selv, indsættes i offentlige Arbejdshuse og have Undervisning, De »gifte og bosiddende maatte nok er-

[1]) Dette Forslag kendes kun efter Dyrlund.

nære sig som Hestegildere, Svinesnidere, Skorstensfejere o. s. v.«. Mandspersoner og Kvinder, der ikke vare ægteviede, skulde straks adskilles og maatte ikke »opholde sig i et og samme Sogn«. Enhver udvist Foragt imod dem skulde straffes haardt »ja selv Navnet Natmand maa ikke mere bruges« o. s. v. o. s. v.

Tilskyndet ved forskellige Bladartikler og Delinkventsager samt ved Krarups m. fl. Forslag henvendte Stiftamtmanden over Aalborg Stift, Fr. Moltke sig i April 1819 til Regeringen med Anmodning om at gøre Skridt til at foretage en Forbedring af Natmandsfolkets Kaar og hjælpe det til »en taaleligere Tilværelse«. Da det skortede paa Arbejdshuse, kunde de anbringes i Viborg Tugthus, ikke for at behandles som »Tugthusfanger«, men for at vænnes til Arbejde. Han foreslaar Nedsættelsen af en Kommission bestaaende bl. a. af Stiftamtmændene i Aalborg og Viborg til at fremkomme med Forslag til Sagens Løsning.

Moltkes Henvendelse foranledigede et Cirkulære af 22. Juni s. A. til alle Amtmændene i Jylland med Anmodning om at opgive Natmandsfamiliernes Antal i de vedkommende Embedsdistrikter, ledsaget af Forslag til en Standsning af disse Landstrygeres allehaande Udskejelser. Som det kunde ventes, var Anskuelserne om hvad der hensigtsmæssigt kunde foretages imod Omstrejferne meget delte. Nogle mente, at de ældre mandlige kunde anbringes i Hæren, andre mente, at de skulde arbejde i Fabrikker. Mere interessant end praktisk var et Forslag af Herredsfogden i Lysgaard og Hids Herred om at lade dem danne Kolonier i vore Besiddelser uden for Europa, samt at de ved Løs-

ladelsen, efter udstaaet Straffe, skulde indbrændes et Mærke med Krudt et eller andet Sted paa Kroppen.

Regeringen vidste nu ikke i denne Syndflod af Anvisninger, hvilken den burde anse for den bedste og valgte saa at skille sig baade ved Ulejligheden og ved Ansvaret, idet den i Jan. 1822 paalagde de nævnte Stiftamtmænd at fremkomme med Forslag til at forebygge Natmandsfolkets Omstrejfen og at danne dem til nyttige Samfundsmedlemmer.

De to Stiftamtmænds Forslag indkom i December Md. s. A.; de foreslog Oprettelsen af et Tvangsarbejdshus til 150 Lemmer i Viborg, hvori Løsgængere og Tiggere kunde tildeles saavel Tugt som Forsørgelse. Børnene skulde tages fra Forældrene og udsættes til Forsørgelse og Opdragelse. Af Natmandsfolkets Bestillinger havde man kun Brug for Skorstensfejningen; hvis nogen foretrak Militærtjenesten for Arbejdshuset i Viborg, skulde dette tillades ham, o. s. v. Kancelliet, der ikke længe efter fik opgivet, at Opførelsen af Huset i Viborg vilde koste 30,000 Rdl., tog lige straks med Glæde imod dette Forslag. Men Glæden forsvandt lidt efter lidt, maaske, og det er vel det rimeligste, forgabede man sig i andre Forslag, der heller ikke fik Lov at leve. Af saadanne fremkommer endnu to fra Aaret 1823 fra Undall, Inspektør ved Tugthuset i Viborg og fra Etatsraad F. Tøttrup, Herredsfoged i Middelsom og Sønderlyng Herreder. Den første henvendte sig til Kancelliet med Forslag om at fange alle Omløbere og derefter sende de tjenstdygtige Natmænd som Soldater til vore Kolonier i de fremmede Verdensdele; han vilde ikke have noget særskilt Tvangsarbejdshus, men kun en Til-

bygning til Tugthuset i Viborg og saa have hele Skrabet under et Tag. Børnene skulde tages fra Forældrene og anbringes i særskilte Bygninger til Opdragelse o. s. v. — Tøttrup nedlagde sine Tanker i en lille Pjece med den noget lange Titel: »Noget til Besvaring af det Spørgsmaal: Ved hvilke Midler kunne de i Nørrejylland omvankende Tiggerhorder, bekendte under Navnet Natmændsfolk eller saakaldte Kæltringer, forvandles til gode og duelige Borgere?«.

»At vedblive at hade, forfølge og straffe disse Mennesker er — synes mig — højst ubilligt«; »at oprette en Koloni af disse Mennesker,« mente han heller ikke lod sig gøre. Derimod vilde han efter engelsk Mønster foreslaa, at der i Nørrejyllands 50 Herreder opførtes et Hus med 1 Td. Htk. eller 12 Tdr. Land. »For at spare Udgivter« kunde Huset opføres af Ler og Lyng. Huset skulde udlejes til en Bondefamilie paa Livstid, imod at denne tog en Natmandsfamilie med kun et Barn i Tjeneste for »Mad, Drikke og de fornødne Klæder«. Naar Husene var ledige, skulde de være Tilflugtssteder for løsladte Forbrydere, der var »foragtede af den hele Jord«. De ugifte Personer skulde fordeles i Nørrejylland, saaledes, at hvert Sogn fik en Person, som skulde tages for Kost og Klæder. Hele denne Indretning vilde koste 15,000 Rdl. For at betage Beboerne Lysten til at fortrædige disse Tjenestefolk, skulde det bestemmes, at hvis en af dem løb sin Vej, maatte vedkommende Sogn betale Transportomkostningerne. Baade Landpolitiet og Grænsepolitiet maatte forbedres, det sidste for at holde Styr paa fremmede Landstrygere. Subsidiært fore-

slaar han at sende Omløberne med »et eneste Skib« til Nordamerika.

I 1826 kommer Undall atter frem med sit gamle Forslag; kun ønsker han nu Landstrygerne sendt til Nikobarerne med det asiatiske Kompagnis Skibe.

Nu skulde man med god Grund synes, at der var gode Raad og Forslag i Overflødighed at arbejde med i Kancelliets gamle Trædemølle, hvor man af og til øvede sin Dybsindighed paa de to Stiftamtmænds Forslag om Tvangsarbejdshuset i Viborg; men de vise Regeringsherrer kunde ikke faa Ro til at tænke en Tanke tilende, før der udefra præsenterede sig ny Forslag og velmente Raad. Luften var saa trykkende svanger af dette aktuelle Spørgmaal.

Saaledes tog 1828 en Indsender — Herredsfoged Bülow i Fjends-Nørlyng Herred — i »Viborg Samler« [1]) til Orde for at henlede Tanken paa vore forsømte Natmandsfolks Børn. Man kunde ikke »miskende« Opfordringen til at tage til Opdragelse her i Landet »forladte og ulykkelige« græske Børn; men man maatte heller ikke glemme at tage sig af vore egne Natmandsfolks Børn, »fødte for det meste under aaben Himmel«, lærte de under Opvæksten kun at kende Lasterne, men maatte »savne alle Livets Goder«. De gamle var uforbederlige og vilde en Gang uddø, men Børnene burde tages fra Forældrene og anbringes i et Vajsenhus.

1831 blev Ahlefeldt Laurvig Stiftamtmand og Amtmand i Viborg, og da han ogsaa ligesom sin Forgænger i Embedet interesserede sig for Rak-

[1]) Nr. 50.

kerne, lod han $^{11}/_{2}$ 1835 anstille Jagt paa dem i Viborg Amt (saavel Jagten her som andre Steder samme Dag, vil senere blive omtalt). I Anledning af denne Jagt faar han Lejlighed til gennem sine Korespondancer med Regeringen at slaa til Lyd for, at det nu er paa Tide at skride til Handling i Natmandssagen. Det saa virkelig ogsaa lige straks ud til, at det skulde lykkes ham at faa de gamle Herrer strammet op til at slaa et Slag for at faa Sagen i Havn. Man kastede nu som flere Gange forhen sine Øjne paa Stiftamtmændenes fornævnte Forslag, idet der 15. Aug. 1835 udfærdigedes et Cirkulære til Amtmændene, hvori man anmodede om at fremkomme med Betænkninger over de to Herrers fremsatte Anskuelser om Tvangshuse m. m. Besvarelserne fra Over- og Underøvrighederne indkom inden Marts Maaneds Udgang; men Meningerne var nu som ved tidligere Lejligheder meget delte. Blandt Betænkningerne skal vi her blot nævne Herredsfoged Jansens i Hobro, der i Stedet for at sætte Rakkerne i Tvangsarbejdshus, hellere saa dannet en Koloni af dem, hvor de ernærede sig ved Agerbrug.

Forinden Natmandssagen helt undlivedes i den første Stændersamling i Viborg, havde endnu en Mand den Tilfredsstillelse at være med til at foreslaa noget. Det var Rektor N. V. Dorph, der 1824 udgav sit »Rotvælsk Lexikon«. 1836 tilstillede han Kongen sit Forslag, hvor han foreslaar Oprettelsen af et ridende Gensdarmeri paa 100 eller 50 Ryttere til at opsnappe Rakkerne, samt en Tvangsarbejdsanstalt i hver af de tre Provinser Nørrejylland, Slesvig og Holsten. Naar man saa hen til, at disse »Kjeldringer«, der »ved Undfangelsen selv allerede

ere stemplede til Fordærvelse«, kostede Landet 40,000 Rbdlr. foruden de mange Ulæmper, de forvoldte Befolkningen, var det paa Tide at skride til Handling imod Landløberne.

I den jydske Stænderforsamlings Møde den 24. Maj 1836 oplæste Biskop Øllegaard et Forslag fra 39 Beboere i Rind og Herning Sogne, Ringkøbing Amt, indeholdende Bestemmelser til Forebyggelse af Rakkernes Omstrejfen. Da Forslaget, der var formuleret i 6 Afsnit, ikke indeholder noget særligt nyt, som vi ikke kender fra tidligere Tid, skal her kun anføres, at Andragendet ved Afstemningen afvistes med stor Majoritet. — I samme Møde lykkedes det Justitsraad Fjelstrup at faa nedsat en Kommité, som skulde bedømme et af ham stillet Forslag ligeledes til Ophævelse af Natmandsvæsenet. Kommitéen, der kom til at bestaa af 3 Medlemmer, ender sin Betænkning med at foreslaa en Henvendelse til Kongen om at fremkomme med en Lov af et i 6 Punkter nærmere antydet Indhold, som kunde bidrage til at danne Omløberne til skikkelige Medborgere. Ved Afstemningen over, hvorvidt man skulde indgive en saadan Petition, stemte et lige Antal for og imod, og saaledes bortfaldt Sagen. (Da det vilde blive for vidtløftigt her at gengive Stændernes Forhandlinger, henvises til Stændertidende for Nørrejylland 1836 I 578—85 og II 990—1017)[1].

Grunden til, at alle disse Forhandlinger dog

---

[1]) I den lange Række af disse Forhandlinger har jeg fulgt den samme Tidsfølge, som findes i Dyrlunds: »Tatere og Natmandsfolk i Danmark« S. 122—199; men jeg har dog paa faa Undtagelser nær haft de originale Aktstykker ved Haanden.

endte med at løbe ud i Sandet, maa man vel ikke helt søge i manglende Evne og Villie til at udrette noget; det var maaske lige saa meget uheldige Tidsomstændigheder, der her som i saa mange andre Forhold traadte hindrende i Vejen: Endnu befandt Fattigforsørgelsen sig paa et ufyldestgørende Standpunkt, og Røsterne fra det Folk, der maatte udrede de følelige Kontributioner til Landstrygerne, naaede sjældent eller aldrig de Steder, hvorfra Reformerne skulde komme.

A.

Gamle Folk om Rakkerlivet.

a. Antallet.

Hverken af den ældre trykte Litteratur saa lidt som af mine erhvervede Oplysninger lader sig drage nogen sikker Slutning om Tallet paa Natmandsfolket paa Himmerland, og endnu mindre for hele Nørrejyllands Vedkommende, for noget bestemt Aar inden for det Tidsrum, denne Skildring omfatter.

Hvad nu Antallet for hele Nørrejylland angaar, taler Tøttrup i sin fornævnte Bog baade om 1000 og 300 Personer, saa heraf bliver man ikke klog. I »Viborg Samler« 1835, Nr. 59, anslaas »de frie Medlemmer af hiin Stat« til 800 à 1000; det første af disse Tal gaar flere Gange siden igen baade hos Dorph i hans Forslag fra 1836 samt i »Stændertid. for Nørrejylland« s. A. I, 580 og i »D. Folkeblad« 1841, Nr. 27—28. I Modsætning hertil antager Dyr-

lund ikke, at Antallet i Tiden omkring 1820 kan sættes højere end til 3 à 400, og 1835 regner han endog med 100 Personer mindre.

Med Hensyn til Himmerland lader det sig heller ikke gøre at finde nogen Løsning paa dette Spørgsmaal.

Rakkerne havde mest Forkærlighed for Hedeegnene, hvor Befolkningen var tyndest og boede mest spredt; paa saadanne Steder kunde de nemlig mest ugenert leve deres lovløse og fri Liv. I Aalborg Amt, der jo udgør den største Del af Himmerland, skulde de derfor ogsaa have været talrigst i Aars, Slet og Gislum Herreder, hvorfra de efter Moltkes Beretning i hans Forslag fra 1819 vandrede ud og hjemsøgte Befolkningen »i hele Flokker«. Men ogsaa i andre Egne af Landsdelen havde man set store Sværme af dem — se saaledes foran Zimmers Beretning fra Veggerby —; om Forholdene i Rinds Herred er Beretningerne f. Eks. hos Dyrlund[1]) noget modsigende. Om Fleskum, Hellum og Hindsted Herreder haves saa godt som ingen skriftlige Meddelelser. Det vilde vel gaa den, der vilde tælle Rakkerne, paa samme Maade, som den, der vilde tælle Stjærnerne: Han vilde stadig gøre nye Opdagelser. Saaledes ser man, at Antallet af disse Folk ved Tællinger for Aalborg Amt 1803 opgives til 16 og 1819 til 100 Personer, en Angivelse der vækker Tvivl, om end man begge Gange talte efter forskellige Regler. De 33 Personer, som ved Jagten den 11. Februar 1835 indfangedes i Aalborg Amt[2]), udgjorde ikke Rakkernes

[1]) S. 246—47.
[2]) Dyrl. S. 239.

virkelige Antal paa Himmerland paa det angivne Tidspunkt; thi det berettes saavel af Befolkningen som i Forhørsakterne, at en Del den nævnte Dag laa skjult i Fouragen i Folks Lader, medens andre havde forstukket sig i Lyngen og Vidjerne paa de store Heder og i Moserne.

Det er utvivlsomt, at Rakkerne har optraadt talrigst i Slet Herred, og det gælder særlig saa længe, de gamle kan mindes; dette beror vel for en Del derpaa, at i de sidste 60 til 70 Aar har her boet flere Familier af dem i adskillige Kommuners Fattighuse, hvor de sidste Ætlinge paa en enkelt Undtagelse nær er død for kun faa Aar siden.

Saadanne Fattighuse, hvor der fandtes nogle af »vore egne Folk«, som de udtrykte sig om Stammens Medlemmer, blev naturligvis Stationer for alle Jyllands hjemløse Rakkere, naar de var paa Egnen. Der har i Aars, Gislum og Hornum Herred været set lige saa store Flokke af Rakkere som i det første Herred — i Gislum H. har der jo i Mands Minde været 2 à 3 Rakkerreder —, men Truppernes Talrighed har været størst paa hint Sted. Ogsaa i Landsdelens øvrige Herreder undtagen Hindsted kan man finde enkelte Udsagn om større Flokke, men de har langt sjældnere været iagttaget der.

Gamle Folk, der ikke kan huske noget bestemt Tal, fortæller, at de gik i »store Komplotter« eller i »store Hjordtal« el. lign. De ældste nulevende har set indtil et halvt Hundrede forsamlet paa eet Sted, men i de fleste Tilfælde har man kun set fra 10 til 20 Personer i Flok.

Der kom sjælden flere end to ind paa et Sted, og det var i Almindelighed »Hunrakkere«, for at

bede om Nattely, »men om Morgenen talte man ikke sjælden indtil 20 og derover ud af Laden«, beretter de gamle.

Paa Heden mellem Lundby og Søttrup laa en Dag for 60 Aar siden over 20 voksne »Hanrakkere«, foruden Kvinder og Børn. Da de saa en forbipasserende Kone, løb 3 à 4 efter hende, men da nogle af den gamle Rakker Eliases Sønner, som var i Forsamlingen, kendte hende, friede de hende for at blive antastet af deres Kammerater.

En afdød Gaardmand i Lundby, som nu kunde have været over 90 Aar gl., har fortalt, at han engang havde set 36 Natmandspersoner forsamlet i en Lade der i Byen.

Det er blevet paastaaet, men ogsaa modsagt af andre, at før Limfjorden 1825 brød igennem Aggertangen, gik Rakkerne i store Flokke, naar det havde blæst stærkt fra Vest i flere Dage, fra Løgstør til Aggersund.

For ca. 60 Aar siden saa man tit i Ranum Flokke paa 20 Personer, og paa samme Tid iagttoges lignende Flokke flere Steder i Gislum, Aars og Hornum Herreder, i hvilket sidste Herred de tiest forsamlede sig i Djørup i Bislev Sogn.

Naar de for 70 Aar siden var i Ellidshøj, kom en vis Hunrakker ind for at bede om Almisse, man spurgte hende saa om Tallet paa Truppen, hvilket hun opgav ved følgende Ramse:

»Mi Søster aa hinne Mand, mi Moster aa hinne Mand, Johan aa de spæ Børn, mi Mand aa mej!«

Den største Forsamling, man har iagttaget paa Himmerland, saa man for 70 Aar siden paa en Toft sønden for Ullits Kirke, hvor 50 Personer var

kommet sammen for at deltage i Festlighederne ved et Rakkerbryllup. Man havde formentlig valgt netop denne Plads for at demonstrere mod Sognepræsten. Efter Vielsen kogte de Mad paa Toften og holdt Gilde.

I Svingelbjærg i Rinds Herred holdt Rakkerne i deres Velmagtsdage til i »grumme store Komplotter«, og i Skals By har en 78 Aar gl. Mand set dem i Flokke paa 14 til 16 Personer; i Roum og flere andre Sogne i samme Herred har man set lidt eller intet til disse Folk.

I Dal og Storvorde Sogne i Fleskum Herred har man for omtr. 70 Aar siden set Rakkerselskaber paa henholdsvis 18 og 15 Personer.

I Hellum Herred er det fornemmelig i St. Brøndum, Skørping og Bælum Sogne, man i Mands Minde har mærket noget til Landstrygerne. I det første af disse Sogne maatte den nuværende Sognefoged for 24 à 25 Aar siden yde sin Assistance til at fordrive en Trup, som havde gjort sig ud til Bens i Ejstrup By. De angav at være hjemmehørende i Lemvigegnen.

For 70 Aar siden laa Omløberne i »store Hobe«, bl. a. Rakker Rasmus og Kryk Hans, i Skørping ved Havedigerne, hvorfra de søgte ind i Boligerne og truede Konerne til at give sig Almisser; paa samme Tid hjemsøgte de samme Selskaber ogsaa Bælum, hvor en 84 Aar gl. Kone har fortalt, at før hun kunde mindes, skulde hendes Farbroders Lade undertiden have været »propfuld« af saadanne Folk.

Det skal her antydes, at det muligt kunde tænkes, at andre Forhold, end hvad foran er anført om Rakkernes Forkærlighed for Hedeegnene,

har medvirket til at holde dem tildels borte fra de østlige Egne af Himmerland. Man har nemlig der lige op til Nutiden i flere Sogne haft sine Fattigfogder, Stodderfogder eller, som de oftest der benævnes, Stodderkonger til at holde Styr paa Tiggerne, en Institution jeg aldrig har hørt omtalt i Vesthimmerland [1]). Man har rigtignok fra Volsted Sogn berettet, at disse Justitsens Haandhævere ikke formaaede at holde Styr hverken paa Rakkerne eller andre Omløbere; »thi naar Kongen gik ud ad den ene Ende af Byen, gik Rakkerne ind ad den anden«. Maaske havde Kongerne mere Ben i Næsen andre Steder! Man har saaledes fortalt i Als Sogn, at en Foged der for 70 Aar siden skamslog den vagabonderende Betler Per Normand med sin Sabel paa Øret og Kinden, engang denne sad og spiste sin Mad ved et Dige. Det er muligt, det var gammel Gæld, som blev betalt ved denne Lejlighed, thi Normanden var nok ellers en haard Karl, om hvem det bl. a. vides, at han ved en tidligere Lejlighed med sin Knortekæp, hvis Haandtag udgjordes af et Vædderhorn, havde drevet Stodderkongen fra Storvorde, da denne havde begivet sig ud for at anholde Betleren, tilbage ind i Byen.

Ihvorvel flere af disse kommunale Politimænd var forfaldne Subjekter, der ikke kunde nægte sig at smage paa Indholdet af Betlernes Lommeflasker, er det dog ret naturligt, at Institutionen dæmmede ret godt op for næsvise Trygleres Udskejelser.

---

[1]) I Als Sogn døde den sidste Stodderkonge, saa vidt vides, i Vinteren 1901—02; han bar Uniform og Sabel og oppebar Penge- og Kornløn.

At Rakkerne ikke yndede Foranstaltningen haves en bestemt Udtalelse om i et Forhør i Hellum Hindsted Ret fra Aar 1830. En Rakkerske udsiger nemlig, at hun og hendes Kæreste var godt kendt i Gislum Herred og flere Steder i Østhimmerland, »hvor de dog ikke havde været, siden de fik Fattigfo(g)der der«.

Enkelte Vendinger i Himmerboernes daglige Tale saa vel som enkelte Skikke vil længe bevare Mindet om det forsvundne Vandrefolk. Uden at ville paastaa, at f. Eks. Spillene »Femkort Rakker« og »Trekort Rakker«, der saa stærkt leder Tanken hen paa det Folk, hvis Navn de bærer, oprindelig er opfundet paa Himmerland, kender jeg dog fra mit Ophold der for ca. 20 Aar siden, at Spillene brugtes meget af gamle Folk, og at Spillerne ogsaa i flere Dage efter fandt Fornøjelse i at minde hinanden om, hvem der sidst »blev Rakker«. I Vesthimmerland har jeg hørt en Talemaade om en høj Kvinde, at hun var »saa lang som halvanden Rakkerkælling«, og ligeledes har jeg hørt i Hornum Herred, at »Tusind Tak er Rakkertak« o. s. v.

Man har ikke i denne Landsdel haft saa mange forskellige Benævnelser for disse Folk efter deres Haandteringer som i Vendsyssel. Man har kun et enkelt Sted hædret dem som »Kæltringer«; alle andre Steder har de gaaet under Fællesbetegnelsen »Rakkere«.

b. Arbejder.

Hvis Rakkerne havde hørt Vorherres Formaning om, at Mennesket skal æde sit Brød i sit Ansigts Sved, har de enten helt misforstaaet Budet

eller ogsaa anset det som sig uvedkommende; thi større Dagdrivere, end disse Folk var, har næppe eksisteret i vort Fædreland. Denne store Ladhed, som den flittige Landalmue daglig var Vidne til, spores ogsaa gennem de gamles Beretninger, at have medvirket stærkt til at vække og nære den herskende Antipati imod dem. Det var jo netop i den travle Sommertid, at den flittige Landmand idelig havde Lejlighed til at iagttage deres mageligt henslængte, dovne af Ugidelighed, stærkt prægede Skikkelser ved Kornvange, i Grøfter, ved Diger o. a. St. Fra trykt Literatur saa vel som fra Retsprotokoller kunde ogsaa flere Steder henvises til samstemmige Udtalelser om deres uvirksomme Liv. I S. Jørgensens fornævnte Bog 1815 siger han, at de er »vant fra Ungdommen af til Lediggang«, og i D. Folkeblad [1]) udtrykker en Meddeler sig, at »Lediggang og Ørkesløshed er deres Yndlingslyster«. Af adskillige Forhør fremgaar, at flere af dem havde faaet Polititilhold om i Henhold til den bestaaende Lovgivning at tage fast Tjeneste, og nogle havde virkelig ogsaa gjort Tilløb til at efterkomme Tilholdet ved at give sig i Tjeneste hos Landmændene. Men nogen lang og tro Tjeneste blev det aldrig. Enten kom deres egen Familie eller andre fremmede Landløbere og trak dem med sig, eller den medfødte flygtige Natur vaagnede til Flugt i dem, og saa gik Livet atter ind i Ørkesløsheden. Om andre udtales det i Forhør og Domme, at de »ikke vilde tjene«, eller at de »aldrig havde søgt Tjeneste«, og om Jens Mortensen Hvam anføres i Dom fra Hornum Fleskum Herred 1839, at

---

[1]) 1841 Nr. 27—28.

han havde forklaret, at han ikke tog Tjeneste, »da han var uvant til Bondearbejde«, medens den fulde Sandhed var den, der ogsaa udtales i en Betænkning i den første jydske Stænderforsamling[1]), at de »unddrage sig fra stadigt og ordentligt Arbejde«, eller som Krarup i sin Bog 1817 ligeledes udtrykker sig: »De fleste af disse Mennesker, som er opfødt i Dovenskab og Lediggang, have ingen Lyst til ordentligt Arbejde, finde det mageligere at ernære sig af Betleri og ville derfor ej søge eller modtage Tjeneste«.

Lad os engang prøve at undersøge, hvad Landstrygerne selv mente om den Side af deres Liv, maaske er den udtalte Dom uretfærdig; thi vi har jo den fælles Svaghed, at vi saa let kan opdage andre Menneskers Svagheder.

Hundene delte Befolkningens Uvillie mod Rakkerne; naar en Rakkerske vilde gaa ind ad en Dør med Vuggen paa Nakken, var hun ofte forfulgt af 3 à 4 Hunde. Baade af Hensyn til Vuggen og Hundene gik hun sidelængs ind gennem Døren og fægtede kraftigt efter de firbenede Forfølgere med Stokken, samtidig med, at hun fremsagde følgende Ramse: »Aa, bitte Muer, haar i et nøj aa ska ha' klinke i Daw, eller lodde', eller en Rude sat ind eller kitte', eller æ Skorsten fejet?« Hvis der blev svaret nej, tilføjede hun, »Aa, Herregud, hun haar val it æ Par Æg, søe Muer?« Heraf maatte man straks fristes til at antage dem for flittige og alsidige Haandværkere; men naar man ser paa Slutningsbemærkningen, løber det hele ud i et ufrivilligt Vidnesbyrd om, at Natmandsfolkets alle-

---

[1]) Stænderlid. II, 1836, 993.

haande Smaahaandteringer ogsaa dreves som et Paaskud til deres Tiggen og Tryglen.[1])

Til de virkelige Rakkerarbejder henhørte bl. a. Latriners Rensning, Skorstensfejning og, indtil forskellige Forordninger[2]) i Forening med den stigende Oplysning omtr. ved det 19de Aarhundredes Midte havde bortryddet de stærke Fordomme, Flaaning af alle selvdøde Kreaturer samt dræbte Heste, Kalve, Hunde og Katte. Til Hesteslagtning benyttede de ligesom deres Værkfæller i Vendsyssel lange Knive — disse Knive benyttede de antagelig ogsaa i ældre Tider, naar de vilde tiltvinge sig Gaver; thi en gammel Kone har berettet, at naar Hole Rakkere om Aftenen sleb de lange Knive, kunde det i stille Vejr høres i de omliggende Byer, og naar de saa f. Eks. kom til Damgaardene i Farsø, forsikrede de, at de ikke vilde gøre disse Beboere Fortræd, for der kunde de erholde gode Almisser. — Baade Rakker Eliases Sønner og Kristen Hansen fra Hole brugte samme Fremgangsmaade ved Hesteslagtning: De bandt den anden Hest til Benet af den først slagtede, den tredie til den anden o. s. fr.; de havde en Stok i den ene Haand til at slaa med, hvis de stak fejl med Kniven. Kristen Hansen brugte Kniven i venstre Haand og Stokken i den højre Haand, og hans Kone Birret Ryssing samlede Fedtet i en Pose.

Rakker Morten slagtede en Hest ved Tolstrup By, men stak forkert og Hesten løb efter Rakkeren, som maatte søge Redning i en Rævegrav, indtil Dyret havde forblødt. Niels Jæger i Visborg var

---

1) Jvfr. bl. a. St. Dorph S. 12.
2) Bl. a. Frd. $^{31}/_{1}$ 1794.

lige saa uheldig ved Viffertsholm, hvor Hesten dog var sat i Tøjr; den sled sig løs, og Jægeren maatte søge Redning i et Træ, indtil Hesten var falden i Nærheden af Rakkerkulen. Større Dyrplageri synes at have fundet Sted ved Løgsted, hvor en Rakker for 60—70 Aar siden stak en Hest, som derefter løb med Kniven i Brystet en halv Fjerdingvej ad Vejen efter Ranum, før den faldt. — Rakker Elias kunde slagte og flaa en Hest paa en Time og Kristen Hansen Hole kunde ifølge det jydske Almueliv [1]) hurtigere flaa en Hest, end en Kone kunde tage Skindet af et Faar. Om Rakker Rasmusses Kone sagde hendes Søn: »Mi Muer kan flaa 12 Krikker om æ Daw, aa røg 18 Piber Tobak om æ Daw«. Rakkersken Eva fra Røjdrup flaaede Heste i Stenild for 90 Aar siden, og Karen fra Nørager flaaede og skar Heste og agerede tillige Dyrlæge, og var meget dygtig, forsikrer man. Før nogen nulevende kan mindes, kom en Rakkerkone fra Aalborgegnen kørende med en Hest til Skørping og Solbjærg for at flaa og skære Heste; Dyrene skulde ved den sidstnævnte Operation kastes omkuld to Gange, og sidste Gang skulde Saaret brændes med et gloende Jern. [2])

Birret Ryssing kom Katte i en Sæk, lagde dem paa et Bræt og satte sig paa Sækken i en vuggende Stilling, indtil Dyret var kvalt. Krik Bertel fra Laastrup satte sig paa Kattens Hals over Kanten af en Halvdør, indtil Dyret døde; Niels Jæger tog enten

---

[1]) Nr. 657.

[2]) Denne sidste var antagelig Natmandens Kone fra Aalborg, thi han havde Bevilling som Hesteskærer i 5 Herreder i Aalborg Amt, se Dyrl. S. 228.

disse Dyr ved Benene og slog dem ihjel imod en Sten, eller han kom Dyret i en Sæk og slog det ihjel med en Vognkæp. En Gang havde han flaaet en Kat og derefter kastet den ud ved Siden af et Havedige. Da man lidt efter saa til det flaaede Dyr, »laa det endnu og gabede og pustede«, fortalte en gl. Kone i Skelund.

De første Natmandsfolk, gamle Folk paa Himmerland kan mindes, drev næsten alle sammen paa at flaa, rense Latriner og feje Skorstene; senere hen i Tiden, da Flaaningen ikke indbragte tilstrækkeligt, tog baade disse og saa godt som alle andre af Stammens mandlige Medlemmer Glarkisten [1]) paa Nakken og forenede fra nu af næsten alle mulige Haandværker i en og samme Person, officielt kaldte de sig selv Glarmestere og Blikkenslagere; men Anders Eliasen lavede endvidere f. Eks. Lynglimer og efter 1848 var Rensningen af Seminariets og Præstegaardens Latriner i Ranum udelukkende i Hænderne paa ham, hans to Brødre og Bitte Stoffer; Arbejdet betaltes med 4 Mk. Stoffer, der var »en tynd Pjalt«, var den eneste, som kunde gaa op i Seminariets Skorsten at feje, hvorfor han fik 1 Mk.; alle disse Penge omsatte de i Brændevin, som fortæredes i nogle Sandgrave ved Østsiden af Præstegaarden.

Under et Forhør ved Aars Slet Herred 1863 forklarede Stoffers Kæreste, at han nok kunde forsørge dem begge, idet han fik 16 til 24 Sk. for hver Skorsten at feje, og han loddede og klinkede og fik 1 Sk. for hver Klinke.

---

[1]) Denne havde Form som et Chatol og var for det meste grønmalet.

Kryk Hans og Pludder Mads medførte, saa vidt vides, aldrig Glarkiste. Den første havde altid flaaet og fejet; men af et Forhør 1847 ved Rinds Gislum Herreder oplyses det, at han Aaret i Forvejen paa Herredskontoret i Skive havde faaet Pas som »Timsmager«, men udførte ved Siden af ogsaa Rakkerarbejder, som bestod i at tage »Skind af Hunde«. Ved Tidernes Ugunst var Rakkerarbejdet nu henimod Aarhundredets Midte skrumpet saa stærkt ind, at det blev nødvendigt at søge et Bierhverv. Af det eneste Forhør, som kendes over Pludder Mads fra 1830, ses det, at han ernærede sig som Skorstensfejer og Flaaer. Glarmestrene lavede Kit af Tjære og Kridt, som skulde være meget godt. At Skorstensfejerbestillingen lige saa vel som Hesteslagtningen ikke var helt ufarlig skal her anføres et Eksempel paa. Kryk Hans kom engang til Buderupholm og fik Lov til at gaa op i Skorstenen; men Hans var nu noget til Aars og Bentøjet, som Navnet antyder, ikke i den bedste Orden. Da han var kommen til det øverste af Skorstenen, gled han og faldt i et temmeligt hurtigt Tempo ned paa Ildstedet til Fruen. »Om Forladels naadige Frue«, udbrød den uheldige Fejer »A kommer saa dristig«. Baade han og Fruen slap dog med Forskrækkelsen.

Axel Jensen og dennes Søn Jørgen var Kludesamlere; Peder Lind lavede Naale og Hægter, Rørmanden i Hørby lavede Væverør og Niels Nielsen Lund var Sadelmager. Den store velkendte Kobbersmedfamilie kunde forfærdige og reparere al Slags Kobbersager.

Flere af Natmandskvinderne paa Himmerland kunde karte og strikke. Det kunde maaske tænkes, at flere af dem havde lært disse Sysler i Tugthuset;

men da mange af dem først havde slaaet sig til Rakkerne i den voksne Alder, kunde de antagelig ogsaa have faaet denne Lærdom i Barndomshjemmet. De fleste strikkede Strømper og Strømpebaand; men en oplyser i et Forhør 1842, at hun ogsaa havde »strukket uldne Klokker« og solgt. — J. Kierckebye anfører i sine Meddelelser om Natmandsfolkene i Jydske Samlinger[1]), at han ikke har hørt, at nogen af Kvinderne kunde spinde; jeg kan dog anføre et saadant Eksempel. En Rakkerske udsiger i et Forhør i Hornum Fleskum Herreders Ret 1837, at hun havde betlet Uld, som hun havde spundet til Strømper til sin Kæreste. Ogsaa om Kryk Hans berettes det, at han kunde spinde, hvilket han havde lært i Tugthuset, og en Dreng havde sammesteds lært at væve.

Rakker Else var nu imidlertid af fuldblods Rakkeræt; men hun roses af Befolkningen for Dygtighed i al sin Gerning. Hun tjente som Kokkepige paa Bjørnsholm for omtr. 60 Aar siden; paa Gaarden fandtes da et Faarehold paa 80 til 100 Stkr. Gaardmændene i Ranum blev da tilsagt fra Gaarden til at afgive Mandskab i Faareklipningstiden, og der sendtes unge øvede Piger og Karle, men ingen af dem formaaede at kappes med Else.

Det berettes fra alle Egne, at Fiskeri var Rakkernes kæreste Syssel, og de drev det ogsaa til at blive gode Mestere i dette Arbejde, hvilket ikke kan forundre; thi Fiskeri med Medestang »æ Gaj« maa dog kunne passe for den største Dagdriver. De haandterede Aalejærnet lige saa godt som Mede-

---

[1]) III B. 133.

stangen. De bedste Fiskere blandt Rakkerne i denne Landsdel skulde have været Brødrene Anders og Kristen Eliasen. Flere gamle Folk troede om dem, at de kunde hekse Aal frem, hvor man ellers antog, der ingen var. De kunde f. Eks. opdage, hvor Aalene var gaaet ind i Aabrinkene; saa jog de Jærnet ned i Jorden og trak Aalen frem. Ogsaa midt inde paa en Eng saa man dem jage Lysteren et Stykke ned og trække Aalene frem af Jorden.

Anders gik altid med en meget høj Hat, en rigtig Skyskraber, som man kaldte en »Trebindingshat«. I denne havde han, naar han gik paa Fiskeri, bl. a. en Tollekniv og en Flaske Brændevin. Naar han fiskede »paa tørt Land« ɔ: inde paa Engen, skar han Grønsværen rundt om Aalejærnet bort med Kniven og trak derefter Aalen frem; naar den var oppe, sagde han: »Den var sgu en Dram værd«. Han fiskede ogsaa engang Aal hos en Gaardmand i Giver, med hvem han var akkorderet, at Gaardmanden skulde have Halvdelen; men Rakkeren fortrød Overenskomsten og samlede alle Aalene i Hatten og fortalte Manden, at Fiskeriet intet Udbytte gav. Tjenestekarlen havde imidlertid set Rakkerknebet og gik hen til Anders og slog Hatten af hans Hoved, og ned paa Engen trillede de dejligste Aal, hvoraf Manden nu kunde faa sin gode Part.

Klæmen bedrog ligeledes en Mand i Stistrup i Foulum, for hvem han skulde fiske til en Barnedaab; første Dag fik han fire fine Mellemmader og en Flaske Brændevin, men kom den første Aften uden Udbytte og fortalte, at han havde mistet Krogen

— han havde solgt Fiskene —. Anden Dagen blev han ligeledes forsynet med Mad og Brændevin, men saa blev han helt borte.

Kristen Eliasen sagde i et Forhør 1835, at han kunde ernære sig ved Fiskeri. Man driver endnu Fiskeri paa Limfjorden ved Blus om Natten, naar Vejret er stille; Rakkerne forstod ogsaa at »blusse«. To Mand fulgtes ad, den ene bar en Rist med Lyng paa. Ved at tænde Ild i Lyngen og holde Blusset ud over Vandet, kunde den anden se at stange Aalene paa Bunden af Aaen.

Man har ogsaa set splitternøgne Hanrakkere gaa og fiske med de bare Hænder i Bækken ved Bislev. Aal og Ørreder blev kastet op paa Land, hvor Kvinderne greb dem og puttede dem i Posen. Ude paa en Holm i Limfjorden ved Løgsted laa ofte Flokke af Rakkere 8 Dage i Træk og stangede en Mængde Aal.

Det Vederlag, de himmerlandske Rakkere beregnede sig for deres Arbejder, afviger ikke stort fra, hvad vi kender fra Vendsyssel:

Ry Hans fra Hole sagde: »4 Sk. for æ Kat aa kræng, 8 Sk. for æ Hund aa flaa, 1 Mk. for æ Helmis aa ta' aa', aa 18 Sk. om den er fraasen«. Han sagde ogsaa: »Hvis mi salig Kuen Ellen haa væt løwwen, ku vi sakrapin i mæ ha vendt den størst Hest, di haar paa Hessel« — han mente, at de kunde have slagtet og flaaet den. Anders, Kristen og Johannes Eliasen holdt paa de samme Priser for deres Arbejder som Ry Hans.

Nørager Rakkere vilde have: »8 Sk. for æ Kat aa hæng, 12 Sk. for æ Hund aa kræng, 1 Mk. for æ Krik aa flaa aa 8 Sk. te' om Hoverne skal aa'«.

c. Betleri og Fødevarer.

Landløberiet med de deraf følgende Uordener, Tyveri, Vold, Betleri o. s. v. var i hine Tider en haard Svøbe for Samfundet og ramte vistnok haardest den næsten værgeløse Landalmue. Regeringens velmente Bestræbelser for at dæmme op f. Eks. mod Betleriet og Løsgængeriet ved sine mange Lovbud forblev frugtesløse, saa længe Fattigforsørgelsen endnu ikke havde antaget nogen virkelig fast Form [1]).

Af de gamles Beretninger, saa vel som af Retsakter fra alle Himmerlands Jurisdiktioner fremgaar, at Landløberiet og Betleriet baade af Natmandsfolk og andre Landstrygere har floreret stærkt i denne Landsdel gennem hele første Halvdel af forrige Aarhundrede og tildels ogsaa i Tiden derefter. At Folk, der tilhørte den dannede Klasse, ogsaa kunde rives med af Landløberiet fremgaar af et Forhør ved Lundbæk Birk, hvor Præstens Søn fra Veggerby, Andreas Nors, som ogsaa havde været i Tugthuset, 1822 tiltaltes for Løsgængeri. Som et Kuriosum kan anføres, at ved Lerkenfeldt Birk begynder $^{16}/_{11}$ 1803 et meget vidtløftigt Forhør over en Betler, der vistnok lige saa lidt som den foregaaende fandtes i Rakkerlaget. Han beskyldtes for at have betlet om Flæsk, og da han ikke fik noget, slog han vedkommende Kone; men han paastod, at han slog hende, fordi hun sagde, »at ingen Kieltringer maatte gaa om og betle«. I Retten angav han, at han betlede, fordi hans Kone, som han kaldte en »Kieltring Kvinde«, vilde sulte ham.

---

1) Jvf. min Bog »De sidste Natmandsfolk i Vends.« S. 11 ff.

For Trusel og Vold mod andre Folk beskyldes han ogsaa og faar sine Synder takseret til 8 Aar i Viborg.

Blandt alle de mange Omløbere gaves, saa vidt vides, ingen med saa godt Talent for Betlerhaandværket som Natmandsfolkene, der havde Tiggeri og Tyveri til deres »Hovednæring« [1]. De havde i Aarhundreder arbejdet flittigt i den første Næringsvej — uden at forsømme den sidste — og derved opnaaet at faa godt System i Sagerne, saa de paa deres Strejftog forstod at afklapse Landsbyerne som efter Noder [2]. Ikke alene paa det sidst anførte Sted anføres, at Kvinderne havde »størst Lykke« med Tiggeriet, men ogsaa af Retsakterne fremgaar det samme. I et Forhør 1837 sagde Anders Nørager, at »det var almindeligt iblandt Natmandsfolkene, at Mandfolkene ej betlede, men at Fruentimmerne gjorde saadant, og derefter dele med Mændene, hvad de erholde«.

Bitte Stoffer udtalte ligeledes i et Forhør 1847, at hans Kæreste betlede, »fordi hun er bedst vant dertil«.

De Natmandsfamilier, der enten havde egne Boliger eller havde Tilhold i Fattighusene, benyttede fortrinsvis Sommermaanederne til Omløberiet; for de boløse derimod var Livet en næsten uafbrudt og hensynsløs Vandring lige fra Vuggen til Graven. Den gamle Rakker Ellen, der var »61 eller 62 Aar gl.«, forklarede i et Forhør 1833, at hun »aldrig (havde) opholdt sig noget Sted uden een Nat, kun da hun fødte Sønnen Frederik Klemmensen i Sjøstrup

---

[1]) Bergsøes Stat. I, 463.
[2]) Jvf. D. Folkeblad 1841, Nr. 27—28.

i Aars, var hun der i 8 Dage«, og en anden Rakkerske oplyser i et andet Forhør, at hun »ikke (havde) befattet sig med andet end Løsgængeri og Betleri«.

Andre udtalte kun i Forhørene, at de »altid havde streifet« el. lign.; de mest durkdrevne vilde ikke gerne tilstaa, at de ogsaa havde betlet.

Naar man ved, hvor høj Pris de satte paa det fri Vandreliv, lyder det næsten som en vittig Spøg, naar Anders Nørager i et Forhør 1835 oplyste, at han lod sig anholde af Sognefogden, fordi han var ked af at vandre. Der kunde anføres et noget lignende Tilfælde, som dog adskiller sig fra det sidste deri, at det synes mere troværdigt: Zidsel Marie Henriksdatter dømtes 1844 ved Hellum Hindsted Ret for Løsgængeri og Betleri. I Dommen anføres, at hun 1843 havde meldt sig for Byfogden i Hobro fos at blive arresteret, fordi hun ikke kunde ernære sig. Dette er jo et i flere Henseender enestaaende Tilfælde; men Forklaringen ligger maaske deri, at hun havde betlet i Egne, hvor Betlerne efter Udkomsten af Kommunalloven af $^{13}/_{8}$ 1841 ikke længere mødte den vante Gæstfrihed.

Krarup anfører et Steds i sin lille Bog: »Da disse Mennesker — Rakkerne — have intet fast Opholdssted, saa er der ingen Fattigkommission og ingen Skolekommission, som antager sig saadanne Løsgængere, desaarsag de i en vis Henseende ere nødte til Betleri«. Endskønt dette, saa vidt det kan ses af Sammenhængen, er sagt med Henblik paa Børnene, kan det maaske ogsaa godt gælde for de ældre. Løsgængeri og Betleri var jo Overtrædelse af Loven; men hvis nu det samme Samfund, som søgte sit Værn ved Lovgivningen mod disse Onder, indirekte tvang de hjemløse

Tiggere til Landløberiet, hvem brød saa Loven, enten disse sidste eller Befolkningen selv? Jeg vil anføre nogle Eksempler, hvoraf man maaske kan udlede Svaret. Maren Marie Johannesdatter anholdtes 1830 i sit 17. Aar; hun var nu rigtignok en vild Natur, der som Barn var løbet bort fra sine Opdragere og blev dømt til at sættes under strængere Tilsyn; senere forlod hun en Tjeneste, fordi hun der blev udskældt for »Kieltring«, hvilket heller ikke skulde bidrage til at gøre hende mere adstadig.

Den Skik at forsørge de fattige »paa Omgang« anvendte man ogsaa paa Himmerland over for Rakkerne[1]). Skraa Stine, Axel Jensen og hans Kone var paa Omgang i Salling Sogn, og Jens Mortensen Hvam nød samme Forsørgelse i Hvam Sogn. I et Forhør 1835 — Aars Slet Herred — forklarer han, at da han efter udstaaet Straf i Viborg Tugthus kom hjem til Hvam, blev han »sat paa Omgang, men (da han) maatte høre mange onde Ord (af Bønderne) drev han bort«. I Dom af 1839 over den samme Person oplyses, at han igen havde været forsørget paa samme Maade i sit Hjemsogn; men da saa Præsten gav ham Tilladelse til at foretage en Udflugt, begav han sig paa Løsgængeri igen. Bitte Stoffer, der skulde forsørges i Sebber Sogn, forklarede i et Forhør 1847, at efter at han i 1846 var vendt hjem til Sebber, gav Præsten der ham Tilladelse til i 3 Uger at gaa omkring i Egnen og søge Tjeneste; da han efter de 3 Ugers Forløb kom tilbage og ingen Tjeneste kunde faa, svarede

---

[1]) Forsørgelsen paa Omgang hidrører vistnok fra Bestemmelsen i Reskr. $^{28}/_{8}$ 1732, om at de fattige skulde bespises 1 à 2 Dage om Ugen hos Bønderne paa Landet, mod at de skulde udrette noget i de Dage for Bonden.

Præsten ham, »*at han saa maatte gaa saa vidt omkring, som han vilde for at søge om Fortjeneste, da de havde saa mange fattige paa Sognet og kunde derfor ikke give ham nogen Understøttelse*«.

Der kunde fremføres flere lignende Eksempler, men af de anførte vil det formentlig tilstrækkeligt tydelig fremgaa, hvorledes Befolkningen søgte at nære Vandrelysten hos Betlerne for selv at blive fri for de paatvungne Gæster. — Den samme Opfattelse af dette Forhold kommer ogsaa til Orde bl. a. Steder i den første jydske Stænderforsamlings Møder, hvor et Medlem udtalte, at Henvisninger af Natmandsfolk til det Sogn, hvori de var født, vakte »Uvillie i Sognet, som foranledigede, at de anholdte Personer saameget mere tilskyndedes til straks igen at begive sig paa Vandring« [1]).

Man var i det hele taget heller ikke saa nøjeregnende med Maaden, hvorpaa man blev disse ildesete Snyltere kvit. Rakkeren S. H., som havde faaet en Ben- og Rygskade i et Slagsmaal, faldt samme Dag, han var bleven lemlæstet, i Binderup Aa, hvor han vilde gaa over paa et Gangtræ; det lykkedes ham dog at faa fat i Træet, og her holdt han sig fast i Vandet til Hagen og raabte om Hjælp, som ogsaa ydedes ham af en Karl fra Kongens Thisted. Men Befolkningen paa Egnen har været ondskabsfuld nok til at berette om, at Beboerne i N. Kommune, hvor Rakkeren skulde forsørges, ikke var særlig begejstret over den Hjælp, som ydedes Staklen af den barmhjertige Redningsmand.

Af et enkelt Træk, som er berettet, turde man maaske drage den Slutning, at ialtfald enkelte af

---

[1]) Se Stændertid. 1836, II, 1013.

Rakkerne erkendte den Gene, de forvoldte Befolkningen. Peder Linds Døtre omtales som rigtig »pæne« Piger, hvem unge Karle af Almuen ofte laante et venligt Øjekast. En Karl i Østrup By ytrede saaledes engang, P. Lind logerede i Gaarden med sin Familie, maaske dog kun for at genere dem, at han godt vilde have haft en af disse Døtre til Kone, hvis de ikke havde været Rakkere. Pigebørnene, der havde hørt, hvad Karlen sagde, havde vel heller ikke stolet paa hans Ærlighed, idet en af dem gensvarede i en lidt ublid Tone: »Aa, tak du Gud, du it er af vores Folk, der er nok af den Slags som wos te aa gaa aa plage Folk.«

Rakkerne benyttede sig fremfor andre Betlere af visse indsmigrende Vendinger, naar de bad Konerne om deres Almisser baade for at være humoristiske og for at vække deres Medlidenhed: »Aa, Gud ske Lov for a er kommen her te,« plejede en Rakkerske at sige, »Herregud bitte Muer, haar I it æ bitte Bid Flæsk, saa stu'r som æ Nejl er stukker;« naar saa Husmoderen tog Kniven, sagde hun: »Skær nu endele it i æ Finger, bitte Muer, aa Gud velsigne de I haar igen, aa Gud velsigne Hus og Hjem.« Eller maaske Forlangendet til en Forandring fremsattes saaledes: »Aa Gud ske Lov for vor søe Muer, haar hun it æ bitte Tanning (Tærning) Flæsk eller Kød, aaller (aldrig) saa lidt, bare saa møj som æ Nejl er stukker, aa Gud løn Jer!« Det er vel næsten overflødigt at bemærke, at Betlerne ikke anslog saa bløde Strenge, naar man enten ikke kunde eller ikke vilde opfylde deres Ønske. Rytterkonen i Vilsted havde temmelig stort Oplag af saltet Flæsk, som hang ved Kakkelovnen; til hende kom engang en Rakkerkone, som fremsatte Ønsket

om at erholde en Stump hos den »ejegue søe Muer« af det »dejlige fie Flæsk«; men da Gaven blev afslaaet udbrød Rakkersken: »Aa Gud gie du ku' kvæles i ed' din gerrig Mær.« Bitte Stoffers Kæreste kom engang ud fra en Gaard i Byrsted med et Kødben, som Konen havde givet hende; idet hun holdt Benet op for Næsen af Stoffer, udbrød hun: »Sikken æ forbannede Fedtmær hun er.« Hvis Pludder Mads's Konkubine var saa uheldig at erholde en saadan ubetydelig Almisse, sagde han: »Du skul' —[1]) it ha' taaen ed'.«

Af almindelige Fødevarer satte de Flæsk og Æg højest; men disse Varer skattede Befolkningen jo ogsaa, og derfor maatte der ogsaa anvendes en særdeles Veltalenhed for at erholde dem; Mel og Gryn betragtedes som sekundære Varer, man godt kunde undvære. Naar de havde Æg og Flæsk, kunde de lave deres Livret, Flæskepandekager, hvortil de brugte et Pund Flæsk og fra een til to Snese Æg. Brød yndede de saa lidt — de spiste ikke engang Brød til de nævnte Æggekager[2]) —, at de mangen Gang ikke vilde modtage det. Uld og Klædningsstykker betledes jo ogsaa; hvis Hunrakkeren ikke forstod at bearbejde Ulden, omsattes denne tillige med Klæderne, hvis man i Øjeblikket ikke havde haardt Brug for at tage dem paa Kroppen, i Penge til Brændevin. Hvis man nægtede at give dem Æg, forstod de selv at finde disse i Rederne i Udhusene og gik saa ind i Køkkenet og tiggede Flæsk hos Konen og bagede Pandekager

---

[1]) En saadan Streg benyttes i det efterfølgende for deres væmmelige Eder.

[2]) Om deres Fraadseri jvfr. Goldschmidt: En Hederejse i Viborgegnen, S. 219.

af. — Naar man vilde knappe dem af med eet Æg, nægtede de enten at modtage det under Paaskud af, at det var der ofte »hundrede Ulykker ved«, eller ogsaa skulde det følges af et lille Stykke Kød. Æggene gemte Hanrakkerne ofte sammen med en »Tanning fie Mad« enten i deres høje Hatte eller i de dybe Frakkelommer; men saa lavede de rigtignok ogsaa ofte Pandekager i Utide.

Sold Andreas oplyste i et Forhør 1835, vel sagtens for at give det Udseende af, at han var en nøjsom Betler, at han havde »stundom bedet Godtfolk om et Stykke Brød«, og Axel Jensen sagde om sin Kone, engang hun sad i Tugthuset: »De er hverken for Tyveri eller Lyveri, men for at be' om æ Stykke Brød i Jesu Kristi Navn«. To andre Hanrakkere, hvoraf den ene betlede i Tanderup og den anden i Ranum Skole, var mere kræsne. Den første nægtede at modtage Brød med den Motivering, at han ikke kunde tygge det, og saa kastede han Brødet paa Gulvet; den anden, hvem man ogsaa bød et Stykke Brød, sagde: »Hvad skal a gør med de Brød, a kan jo hverken bid eller bær' ed'«. Man nøjedes begge Steder med at jage dem paa Døren. Kryk Hans plejede altid at bede om »æ Lispund Flæsk« og »æ Vol Æg«; i Skørping bad han engang om en saadan Gave, men man tingede ham ned til to Æg, og disse slog Drengene endda i Stykker i hans Hat. En anden Gang bad han i samme By om en lignende Almisse, men man foretrak at give ham et Stykke Smørrebrød med rigtig godt Paalæg. Da Giverinden vendte sig fra ham, smed han Brødet i Nakken paa hende; men Rakkeren fik saa i Stedet for Almisse en rigtig velfortjent Dragt Prygl.

Som Eksempel paa Forskellen af Gavernes Størrelse i de forskellige Egne af Landsdelen kan anføres, at Pludder Mads, som altid bad om en Side Flæsk, fortalte, at han fik lige saa store Stykker Kød og Flæsk i »Østeregnen«, Østhimmerland, som han fik Brød i »Vesteregnen«, ɔ: i Egnen omkring Løgstør og Nibe, antagelig et Bevis paa, at Folk var mere fattige paa de sidste Steder. Om Pludder Mads spiste det Brød, man gav ham i »Vesteregnen«, vides ikke, men at enkelte andre af hans Standsfæller dog ikke foragtede dette, skal her anføres et Eksempel paa. Naar Rakkerne laa i Laderne i Ellitshøj By, havde Byens Ungdom naturligvis et Øre ved hvert eneste Hul i Ladernes Vægge, for at udspejde hvad der foregik blandt Landstrygerne. Ved en saadan Lejlighed hørte man da følgende Replik: »Muer, Muer gi' mæ no Kør (Kød) aa Bry (Brød) aa æ Kniv te' aa humbl' ed' mæ«, sagde Barnet. »Vil du it hol mæ di Kiv, saa skal a slaa dæ paa di Kiv, saa dæj skal sprut, din forbannede Rakkerung«, svarede Moderen.

»Flø'e med Muer, Flø'e med Muer«, sagde Pludder Mads, engang han tiggede Mælk i Ulbjærg.

Rakker Morten tiggede ofte Tykmælk, for, sagde han, det kunde han blive fed af; han kunde ogsaa spise et helt Stavkar fuldt heraf, beretter en 95 Aar gl. Mand. Fersk Fisk, hvoraf de var rigeligt forsynet fra deres egen Fangst, nød de i rigelig Mængde i Sommertiden, enten kogt eller stegt, og naturligvis blev der ogsaa spist Pandekager, saa ofte, som der kunde sammenskrabes det fornødne Antal Æg.

I Outrup Sogn, har man set dem lave Øllebrød med Æg i. Til Bryllupper ɔ: Kæpkastning blev der som oftest spist Sødgrød og Pandekager.

Det var vel som Regel Kvindernes Sag at tillave Maden; men det berettes dog ogsaa fra flere Egne, at Mændene ogsaa var vel dreven i Kogekunsten.

Om Pludder Mads siges, at han altid forestod Husholdningen. Man saa ham lave Pandekager i Hvilsom, ved hvilken Lejlighed han pikkede Hul paa begge Ender af Æggene og blæste disse ud i et Fad; om med eller mod hans Villie blandede der sig Dele af Skraaen, som han havde i Munden, med Indholdet af Æggene i Fadet.

Kryk Hans rensede Latriner i Præstegaarden i Romdrup. Da han var færdig fik han Lov til at bage en Pandekage hos to Karle, som havde lejet en Stue i et Hus; men Panden var for lille, og han lavede saa to. Karlene havde skaffet ham en Pot Brændevin, og før han spiste Pandekagerne, gav han dem en Dram hver »for I vil val it drikke med æ Rakker?« sagde han. »Du kan ikke spise disse Pandekager,« sagde Karlene; »jo,« sagde han, »24 Æg aa æ Pund Flæsk er æ Rakkerpandkag, aa æ Pot Brændevin er æ Kjeltringret«. — Naar der var mange Rakkere forsamlet, brugte man Gryder til at lave Pandekager i. For omtr. 70 Aar siden havde der lejret sig et meget stort Selskab ved nogle Stendiger ved Nordsiden af Vilsted By; de laante Gryder i Byen, og lavede Pandekager af indtil to Snese Æg.

Rakker Rasmus agerede ogsaa Kok; han lavede Kaal i Storvorde og kom Hundefedt i Gryden. Det var en gue »Forfriskelse« i Maden forsikrede han.

Det var ikke saa nær i alle Egne, man vilde tillade Landstrygerne at komme ind i Køkkenet at tillave Mad ved Ildstedet. Om Sommeren kunde

de jo rette an under aaben Himmel ved Havediger eller i en Sandgrav i Udkanten af Byen, men om Vinteren skulde de gærne tillave Maden inden Døre.

Hvis de logerede paa en Gaard, hvor man forbød dem at komme i Køkkenet, skete det ikke saa sjældent, at de i et af Udhusene indrettede Ildsted og lavede Mad. Engang i første Halvdel af 19de Aarhundrede holdt de Bryllup i en Lade i Ranum By, og bagefter gjorde de Ild paa i Laden og lavede Grød og Pandekager.

I gamle Dage brugte almindelige Almuesfolk jo Spiseskeer af Træ, som ikke var synderlig varige. Rakkerne førte vel i Almindelighed bl. a. Indbogenstande ogsaa en Del Skeer med paa deres Omflakken; men ofte var der ikke det rette Forhold mellem Antallet af Skeer og Tallet paa Selskabets Medlemmer, og at laane disse Genstande af Befolkningen var ofte vanskeligt, hvorfor Rakkerne havde vænnet sig til at bruge Hænderne som Ske. Pludder Mads laa engang i en Lade paa en Gaard i Østerbølle By, hvor der netop denne Dag var Barselgilde. Da Gildesgæsterne havde spist, bød man Mads ind paa et Fad Sødsuppe, men man havde glemt at give ham nogen Ske. »Vendt lidt,« sagde Manden, »du har jo ingen Ske.« »A passer mæ siel, a passer mæ siel,« sagde Mads, og saa søbede han Suppen af den hule Haand.

Man siger om Rakkerne paa Himmerland, at de gemte aldrig noget fra Aften til Morgen; hvad der var sammentigget om Dagen, skulde fortæres om Aftenen, og der blev ogsaa kun holdt Maaltid denne ene Gang i Døgnet, for det var den almindelige Opfattelse iblandt dem, at de skulde »faasten

ud aa æ Dar, helles faar vi ingen Held aa æ Daw.« — Somme af disse ødsle Dagdrivere erkendte maaske nok det næsten enestaaende Fraadseri, som var saa iøjnefaldende blandt denne Stamme, men de omvendte sig dog ikke. Rakker Morten viste Folk en Pengepung og sagde: »Havde man endda haft de Penge, der har været i den Pung, men hur er de, de er i Halsen, for Maven kan fortære alt det, som Hænderne kan fortjene«.

I andre Henseender synes de ikke at have stillet saa store Fordringer til Livet. Da Johannes Eliasen havde forelsket sig i Rikke, og vilde bede om hendes Haand, var hun utilbøjelig til at sige Ja til Forbindelsen. »Vil du saa ikke, bitte Rikke?« spurgte Frieren. »Nej a vil it, bitte Johannes.« — »Ja men a haar æ Fiel aa æ Demant aa æ Kiist hen i Salling Sogn.« — »Ja saa vil a nok,« forsikrede hun. De fleste vilde vel heller ikke have kimset af en saadan Herlighed!

Birret Ryssing benyttede Fedtet af Hestene; Rakker Karen fra Nørager tog ikke alene dette, men ogsaa Kødet. Kødet af Hunde og Katte er, saa vidt vides, kun benyttet som Fødemiddel af een eneste Person af Rakkerne paa Himmerland; det var en Rakkerske fra Solbjærg Sogn, som i daglig Tale blev kaldt Hjulkonen, og som døde for 41 Aar siden. Hun stegte Kødet og nød rigelig Brændevin til Stegen. Men ikke nok hermed, den samme paalidelige Meddeler har endvidere berettet følgende om hende, som gengives ordret: »Engang om Sommeren havde en Gaardmand mistet en Galt, og den kom Hjulkonen i Lag med i Mandens Gaard, og han — Gaardmanden — kunde huske hende i Blod paa Armene lige til Akslerne, samt

at hun kappedes med Pellikerne (Maddikerne) om, hvem der kunde redde mest af denne Lækkerbidsken«.

Af de 40 til 50,000 Rdlr.,[1]) man regnede, at disse Vampyrer aarlig kostede Samfundet, har Himmerland maattet yde sin store Part. Man mindes blot, at de festede i Selskaber paa indtil 50 Personer, og fortærede ved saadanne Lejligheder betydelige Kvantiteter af Landsdelens bedste Fødemidler. En meget paalidelig over 80 Aar gl. Mand i Ranum har berettet, at han som Barn kom til Søttrup og tiggede; i denne By saa han sommetider Forsamlinger af Rakkere paa indtil 50 Personer hos en vis Mand i Byen, i hvis Hus de sad ved lange Borde og fraadsede og drak efter en større Maalestok. Dans og Slagsmaal hørte jo traditionelt ogsaa med til et vellykket Gilde. Naar Maaltidet var endt, maatte min Meddeler fylde sin Tiggerpose med diverse dejlige Madlevninger, som han ellers ikke var vant til at erholde andre Steder, f. Eks. stegt Aal, Rakkerpandekager o. m. a., naar han blot vilde fornøje Kvinderne med at give dem et Kys.

Her i Vendsyssel har gamle Folk ment, at Landstrygerne havde visse Mærker paa Vejene, som ledte de forskellige Selskaber til hverandre. I Aars har en gammel Mand fortalt, at man engang havde iagttaget nogle blaa og røde Mærker paa en Vejviser, der stod ved en Korsvej ved Skørping. Da der kom et Par Rakkere, betragtede de nøje Mærkerne, og efter at have samtalet og peget i flere

---

1) Bergsøe's Stat. I, 464.

Retninger, gik de ind i Skoven og fandt en Flok af deres egne Folk.

d. Tyveri m. m.

»Grove Forbrydelser ere Sjældenheder blandt dette lovløse Folk« — Rakkerne —, siger St. St. Blicher i sin Beskrivelse af Viborg Amt [1]). I Bergsøe's Stat [2]) siges det samme, men der tilføjes, at de derimod begaar »en utallig Mængde Smaatyverier«. Fler andre omtr. samtidige Forfattere bl. a. N. V. Dorph indrømmer naturligvis dette sidste, men har endvidere ogsaa nogle »grove Forbrydelser« paa deres lange Register over disse Landløberes Synder, saasom Polygami, Løsagtighed, Horeri, Blodskam, Drukkenskab, Tyveri, Bedrageri og Røveri, og det skal indrømmes, at Rakkerne paa Himmerland ikke har fornægtet den øvrige Stammes hernævnte Tilbøjeligheder.

Man gav jo ikke disse usle Dagdrivere af den bedste Villie, og derfor blev Gaven heller ikke altid saa rund, som Betlerne kunde ønske. Naar Befolkningen i det hele taget gav nogen Almisse til dem, var det snarest for at blive dem kvit eller af Frygt for, at de skulde hævne sig paa en eller anden Maade. Til deres lange fornævnte Synderegister føjer Krarup og Dorph [3]) endvidere Trusler om og Udøvelsen af Ildspaasættelse. Til denne Forbrydelse har jeg aldrig mærket nogen Antydning af de gamles Beretninger saa lidt som i de forskellige

---

[1]) 1839, S. 21.
[2]) I Del, 463.
[3]) Jvfr. ogsaa »De sidste Natmandsfolk i Vends.« S. 33.

mig bekendte Retsakter fra Retskredsene paa Himmerland. Derimod kendes adskillige Beretninger baade fra Forhør og fra gamle Folk om, at de ved Trusler om Selvtægt over for Kvinder og Børn har forsøgt at tiltvinge sig forskellige Slags Fødevarer og andre Genstande, som de havde faaet Lyst til. Eiler Sundt anfører i sin Beretning om »Fante- eller Landstrygerfolket i Norge« [1]), at det norske Fantefolk i den nyere Tid mere end forhen anvendte Trusler og Vold, naar »søde Ord og gode Løfter« ikke mere kunde hjælpe til at erholde en Gave; i den sidste Periode af vort Natmandsfolks Liv, har derimod Trusler snarest hørt til Undtagelsen [2]). — Naar man i første Halvdel af forrige Aarhundrede paa Himmerland benyttede Rakkerne ligesom Normændene Fanterne [3]) til at skrække Børn med, skønnes deraf, hvor afholdt de har været. I Slet, Aars og Hornum Herred benyttede man Pludder Mads, og i andre Egne maatte Kryk Hans, Klæmen og Anders Nørager, hvoraf særlig de to sidste sikkert heller ikke var særlig søde Sjæle, holde for.

Følgende Træk viser, hvor stærkt indgroet Frygten for Rakkerne var i visse Egne af Landsdelen.

For omtr. 80 Aar siden kom en Flok Rakkere i vældigt Slagsmaal ad Vejen fra Kornum hen imod Gaarden Bjørumslet. Sønnen paa denne Gaard gik straks i Lag med at lade en Bøsse, og var færdig til at skyde, hvis de havde anfaldet

---

[1]) S. 225.
[2]) Jvf. Goldschmidt: En Hedereise, S. 222.
[3]) E. Sundt, S. 6.

Gaarden; men man var saa heldig, at de passerede Vejen til Vindblæs.

En endnu levende over 80 Aar gl. Mand i Bjørumslet kan mindes, at da en Rakker engang i stærkt Snefog fik Lov til at overnatte hos hans Fader, maatte han taale at blive visiteret og frataget sin Kniv, forinden han blev anvist sit Natteleje. Samme gamle Mand har ogsaa berettet, at da han var 8 Aar, drømte han en Nat, at Anders Nørager stak en Kniv i Maven paa hans Fader. Da Drengen om Morgenen fortalte sin Drøm, svor Faderen, at Rakket aldrig mere skulde faa Logis i Bjørumslet.

Naar Konerne var alene hjemme, brugte de det Kneb at sætte et Par Træsko uden for en Seng og trække »Omhængene« for; Betlerne antog saa, at der laa en Person i Sengen, hvorfor de opførte sig meget skikkelig. Det lod sig ogsaa gøre under saadanne kritiske Forhold at skræmme paatrængende Tryglere ved at aabne en eller anden Dør og raabe paa nogle af Husets Folk, selv om disse slet ikke var hjemme. Paa denne sidste Maade befriede tvende Koner sig for 70 Aar siden for Rakkerne, den ene i Munk Sjørup og den anden paa en Gaard i Ullits; paa det første Sted vilde Landstrygerne tiltvinge sig Aal og paa det sidste Sted Flæsk og Kød.

Engang kom Klæmen ind til en gammel Kone i Aars Sogn og truede hende til at give sig Flæsk; men da han var misfornøjet med Gavens Størrelse, var han lige ved at hæve Stokken til Slag, da i det samme Konens Datter kom og reddede hende. En 80 Aar gl. Kone i samme Sogn kan huske »Sorte Jens«, en lille sort Rakker, som havde den Vane

at besøge Børn, der var alene hjemme og true dem til at give sig Æg, Flæsk, Brændevin m. m.

Enkelte Hunrakkere kunde ogsaa være svært paatrængende og næsvise mod enlige Kvinder og Børn. Blandt disse omtaler Befolkningen Eva fra Nørager som en af de mest nærgaaende, naar Konerne ikke gav hende den Almisse, hun ønskede. Gertrud Rolands (eller Rolandsdatters) Trusler imod en frugtsommelig Kone kendes fra et Forhør 1825 og vil blive nærmere omtalt i et andet Afsnit.

Den Antipati imod Rakkerfolket, som herskede blandt hele den øvrige Befolkning, øgedes og vedligeholdtes ganske naturligt derved, at Gud og Hvermand vidste, at alle Rakkere stjal som efter Noder; det er heller næppe nogen stor Overdrivelse, naar Assessor S. Jørgensen i sin Bog[1]) anfører: »at der næppe gives en Tyvs Sag, hvori ikke een eller nogle af dem jo ere fundne skyldige enten som Hovedmænd eller Medvidere«. Bitte Stoffer er blandt Himmerlands Rakkere den, hvem baade gamle Folk og Retsakterne tillægger det største Antal Tyverisager. Man tænke sig blot, at han under en Arrestation i 1872 overraskede Dommeren med at bekende 18 Tyverier, han havde begaaet i Løbet af de sidste faa Aar, og saa er det endda sikkert nok, at dette Antal kun var en ringe Brøkdel af samtlige Tyverier, denne Mestertyv havde paa sin Samvittighed inden for det samme Tidsrum.

At Forbrydernaturen kunde være godt udviklet hos disse Folk i en ung Alder ses af en Dom fra Rinds Gislum 1847, hvori det oplyses, at vedkom-

---

[1]) 1815.

mende Delinkvent fik som 14 Aar gl. 50 Slag Ris for Tyveri, Røveri, Bedrageri og Betleri. Befolkningen har omtalt tvende Hestetyverier af Rakkerne, hvoraf det ene forøvedes af den sidstnævnte Forbryder, ogsaa medens han .endnu var et Barn. Naar endvidere hertil kan føjes, at de ogsaa gjorde Indbrud for bl. a. at stjæle Folks Sengeklæder, forstaar man, at de ikke nøjedes med »Smaatyverier« alene.

Befolkningen har berettet om et stort Antal Tyverier, hvoraf en Del skal omtales her; paa et andet Sted vil vi atter støde paa nogle flere saadanne fra adskillige Jurisdiktioners Retsprotokoller.

Det er ovenfor omtalt, hvor gode Rakkerne var til at fange Fisk. Der er antagelig ikke ret mange, der aner, at de var lige saa drevne til at fiske paa tørt Land. For ca. 70 Aar siden logerede engang en Flok Rakkere paa en Gaard i V. Hornum. De havde Logis i Laden, og da de som sædvanlig havde Medetøjet i god Orden, gav de sig i Lag med at fiske Gaardens Høns paa den Maade, at de satte en Maddike paa Fiskekrogen, som saa blev kastet ud af en Luge paa Laden, og saa snart de havde faaet Bid paa Krogen, vandrede Hønsene en efter anden i de opfindsomme Landstrygeres Poser. Omtrent 1850 kom Kristen Iller og Anders Eliasen til en Gaard i Skivum og bad om Hus for Natten; men da det blev dem nægtet, gik de bag ved Laden mellem to Stakke Hedetørv og gav sig til at fiske Høns paa den nysbeskrevne Maade ved at kaste Krogen over den ene af Stakkene. Fiskeriet blev opdaget, og Fangsten af den sidste Dræt maatte de udlevere til en af Gaardens Tjeneste-

karle. P. Lind drev samme Fiskeri i en Lade paa en Gaard i Gjedsted [1]).

Pludder Mads fik engang Lyst til nogle Sild, som hang ved Skolen i Skivum; da Læreren opdagede Tyveriet, gik han ud og gav Mads nogle Ræk over Ryggen med sin Stok. »Aa, Herregud bitte Faar,« sagde Mads, »spaar Baahne, spaar Baahne.« Han gik nemlig med et lille Barn i en Pose paa Ryggen og mente, at dette skulde have reddet ham fra Degnens Revselse.

Mads's Søn, der havde været i Tugthuset, fortalte i Grydsted, at Vandrelivet var meget behageligt om Sommeren; thi saa kunde de bl. a. forsyne sig med Frugt af Folks Haver.

Det er ogsaa blevet berettet, at de malkede Folks Kør lige saa vel, naar de stod paa Stalden, som naar de stod tøjret ude paa Marken [2]).

Der er fortalt om tvende Tyverier i Ersted i Aarrestrup Sogn. Det ene forøvedes af Kristen Iller og Sold Zidsel, der stjal en Specie. Den anden Gang var det to andre Rakkere, der udførte et større Tyveri. To behjertede Mænd af Byen bevæbnede sig, den ene med en Fork og den anden med en Slagel, og red efter Tyvene. Da de havde indhentet dem, vilde den ene Rakker bruge sin Kniv imod Forfølgerne, men Manden med Slagelen slog Voldsmandens Arm i Stykker.

I gamle Dage har man set Rakkerne, naar de var i Ullits, gaa op paa Kirkegaarden, som hæver sig noget over Byen og Omegnen, og pege i flere Retninger, hvor de vilde hen for at stjæle om

---

1) Jvf. »Det jydske Almueliv«, 5. Afd., Nr. 703.
2) Jvf. Jydske Saml., 2 R., II, S. 381.

Natten[1]). Kosterne solgte de saa til en gammel Kone i Byen.

For omtr. 30 Aar siden stjal Kristen Eliasens Kæreste ved Juletid en Sølv Pibekradser hos Læreren i Farstrup. Han og en anden Mand satte efter Parret og naaede dem paa Vejen til Barmer. De nægtede begge Tyveriet og Kæresten sagde: »Dersom a haar taget den, saa lad Gud Satan riv mi Hjerte ud aa mi Bryst te' aal Verdens Hjørner.« »Den Gang a hørt, hun sværte (svor),« sagde Kristen, »vist a hun var fri, for hun er godt lært.«

En 81 Aar gl. Mand har fortalt efter sin Fader, at der engang kom en Rakkerfamilie kørende til en Gaard i Alstrup Sogn med en lille Hest, som de havde stjaalet i Viborgegnen, men Ejeren af Hesten fulgte Tyvenes Spor og naaede dem i Alstrup. Da han kom ind paa Gaarden, sagde Rakkerkonen til ham: »Du ser saa vist paa min Mand.« »Ja vi har jo heller aldrig set hinanden før, saa skal vi jo se noget paa hinanden.« Han spurgte derefter Rakkeren, hvor han havde købt den Hest, han medførte. »I Mols,« lød Svaret. »Ja, da er det min Hest,« sagde den bestjaalne. »Ja, det er — ogsaa min,« sagde Rakkeren. Sognefogden maatte hentes, og saa fik Manden sin Hest igen, og dermed var den Sag ude af Verden.

For 90 Aar siden stjal et Par Rakkere, Mand og Kvinde, alle Stadsklæderne med Sølvknapper og Spænder paa en Gaard i Tolstrup, Næsborg Sogn. Der blev af Øvrigheden udlovet en Ducør paa 10 Rdlr. for Paagribelse af Tyvene. Ejermanden af Klæderne søgte efter dem i flere Dage,

---

[1]) Jvf. jydske Almueliv, 5. Afdl., Nr. 636.

men var stadig paa Vildspor. Omsider fandt han dem i en Hule et Steds henne i Gislum Herred. I Anledning af Transporten til Hobro Arrest blev der lagt et Reb om Livet af Rakkermanden, der forsikrede, at Kvinden nok godvillig fulgte med, »om hun saa skulde vade i Vand til Hagen«. Paa Vejen angav hun imidlertid, at hun skulde til Side i et nødvendigt Ærinde, og løb saa sin Vej. Bestjaalne mente, at han skulde have haft de 10 Rdlr., men Herredsfogden sagde: »Nej, min Søn, du har opsøgt Tyvene for din egen Skyld, du maa være glad for at faa to Rdlr. samt Knapper og Spænder.« Rakkerne havde skaaret Knapper og Spænder af og skilt sig ved Tøjet.

Bitte Stoffer stjal et Lam i Ajstrup Sogn i Sommeren 1869, som han kom bærende med paa Nakken til Johannes Eliasens Kone i Valsted, for at hun skulde slagte Lammet for ham; men da hun nægtede dette, gik den fule Tyveknægt hen og lagde det bundne Lam i en Rugmark sønden for sidstnævnte By. Om Høsten fandt man Resterne af Dyret, der havde ædt Rugen rundt omkring sig og var derefter sultet ihjel. Et Par andre Rakkere stjal for 60 Aar siden et Faar i Mejlby, tog Skindet og Indvolde af Dyret og gravede ned i en Bakke og forsvandt saa med Kroppen; man red vel efter Tyvene, men traf dem ikke.

For 80 Aar siden brød en Rakker ind i et Hus i Valsted By og tog $5^1/_2$ Pd. Uld, hvormed han stoppede sig ud over hele Kroppen og lod sig færge over til Nibe, hvor han solgte Ulden.

Engang i Begyndelsen af første Halvdel af forrige Aarhundrede kom en Flok Rakkere, 10 til 12 i Tallet, hvoriblandt Kristen Iller, Bitte Stoffer

og Rakker Morten til Ejdrup den Dag det store Nibe Marked afholdtes i September Maaned. Den Dag vidste Rakket, at de fleste Folk i Byen var i Nibe. De gjorde Indbrud paa en Gaard, hvor nogle Børn var alene hjemme, og stjal Flæsk, Kød og Brændevin; men en Tjenestekarl paa en af Nabogaardene i Byen blev dog hidkaldt, og han havde en stor Hund med, som lod sig hidse paa Banditterne, og saaledes lod det sig gøre at drive dem ud af Byen.

Overfald og Røveri af Rakkere paa Himmerland har Befolkningen kun berettet ganske lidt om.

I det jydske Almueliv[1]) findes en lille Beretning om, at »de Nørager Rakkere« engang havde taget en Pige paa en Vej og trukket hende af Klæderne for at slaa hende ihjel; men i det samme kom der en kørende og reddede hende. Maaske er der nogen Forbindelse mellem foranstaaende og efterfølgende Meddelelse. Der var engang en Rakkerkælling i Nørager, som var meget frygtet af Befolkningen. Hun gik engang i Følgeskab med sin Datter og dennes Kæreste; de havde lagt Mærke til, at en Tjenestepige havde leveret et Kreatur paa en Gaard og faaet Penge udbetalt for dette, hvorfor de passede hende op og overfaldt hende. Men hun kendte Svigersønnen og sagde til ham, hvorledes han kunde nænne at være med til at gøre hende Fortræd, da de forhen havde været Kærester. Som de stod og havde hendes Haar samlet og var færdig til at skære Halsen over paa hende, kom Manden, hos hvem hun havde leveret Kreaturet, paa Ryggen af en Hest og udfriede hende af deres Hænder.

---

[1]) 5. Afdl. Nr. 587.

Paa Aarrestrupgaarden i Vognsild Sogn gjorde en Trup Rakkere Overfald paa Beboerne for 70 Aar siden og blev arresteret.

En Gaardejer i V. Hornum havde engang for mange Aar siden leveret nogle Stude i Hobro. Da han om Aftenen red hjem dukkede Klæmen pludselig frem fra en Sandgrav ved Siden af Vejen og greb fat i Bidslet og forlangte Penge; Manden maatte godvillig indgaa paa at rykke ud med 5 Rdlr., og dermed var den Sag gemt og glemt.

Baade hos Dorph og i Viborg Samler[1]) anføres, at saa vel Sognefogderne som Landalmuen var bange for at anholde Rakkerne i gamle Dage, fordi man frygtede for, at de skulde finde Lejlighed til at hævne sig. Man vil da ogsaa af det foregaaende ved enkelte Lejligheder have bemærket, at der kunde være nogen Sandsynlighed for Rigtigheden af denne Paastand.

e. Hekseri og Overtro.

Befolkningen paa Himmerland har i gamle Dage været Vidne til mange flere af Natmandsfolkets allehaande Koglerier, som Hekseri, Spaaen, Kvaksalveri m. m., end Befolkningen norden for Limfjorden[2]). Man er ikke berettiget til heraf at drage den Slutning, at Himmerboerne har været mere uvidende og overtroiske eller lettere at bedrage end Vendelboerne, men Forholdet er snarere en naturlig Følge af, at dette Folk har optraadt langt talrigere og drevet sit Uvæsen efter en langt

---

1) 1828, Nr. 52.
2) Jvf. De sidste Natmandsf. i Vendsyssel.

større Maalestok paa Himmerland end i Vendsyssel. Kunsterne dreves ligesom Tiggeri, Tyveri o. s. v. som en ligefrem og ikke lidet indbringende Næringsvej og udøvedes lige saa vel af Mænd som af Kvinder.

Birret Ryssing var engang paa en Gaard i Fandrup i Farsø og skulde kurere et Barn for engelsk Syge (Skjøwwer). Hun skulde have en arvet Sølvskilling, som hun angav skulde i en Lergryde og koge under lukket Laag. Konen i Huset agtede ikke paa, at Birret tog Mønten og stak i sin Lomme, og da den første vilde til at se i Gryden, var Kvaksalversken langt borte. En anden Gang skulde hun hjælpe et Barn i Alstrup Sogn af med den samme Sygdom, men da skulde hun have en ny Tørvespade, som skulde begraves i et trebundet Skel. En Tid efter saa man,, at hendes Husbond gravede Tørv med Spaden i Hestbæk Hede. — Birret forstod nok, at Forandring altid fryder, og derfor maalte hun ogsaa sommetider de syge Børn med en Uldtraad fra venstre Haand til højre Fod og fra venstre Fod til højre Haand, idet hun samtidig hviskede nogle Ord; saa skulde man bagefter brænde Traaden. Det hjalp godt, paastaar en 75 Aar gl. Kone i Gjedsted. Hun forlangte altid, før hun begyndte Kuren, at man skulde afveje visse Pund Kød, Smør og Flæsk, der skulde foræres til fattige Folk. Naturligvis hun var jo ogsaa fattig, og saa gav man hende Gaven, men hun forlangte den ikke.

Kristiane Augustenborg kurerede ogsaa for engelsk Syge. Hun kurerede engang en lille Dreng for en Husmandskone i Gjedsted for 45 Aar siden. Konen skulde tage Muld af den sidste Kvindegrav

i det nordvestlige Hjørne paa Kirkegaarden; hun skulde tage tre Gange med Haanden i Faderens, Sønnens og Hellig Aandens Navn og, mens hun endnu sad ned, læse Fadervor. Mulden skulde i i en lille Pose og hænges om Halsen af Barnet en Onsdag Aften efter Solnedgang og blive der, til Posen var slidt op. Men Konen var ulydig og tog Posen af, og Barnet fik saa ogsaa et Tilbagefald. Kristiane blev saa atter tilkaldt; da hun erfarede, at Posen var taget bort, spurgte hun, om den havde været paa Jorden, men da den ikke havde dette, paabød hun, at den skulde hænges paa Barnet igen; »men,« sagde Kristiane, »den første Gang er dog den bedste Gang.« Barnet blev rask, efter at Kuren var blevet gentaget.

En anden Gang forordnede hun for samme Sygdom, at Barnet skulde føres igennem en sammenbundet Pilegren; en Tørv fra Kirkegaarden skulde ligge i Vuggen hos Barnet, og et Blad af en Bog, som hun selv udtog, skulde syes ind i en lille hvid Klud og bindes om Barnets Hals, hvor det skulde blive siddende, indtil Kluden var slidt op.

Bondsekonen baade spaaede og kurerede for den engelske Syge. Hun tog Betaling for sin Ulejlighed for hvert Pund, Barnet vejede; men hendes Kure hjalp næsten aldrig, paastaar en gammel Kone.

Axel Jensen var engang i Risgaard i Strandby Sogn; her tog en af Tjenestekarlene hans Medegaj og Lyster og satte ned i en Brønd. Da Axel opdagede det, mistænkte han med det samme en af Karlene for Tyveriet; han lod dem saa vide, at han kunde vise igen, og hvis Tyven ikke indfandt sig

med Sagerne, vilde han slaa Øjet ud paa ham. Da ingen af Karlene, som opholdt sig inde i Stuen hos Rakkeren, vilde bekende Tyveriet, lavede Axel med et Stykke Kridt en Cirkel paa sin Glarkiste og tog derpaa et Søm og gik hen i Stuen og læste over; thi før duede Sømmet jo ikke. Da han nu stod og vilde til at slaa til med Sømmet i Cirklen, sagde han tre Gange: »Nu gaar ed'« (ɔ: Øjet skulde gaa). Hans Kone, som ogsaa sad i Stuen, og som ikke troede, at Manden var saa stiv i de sorte Kunster som hun, gjorde den Bemærkning» »Aa, gaar di R . . it Aaksel!« Da nu ingen af de mistænkte tog nogen Skade paa deres Syn den Gang, sagde han, at han havde glemt en Stavelse, da han læste over Sømmet, men denne skulde nok blive føjet til, og anden Dagen, paa den Tid Sagerne var blevet stjaalet, skulde Øjet nok gaa ud paa Tyven. Da saa Axels Kone havde fundet Redskaberne ude i Brønden, tog han hende i Armen og sagde, at hun skulde bede med ham til Vorherre, at han forhindrede, at Øjet blev slaaet ud paa Tyven; naar de kom i Seng, skulde de rigtig takke Gud i en pæn Aftenbøn »og prise den Miskundheds Gud«.

Hans Kone spaaede en Pige i Djørup og sang: »Hun bliver tidlig gift og kommer snart til Ære; hun er af det Slags Træ, som tidlig Frugter bære«. Samme Pige blev da ogsaa Moder til mange Børn. Den samme over 90 Aar gamle Mand, som har fortalt dette, blev ogsaa spaaet af hende, at han skulde faa »mange Specier«, og det slog ogsaa til; thi han blev en velstaaende Gaardmand i samme By.

Kryk Hans kunde forgøre Folks Kreaturer og ligeledes forhindre, at Folk kunde kærne Smør.

For omtr. 60 Aar siden helbredede han et Pigebarn i Gudum. Barnet kunde ikke fordøje nogen Slags Mad; det var forgjort, sagde Rakkeren, og det kunde ikke helbredes, for onde Folk havde kastet dets Helbred i rindende Vand, og der kunde det ikke tages op igen. Men hvis Moderen vilde give Hans en halv »Høs«, ɔ: et halvt Svinehoved, og han maatte være alene med Barnet i en halv Time, kunde han lindre dets Smerter, og det gjorde han; men Barnet døde.

For 50 Aar siden gik en Klinker og hans Kæreste Lotte i Skelund. Lotte kurerede en Kone, som led af Mossot (Modersyge). Den syge skulde tre Aftener i Træk, efter at Fuglene var gaaet til Ro, gaa ud til et Dige og favne tre Gange paa Diget. For første Favn skulde hun sige: »I Faderens«, for andet Favn »i Sønnens« o. s. v.; saa skulde hun desuden hver Gang læse Fadervor og spytte tre Gange. Under hele Kuren skulde hun have et kvart Pund Brystsukker med tre Pægle rindende Vand paa og drikke et Glas af dette hver Morgen paa fastende Mave. Den syge »kom sig og blev dygtig«, forsikrer hendes Datter.

Johannes Eliasen var engang i Alsbjærg i Han Herred. Paa den Gaard, hvor han opholdt sig, skete det, at der sprang en Aare i Husmoderens Ben. Johannes mærkede dette derved, at der ilede flere fremmede Koner til Gaarden. Han fik da Manden til at tage en Kile af en Stol med Simesæde og dyppe denne i Blodet, og da Johannes havde banket Kilen i Stolen igen standsede Blodet.

En noget over 80 Aar gl. Mand har berettet følgende efter sin Fader: Pludder Mads kom engang for 80 Aar siden til en Gaard, hvor han havde

faaet mange gode Almisser, i Gulbæk i Ø. Hornum og vilde have Hus; men man nægtede ham det, da der skulde bages. »Ja, ja,« sagde Mads, »I skal nok fo andet aa tænk po', for at I viser Folk ud.« Saa gik han bort ad Vejen, men vendte sig flere Gange om mod Gaarden og truede med Kæppen. Om Aftenen inden Sengetid mistede de en god rød Kvie.

En over 90 Aar gl. forhenværende Gaardmand i Søttrup har berettet, at der i denne By boede en Rakkerkone, som kunde forgøre Folks Kreaturer; hun forheksede engang hans Faarebesætning, saa han mistede 15 Stykker i tre Aar; men der blev et tilbage, bemærkede han, og det var lagt til paa en Gimmer, »for det som er født paa en Gimmer eller en Kvie, kan ikke Fanden og langt mindre en Heks forgøre«. Samme Heks fordærvede ogsaa den gamle Mands Øg og Klod, der begge døde.

En 82 Aar gl. Mand i Roum kan mindes, at Rakker Eva fra Nørager kom og kurerede hans Faders Faar, da han havde mistet 55 Stykker; de faldt pludselig om ude paa Marken og døde. Da Eva kom, gik hun alene ind til Faarene i Stien, hvor hun forblev i 4 Timer, men ingen ved, hvad hun tog sig for. Men efter den Tid fejlede Faarene ikke noget.

Hun helbredede ogsaa engang i samme By fire Børn, der var fire Aar gamle og endnu ikke kunde gaa. Hun fik Fødevarer og Klæder for sin Ulejlighed.

Skraa Stin gik i Næsborg Sogn for 70 Aar siden; hun spaaede i Korten og fik to, fire og otte Skilling for sine Spaadomme.

Kjen Lind helbredede mange Børn i Skals, som led af den engelske Syge.

En gammel Kone i Aars har fortalt, at en Rakkerske kurerede et Barn for denne Svaghed ved at forordne at give Barnet et Fingerbøl fuld af Moderens Vand en Torsdag Morgen, og dette Middel hjalp godt.

En endnu levende 87 Aar gl. Kone, som boede i Louns, var syg i sin Ungdom af Koldfeber. Der kom paa samme Tid en Rakkerske og lærte hende følgende Middel: Hun skulde staa op af sin Seng og gaa ud i Gangen tre Morgener i Træk, før Solen stod op og falde paa sine Knæ og folde sine Hænder og sige: »Jeg beder dig Gud Fader i denne Morgenstund, at du vil tage de 99 kolde Syge fra mig i Navnet Gud Fader, Gud Søn og Gud den Hellig Aand.« »Og det rystede mig ikke mere,« paastaar den gamle Kone.

En Rakkerkælling vilde engang lære en nu 80 Aar gl. Mand at stille flyvende Bisværme: »Bitte Bi, slid jer Tid og hold kuns bi i Navnet Gud Fader, Søn og Hellig Aand.«

For 70 Aar siden helbredede en Rakkerkvinde en Gaardmandskone i Hvilsom, som var syg. »Du har,« sagde Rakkersken, »sagt ja 19 Gange, men sagt nej den 20. Gang.« Hun skulde tage Gøgeurter paa Marken og sætte paa en Flaske, som skulde staa nedgravet i Jorden i 24 Timer, hvorefter hun skulde drikke Indholdet stiltiende.

I Sebber Sogn kurerede Rakkerne Børn for Kighoste ved at give dem et Afkog af Kokleare i Mælk og Sukker.

Bette Stoffer, Lang Mæt og Lod Hanses Kone

gav sig ogsaa af med at helbrede for visse Børnesygdomme [1]).

f. Brændevin og Tobak.

Det er en saa velbekendt Sag, at det næsten er overflødigt at gentage det tiere, at Rakkerne lige saa vel som alle andre Landstrygere var meget hengiven til Brændevin og Tobak; de himmerlandske Rakkere gør i denne Henseende ingen Undtagelse, de satte, Kvinder saa vel som Mænd, ligesom det vendsysselske Rak [2]) disse Artikler over den bedste Mad. Brændevin er endnu et næsten latterligt billigt Produkt og var i den rigtige gode Rakkertid, da Befolkningen »brændte« selv, endnu

---

[1]) Endskønt dette Træk egentlig ikke hører hjemme i denne Skildring, har jeg dog ment, at det godt kunde medtages, dels af den Grund, at min Hjemmelsmand bemærkede, at i saadanne Tider, ɔ: i Kvægpestens Tid i det 18. Aarhundrede, havde Rakkerne godt at bestille, og dels fordi det paa enkelte Punkter maaske kan tjene til at supplere Beretningen om den samme Sag, sem findes i Jydske Saml. IX, 362—63: En 75 Aar gl. Mand fra Lille Binderup har berettet efter sin Fader, som døde omtr. 1860, at der i gamle Dage var Kvægpest i Landet. I L. Binderup brugte man som Forebyggelsesmiddel mod Sygdommen at tænde Ild i en Række Tørv i Byledet, og der skulde alle Kreaturerne drives over. Ilden skulde frembringes ved at save en Egestolpe med et Haarreb. Men det vilde ikke lykkes, før Ilden var slukket paa alle Arnesteder i hele Byen, og derfor tvang man dem, der nægtede dette. Der var saaledes engang en Gaardmand i Byen, som nægtede at slukke sin Arne, og saa prøvede man desuagtet at save Ild, men Forsøget mislykkedes, og først da de øvrige Bymænd havde tvunget ham til at slukke, gik det godt.

[2]) Jvf. De sidste Natmandsf. i Vendsyssel, S. 375.

billigere og lettere at erholde, og disse Omløbere havde saaledes ikke megen Møje med at have Hovedet fuldt hele Tiden. Der har været en tilsyneladende Ejendommelighed at spore blandt denne Landsdels Natmandsfolk med Hensyn til de hernævnte Tilbøjeligheder, nemlig at Kvinden synes at have været mest hengiven til disse Pirringsmidler[1]). Nogle Træk kan tale bedre end disse almindelige Bemærkninger.

For 50 Aar siden kom en gammel rødøjet Rakkerske ofte i Ranum Skole, hvor hun stedse fik et Glas med en halv Pægl Brændevin i; naar hun havde drukket, udbrød hun: »O, du søde Gud, a vil endele ha' ønsket, der ha' været en Mil til Bunden.« Befolkningen havde erfaret, at man hurtigst blev hende kvit, naar hun fik denne Drik; thi de røde Øjne varslede ilde om, at hun kunde forgøre baade Folk og Fæ.

Honning Ane i Næsborg havde Brændevinsudsalg for Rakkerne for omtr. 40 Aar siden. Gjedden eller Kristiane Augustenborg tiggede Æg i Rønbjærg, som hun købte Brændevin for, og baade hun og en af Pludder Mads's Kærester døde i en Rus. En anden Rakkerske, Baar R . . kom en Dag for 40 Aar siden til en Gaard i Grydsted og tiggede en Skjorte, som hun trak paa med det samme. Men da hun var kommen ned i en Dal, trak hun den af og gik hen og solgte den og købte Brændevin for Pengene.

Naar den Gris, somme Selskaber medførte, var bleven fed, blev den slagtet og omsattes saa i Brændevin.

---

[1]) Jvf. A. P. Gaardboe: Fortidsminder fra Vendsyssel, S. 375.

Lamme Dorrit, en af Pludder Mads's Kærester, var saa fordrukken og i den Grad hengiven til Brændevin, at det, naar Folk gav hende en halv Pægl, var nødvendigt for ham at minde hende om at levne »nøj te den sølle Mads«. Hun gik i lange Tider og tiggede Brændevin til at vadske en daarlig Finger i; men hun forhastede sig altid med at drikke Drammen og glemte at vadske Fingeren.

Rakkersken Skæg Mads tog Tagstraa af Hustagene og stak ned i Brændevinsankerne og sugede Brændevin, indtil hun var helt døddrukken.

Gamle Folk har med udtalt Forundring berettet, at Kryk Hans kunde drikke tre Pægle Brændevin, mens der brændte een Tomme af et Tællelys.

De enkelte Tilnavne af »Skraa«, som flere af Kvinderne bar — Skraa Stin, Skraa Ane, Skraa Ellen o. fl. — vidne noksom om disses store Hang til Tobak.

Rakker Ingeborg tiggede almindelig Røgtobak paa en Gaard i Skivum, som hun malede med en Sten paa Kakkelovnen til at snuse; for at gøre det mere virkningsfuldt fik hun Salmiakspiritus til at hælde paa Tobakken. Beboerne sad just og spiste, da Betlersken kom ind, og man bød hende Mad i Stedet for Tobakken, men hun valgte denne sidste.

Anders Eliasens Kone skraaede under Foregivende af, at hun stedse plagedes af Tandpine. Skraa Stin, som gik i Næsborg for 70 Aar siden, sang Viser for Folk, og derfor fik hun Skraatobak, Udrydning, og spyttede »hvert Øjebllk en voldsom stor Blahr paa Gulvet.«

Rakker Else i Overlade var ligeledes meget

hengiven til at skraa Tobaksaske, og man saa hende ogsaa tit med Pibe i Munden, naar hun sad ved sin Rok og spandt.

Blandt Mændene nævnes Lire Anders som den, der skulde have forbrugt mest Tobak; han ligefrem »aad en Masse Tobak«, fortæller de gamle.

g. Slagsmaal.

Naar forskellige Rakkerselskaber — der var Ilderens, Pludder Mads's, Peder Linds m. fl. Trupper, som havde Navn efter den ældste og »ærværdigste« i Familien, og hvis Vink og Befalinger maatte adlydes — traf hinanden, blev der som Regel holdt Gilde med, hvad Poserne formaaede samt al den Brændevin, man paa Stedet kunde erholde enten ved Tiggeri eller Køb. Naar saa alle disse raa Gemytters Blod kom i Kog, endte slige Sammenkomster altid med Skænderi og Slagsmaal. Mændene havde maaske gaaet hinanden i Vejen med deres forskellige Haandteringer og Næringsveje, eller, dette var nu i rigtig mange Tilfælde den direkte eller indirekte Anledning til Fejden, en af dem havde kastet sine Øjne for stærkt paa en andens Kvinde, og disse sidste, der som Regel tog livlig Del i Striden, havde ofte paadraget sig hinandens Vrede ved at tigge i Distrikter, hvor en anden mente sig eneberettiget o. s. v., o. s. v.

Saadanne Sammenstød, hvor det gik paa Knive og jærnbeslaaede Knipler, var ofte ret blodige og medførte heller ikke sjælden Lemlæstelser og Drab.

En Del af slige Optrin, hvorom Befolkningen har givet mangfoldige Beretninger, kunde der maaske ogsaa være Grund til at meddele lidt om.

En af P. Linds Kærester kom engang for 70 Aar siden til en Gaard i Valsted og bad om Husly, hvilket Beboerne kun modstræbende indrømmede hende, da man kunde skønne, at hun snart kunde vente sin Nedkomst; vel sagtens paa Grund heraf tryglede hun sig til at blive paa Gaarden i flere Nætter. Den fjerde Nat kom fire fulde Mandfolk i Gaarden og lavede Spektakel ude hos Rakkersken, som havde sit Leje i nogen Halm i Laden. Da de fremmede havde fjærnet sig, gik Manden paa Gaarden ud til hende og bad hende om at pakke sig bort; men Kvinden fortalte da, at hun var saa angst, da de fulde Mandfolk, som havde besøgt hende, var gaaet hen til Lundby for at slaa Anders Nørager ihjel, fordi han vilde »tage æ Kvind' fra dem«. Dette passede ogsaa; samme Nat indfandt 10 Hanrakkere sig paa en Gaard i den nævnte By og mørbankede A. Nørager, som havde lokket »Krus Mæt« fra en af de fornærmede. Slagsmaalet udartede i den Grad, at Bymændene mod Sædvane i saadanne Tilfælde maatte til at blande sig i Legen. Man bandt da de lystige Rakkere og transporterede dem til Arresten. Dette var den sidste store Rakkerkrig, man var Vidne til paa denne Egn.

I det jydske Almueliv[1]) findes ogsaa en Beretning om en Bataille mellem en Natmand og flere af hans Kammerater, der vilde »tage hans Kvinde fra ham«.

I de Hytter, for det meste Fattighuse, hvor der boede af disse Folk, var der altid Slagsmaal, saa snart »Pakket« kom sammen.

Da der engang havde været forsamlet en Trup

---

[1]) 5. Afdl., Nr. 559.

Rakkere i et Hus i Outrup By, og efter at de havde spist og drukket, kom de i Mundhuggeri og Slagsmaal. To af dem gik saa hen til en af Bymændene og bad om Assistance, idet de foregav, at en »Sønderbo Røver vilde parte dem«. Manden gik ogsaa med til Valpladsen. Her hørte han en af Kvinderne sige: »Hvis du it blywwer rolig bitte Anders Nørager, vil a aaller sov paa Straa mæ dæ mier!« Disse Ord havde en forunderlig Virkning paa Helten; thi han blev i samme Øjeblik »saa spag som et Føl«.

For omtrent 80 Aar siden logerede et Par Rakkere paa en Gaard uden for Ø. Hornum By; da det var stærk Kulde, havde de faaet Lov til at ligge i nogen Halm paa Stuegulvet. Om Natten hørte Husets Beboere, at de fremmede lavede Tummel; men pludselig blev alt stille. Kvinden forklarede bagefter, at Manden havde grebet hende i Halsen for at kvæle hende; men hun var den stærkeste og fik fat paa sin Træsko, som hun bearbejdede ham med i Hovedet, indtil Livet var udslukt. Hun kom vel i Forhør; men hun paastod, at hun handlede af Nødværge. Da Befolkningen senere spurgte hende, hvorledes hun saadan kunde nænne at slaa Manden ihjel, svarede hun ved at fremsige følgende Salmevers: »Hvad hjælper det, vi kender Gud, og ved af ham at sige . . .«.

Det var maaske Soldkonen, som udførte denne Heltegerning; thi om hende har Befolkningen berettet, at hun slog »sit Mandfolk« ihjel med sin Træsko.

For 70 til 80 Aar siden skar Rakkerne i et Slagsmaal Næsen af en af deres Kammerater i Blære By.

En Datter af Lod Hans skulde have været gift med en ung Mand af Rakkerslægten fra Viborgegnen. Men den Dag, Brylluppet skulde staa, blev der Trætte og Slagsmaal mellem Brudens Fader og den vordende Brudgom, og saa blev der ikke holdt Bryllup den Gang.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede var der en Dag forsamlet et Rakkerselskab paa tyve Mandfolk ved et Stendige i Løgsted, da de havde drukket tæt, kom det til Krig, og Skytset havde de lige ved Haanden i Sten, som de opbrød af Diget. Slaget blev saa blodigt, at een af dem blev paa Pladsen, hvorefter 15 blev arresteret. Hvorvidt denne Træfning staar i Forbindelse med den, Goldschmidt omtaler i en Hederejse i Viborgegnen [1]) vides ikke. Der berettes ogsaa i det jydske Almueliv [2]) om et Slagsmaal og Mord i gamle Dage mellem disse Folk ved Bydammen i samme By.

Engang sloges Rakkerne ved Pindstrup i Bislev; iblandt dem var et Mandfolk, som de andre vilde slaa ihjel, og da han ikke kunde klare sig længer, trak han Klæderne af og løb sin Vej. Det var maaske Johannes Axelsen, der ved denne Lejlighed trak nøgen; thi Goldschmidt fortæller, at naar denne Helt trængtes haardt i Kampen, klædte han sig af og smurte Kroppen ind i Sæbe, for at ingen skulde faa Tag paa ham.

Følgende Slagsmaal fandt Sted i Djørup By i Bislev, hvor der ofte forhen havde været blodige Optrin af Nørager Rakkere, som havde foranlediget Beboerne til med Slagler og Spyd at drive dem

---

[1]) S. 202.

[2]) 5. Afdl., Nr. 598.

over Sebbersund, i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede.

»Den tapper Abraham« kom engang om Efteraaret med sin Kæreste til en Husmand og købte en Pægl Brændevin, som Parret fik Lov til at fortære ude i Laden; men her kom Abraham i Harnisk og gav sig til at mishandle Kvinden. Saa blev der sendt Bud efter Manden i Huset, som ikke var hjemme, og han kom med to Karle bevæbnede med Slagler; men Abraham tog en Vognstang og sagde: »Tror I, at I kan drive mig herfra, jeg er den tapre Abraham,« og han drev dem virkelig ogsaa bort fra Huset. Saa gik de ud i Byen efter Mandskab og vendte tilbage syv Mand stærk, hvoriblandt Jakob Skytte, som var Anfører. Denne paabød nu, at der skulde skaffes Reb til at binde ham med. Voldsmanden, der nu havde ombyttet Vognstangen med en Kniv, havde taget Stilling i en Dør paa Laden. Jakob sprang i Hast ind paa ham og greb ham i Haandleddene og de andre tog ham i Benene og væltede ham omkuld i Pølen, og i samme Nu vristede en endnu levende over 90 Aar gl. Mand Kniven af Haanden paa ham, hvorefter man bandt Hænderne paa hans Ryg. Saa lod man ham rejse sig op; men endnu havde han dog Mod til at vilde have givet den gamle Mand en Skalle med sin Pande, »for du har horet med mi Kuen.« Saa blev han ogsaa bunden paa Benene og læsset paa en Vogn for at blive kørt til Nibe; men forinden kom Sognefogden, hvem han kaldte en grøn Dreng. Da Vognen kom forbi Skolen i Bislev, forlangte han Vand, som blev ham bragt af Degnekonen, hvem han kaldte en tyk forædt So, og Degnen en langbenet Rallik. Da kan kom til Her-

redskontoret, og hans Baand var bleven løsnet, vilde han ikke rejse sig. Først da han hørte, at der var Bud inde efter Herredsfogdens Pisk, kunde Rakkeren baade staa og gaa. Anden Dagen blev han frigivet og gik derefter tilbage til Djørup og tog sit Ur, som han havde stukket ind under Tagskægget paa Huset, hvor han blev overmandet.

Man var bange for, at han nu vilde hævne sig, og derfor sattes fire Mand til at holde Vagt den første Nat efter, at han var frigivet; men man mærkede nu ikke videre til Kæmpen i denne By.

Der gik mange Rakkere, som hele Livet igennem bar sørgelige Mærker af Vold og Mishandling. Vi har saaledes foran nævnet Smal Hans, og oppe i Lovnsegnen kendte man »den ledløse Rakker«, som var blevet lemlæstet af sine Kammerater.

h. Nattekvarteret.

Sommertiden var af mange letforstaaelige Grunde Natmandsfolkets bedste Tid; det var paa denne Aarstid tildels ligegyldigt, enten de sov under Tag eller ude i Guds fri Natur, og dette Forhold spillede en større Rolle for disse for det meste hjemløse Folk, end man rigtig kan forestille sig. I de fleste Egne af Jylland var det med Undtagelse af deres Kammerater i Fattighusene kun faa, som ønskede at herbergere dem om Natten; naar man alligevel i denne Landsdel, hvor de ofte om Sommeren redte Natteleje i de talrige Faarefolde i Hederne og i de saakaldte »Rakkergrave«, samt andre Sand- og Lergrave ved Landsbyerne — de sov ofte om Natten i disse Grave, f. Eks. ved Svingelbjærg, Bælum og fl. a. Steder — lod dem

komme i Hus, var det mere af Frygt for Hævn end af Medlidenhed med dem. I Vendsyssel var det kun undtagelsesvis, at de fik Lov til at sove i Stuehuset, hvor de overnattede, de maatte baade Sommer og Vinter være taknemlige for at komme under Tag i et af Udhusene[1]; paa Himmerland derimod lod man dem som Regel om Vinteren ligge paa Gulvet i Dagligstuen, hvor Tyendet ogsaa sov enten inden for »Panelle« eller i Senge med »Omhæng« for.

Da de fleste af dem var uhyre svinske og tilmed fulde af Utøj, vilde Folk nødig laane dem Dækkener til Afbenyttelse i Nattekvarteret, hvorfor ogsaa Pludder Mads havde erfaret, at gode Ord og Smiger maatte der til for at faa disse Genstande tillaans. Da han engang havde været i Ullits Kirke, hvis daværende Præst nok kunde tiltrænge lidt Ros for sine Præstationer, gik han efter Gudtjenestens Slutning hen til Præsten paa Kirkegaarden og sagde: »Tak for æ gue Præken, tak for æ gue Præken; vil Hr. Pastor it laan mæ si Dækkener te æ Nat?«

De af disse Folk, der overhovedet havde noget Linned paa Kroppen, havde for Skik at afføre sig dette tillige med de øvrige Klædningsstykker om Natten[2].

Naar der kom en stor Rakkertrup paa en Gaard, hvor man havde det knapt med Halm, stillede det ældste Mandfolk sig i Midten af Selskabet, der havde lagt sig i en Kreds om ham, og

---

[1]) Se: De sidste Natmandsf. i Vendsyssel, S. 45—46, og Fortidsminder, S. 374.

[2]) Samme Skik havde ogsaa Landalmuen i første Halvdel af forrige Aarhundrede baade i denne Landsdel og i Vendsyssel.

saa tog han den Halm, som kunde opdrives, i Favnen og strøede paa Flokken, hvorefter han tildækkede sig selv, det bedste han kunde.

Naar der var Rakkere i Landsbyens Lader om Natten, var det Højtid for Ungdommen, der ikke indskrænkede sig til alene at være Vidne til alle de fremmedes Gemenheder i Ord og Handling; men den morede sig ogsaa ret ofte med at drive alle Slags Løjer med Dagdriverne. I det jydske Almueliv [1]) anføres en Del Eksempler paa saadanne Drillerier, som kan suppleres med nogle lignende Træk fra denne Landsdel, ligesom vi ogsaa kan anføre et Par Prøver paa, hvad Gæsterne indbyrdes kunde more sig med i deres Nattekvarter.

Pludder Mads logerede engang med en af sine Kærester i en Lade i Mjels i Ferslev Sogn. Nogle unge Mennesker gik saa om Natten op paa Huset og lavede et Hul i Mønningen, gennem hvilket de hældte en Art lunkent Vand ned i Hovedet paa Mads. Da han troede, det var en naturlig Regnbyge, udbrød han, idet han flyttede sig et lille Stykke til Side: »O Gud ske Lov for den gue, mild' Regn.« Kvinden, som ikke havde mærket noget til Vandet, sagde: »Nej de' er æ Kaal, der knisser« — ler.

For omtrent 60 Aar siden havde 14 Rakkere en Nat faaet Logi i en Lade i Barmer. Nogle unge Mennesker, som stod og lyttede ved Døren, havde ofte, naar Rakkerne var inden Døre, været Vidne til deres forskellige Uordener, men de mindedes ikke at have hørt dem saadan bande og skændes, som dette Selskab gjorde. For at prøve paa at

---

[1]) 5. Afdl., Nr. 575.

fange deres Opmærksomhed for noget andet, fik Sønnen paa Gaarden det Indfald at lukke Gaardens spæde Kalve, der gik i en Sti, ind til de urolige fremmede. Da den første Kalv kom ind i Halmen, hvor Rakkerne laa, sagde en af dem: »Aa, Herregud, hvad er de der sker, no har do kaldt ham — den Onde — te wos, aa nu er han her, aa de er din Skyld, for do lukked di Flab op om aal di Døwwel der er te!« Moderen til de unge Rakkere. der havde været saa højrøstede, indsaa nu godt, at Situationen var yderst tilspidset, og at der maatte anslaas en anden Tone, hvorfor hun med halvkvalt Stemme udbrød: »Løs i vor Herres Navn Bøen« — Børn! »A kan it,« jamrede et af Børnene. Atter lød Moderens halvt bedende, halvt bydende Røst: »Løs Mads, a ved da, do kan di Fadervor, for a kan et mit.« Imens Mads læste, opdagede en af de andre af Selskabet en Kalv, som var hvid, og nu begyndte den kolde Gysen at vige; thi det hvide frygtede man ikke i den Grad som det sorte. »O, søde Jesus,« raabte Opdageren, »den er hvid, saa er de it rele Skitteri, for Skitteri er enten svot eller gro.« Nu skulde de hen at lukke Døren op ud til Gaarden for at se, hvad det var, der spøgede, og før de endnu havde Løsningen paa Gaaden, hoppede Dyrene omkring ude i Gaarden, og nu blandede Bønner og Eder sig atter, »for Mandens Kal kan rend i æ Fywwer, for ingen kan rend æ Kal ind.« Saa maatte Rakkerne ud, splitternøgne som de var, for at fange Kalvene.

For 70 til 80 Aar siden laa en Flok Rakkere i en Lade i Svingelbjærg; af og til fremsagde nogle af dem Brudstykker af Fadervor, mens andre byttede Koner. »Ja milde Børn,« sagde den gamle Kone,

som fortalte herom, »sikken nogle ækle Mennesker, der gik den Gang, og sikken nogle Tider vi da havde!«

Allernødigst gav Befolkningen disse Omløbere Husly om Natten, naar man mærkede, at der var svangre Kvinder i Selskabet; thi dels yndede man ikke at faa al denne Hurlumhej, der fulgte af Barselfærden, og dels vilde man heller ikke gærne risikere engang i Fremtiden i Henhold til Fattigreglementet af 1803 at faa Barnet til Forsørgelse i Sognet. Der har i gamle Dage i vort Land eksisteret et raat, afskyeligt Barbari mod saadanne frugtsommelige Kvinder med at jage dem fra Sted til Sted henimod den Stund, da de skulde føde; dette omtales baade i den jydske Stænderforsamling[1]) og hos Dorph, hvilken sidste herom specielt om Natmandskvinderne anfører, at de »uopholdeligen« blev »ført, jaget, slæbt fra Sted til Sted, og det med stedse større Iver og ubarmhjertigere Hurtighed, jo mere hun nærmer sig Fødetimen: saa at hun ofte paa en ussel, ilende og skumplende Pindevogn, uden Straa til Leje, under aaben Himmel, maa fuldbyrde Fødslen. — Dyrene paa Marken forundes dog af enhver Jæger den nødvendige Fred under deres Drægtighed . . .«. Efter Udstedelsen af et Par Plakater forandredes vistnok dette umenneskelige Forhold[2]).

Det herhen hørende Eksempel, som kan anføres fra Himmerland, fremtræder vel næppe under saa grelle Former, men viser dog, at man var haardhjertet nok til selv i den strængeste Vinter

---

[1]) Stændertid., II, 1836, 996—97.

[2]) Jvf. De sidste Natmandsf. i Vendsyssel, S. 51—52.

at nægte en Kvinde, der var i Barnsnød, et Leje til at føde paa.

En Rakkerkvinde kom en Aften i stræng Vinter engang i første Fjerdedel af forrige Aarhundrede til en Kone i Morum By for at bede om Husly, og uden for Huset stod hendes Kæreste. Men Konen i Huset havde Øjnene med sig og opdagede, at den fremmede Kvinde var frugtsommelig, hvorfor hun nægtede Rakkersken at laane hende Hus. Saa tradskede Parret videre til V. Vognsild og anden Dagen saa man Blodspor flere Steder paa Vejen til denne By. Ankommen der gik de fra Sted til Sted, men ingen vilde lukke dem ind. Endelig kom de ind i en Gaard, hvor Manden stod uden for sin aabne Gangdør, og før Gaardmanden vidste af det, var den syge Kvinde inde i Stuen og satte sig paa en Stol og fødte Barnet. To à tre Dage efter løb Moderen sin Vej fra Barnet, som saa blev opfødt paa Kommunen, men som siden igen løb med Rakkerne.

i. Renlighedssans.

Det er foran antydet, at de kun havde ringe Sans for Renlighed. Man har nok i Ø. Hornum berettet om, at de der i Byen laante gamle Smørtruge til at vadske Børn i; men dette har sikkert hørt til enkelte Undtagelser. Bitte Stoffer var saa fuld af Utøj, at han skubbede sig op ad Husmurene, og Sold Andreas saas mere end een Gang paa Jagt efter Utøj i sit Linned i en Grøft eller ved Siden af en Bakke.

Som oftest var der ogsaa en væmmelig Stank

ved deres Tøj, som i mange Tilfælde hidrørte fra Flaaningen, Skorstensfejningen, Rensningen af Latriner o. s. v., og denne var vel den fornemmeligste Aarsag til, at de fremfor andre Betlere blev saa skarpt forfulgt af alle Hunde.

Folk har ofte set, at Kryk Hans stak de blodige Fingre i Munden, naar han havde taget Skindet af en Hund eller Kat, for at tage Skraaen ud og ombytte den med en frisk.

Naar de »vadskede« deres Linned, trak de det blot hen ad Vandets Overflade, og dette Arbejde udførtes som Regel af Kvinderne. Da de kun havde det ene Stykke, blev det taget paa Kroppen igen, førend det endnu var tørt.

j. Haardførhed.

I min Bog om det vendsysselske Natmandsfolk [1]) findes en Del Træk om disse Folks Haardførhed, og det skønnes af Beretningerne fra Himmerland, at denne Egenskab ogsaa prægede Stammen der. Fra Fødselen af vænnedes jo alle Individer af dette Vandrefolk til at trodse al Slags Vejr. Børnene kom til Verden ude paa den aabne Mark, ja undertiden i en Snedrive [2]), og siden blev de baaret paa Faderens eller Moderens Ryg indsvøbt i lidt usle Pjalter og udsat for det skiftende Vejrlig. Denne ejendommelige Opdragelse var vel ikke uden Betydning for deres møjsommelige Vandringer i den voksne Alder.

Et Eksempel paa en Barnefødsel ude paa

---

1) S. 47 ff.

2) Jvf. En Hederejse i Viborgegnen, S. 175.

Marken om Vinteren er berettet fra Roum, hvor en Rakkerske engang i første Halvdel af forrige Aarhundrede en Nat skulde have født et Barn ved Skravgaards Havedige paa Sneen.

For omtrent hundrede Aar siden laa engang en Rakkertrup i en Lade i Ullits. Om Morgenen, da Manden paa Gaarden skulde ud at fodre Hestene, kom en af Rakkerkvinderne ud efter en Spand Vand. »Høt do it,« sagde hun, »a gav æ Brøl aa mej i Nat, a fik æ Ung, aa no skal a ud aa hent æ Spand Vand te aa vask mej siel aa Ungen i.«

Dette Træk ligner meget et andet fra samme Egn, der findes anført i det jydske Almueliv[1]). Der kendes en Del flere Træk om stærke Barselkvinder, hvoraf følgende skal meddeles her.

Kristen Eliasens Kæreste kom engang til en Gaard i Foulum og lagde sig paa sin Vugge og gav Barnet Bryst. Konen paa Gaarden spurgte hende, hvor gammel Barnet var; »otte Daw bitte Muer,« var Svaret, og dog løb hun i Stonthoser i stærk Kulde om Vinteren. — En anden Gang fødte hun et Barn i Gravlev og bar det anden Dagen til Aarrestrup.

Johannes Eliasens Kvinde synes ikke at have været saa modstandskraftig som Broderens Konkubine. Nogle Dage efter, at hun engang havde født et Barn i en Lade, begav hun sig paa Vandring med Barnet; men det var nu begyndt at fryse, og da hun kom til et Vand, hvor hun skulde over, vilde hun ikke gaa i Strømperne, men trak barfodet og brød Isen med Fødderne. Men herved paadrog hun sig en Sygdom, hun aldrig forvandt.

---

1) 5. Afdl., Nr. 562.

Naar vore Mødre vadsker og svøber de spæde Børn, ønsker de helst at udføre dette i en vel opvarmet Stue; men Øjenvidner har ikke alene iagttaget, at Dagen efter, at Rakker Hans, der endnu bor i Ø. Hornum, havde set Dagens Lys i Volstrup By i dette Sogn, tog Moderen ham paa Ryggen og vandrede bort vadende i Sne til Knæene, men at hun ogsaa senere sad og svøbte Barnet i en Snedrive i Nærheden af N. Svenstrup.

Den gamle »Rakker Appelon«, ɔ: Abelone, var heller ikke en af de mest forfrosne Natmandskvinder. Da man om Vinteren beklagede hende for de haarde Strabadser, hun maatte lide i det slette Føre, sagde hun: »Aa de er it nøj aa regne imod den Gaang a gik barfodet paa Isflager fra Fuur te Himmeland.«

k. Almuesfolk gaar med Rakkerne.

Natmandsstammen har udentvivl næsten stedse modtaget Tilgang fra forskellige andre Samfundsklasser, fornemmelig af dovne og løsagtige Personer, samt saadanne, der paa en eller anden Maade havde lidt Skibbrud paa Ære eller Ejendom. I næsten alle ældre Skildringer af dette Folk mangler det heller ikke paa Udsagn i denne Henseende. I Fyens Stifts Adresse Avis [1]) og hos Dorph betegnes denne Tilvækst for »alt liderligt Pak«, eller, som i D. Folkeblad [2]) for »Forbrydere, Tiggere og andre lovløse Mennesker«; i den første jydske Stænderforsamling omtales ogsaa, at denne Stamme

---

1) 1815, Nr. 100.
2) 1841, Nr. 27—28.

var bleven rekruteret med flere »forulykkede Mennesker« baade af Land- og Købstadbefolkningen, og at det kunde befrygtes, at der kunde indtræffe daarlige Konjunkturer, hvorved flere Egnes smaa Husbeboere kunde fristes til at slutte sig til »disse Løsgjænger-Familier«, og saaledes »endog pludseligen« bidrage til at forøge Rakkerfolkets Antal [1]).

Af Forhør over Himmerlands Natmandsfolk fremgaar, at et ret anseligt Antal af Kvinderne var, som det udtrykkes, »bondefødte«. Pludder Mads oplyser i et Forhør 1830, at to af hans Kærester var Husmandsdøtre [2]), der »gik i Landet«, da han traf dem. Een af Anders Nøragers Konkubiner var ogsaa født af Almuesfolk; men hun gik med ham fra Præstegaarden i Kongens Thisted, hvor hun tjente. Flere af disse Bønderpiger var fra Begyndelsen af kommet til at strejfe som Børn for at tigge til Forældre og Søskende; saaledes forklarer den ene af Pludder Mads's nævnte Kærester i samme Forhør, at da hun var 10 Aar gammel »jog Forældrene hende ud at tigge«, og siden havde hun uafbrudt løbet omkring i Landet.

Befolkningen ved at fortælle om flere Bønderpiger og enkelte Bønderkarle, der slog sig til Rakkerne, og en enkelt Gang er der ogsaa blevet berettet om, at en Præstedatter havde sluttet sig til dem. Men ikke nok hermed; et større Særsyn er det, at en velstillet Gaardmands Kone kunde forlade sit gode Hjem, sin Mand og sine Børn for at lade sig bortføre af en Rakker, hun havde forelsket

[1]) Stændertid., II, 1836, Sp. 990—91 og 993—94.

[2]) Det er bemærket i det jydske Almueliv, at det var udelukkende Bønderpiger, der fulgte med Pludder Mads, men dette er næppe rigtigt.

sig i. Dette Eventyr fandt Sted i en himmerlandsk Landsby for omtr. 80 Aar siden; men da der lever nære Slægtninge af dette Gaardmandspar paa samme Gaard, skal der ved Gengivelsen her af dette Træk lige saa lidt nævnes Personers som Byens Navn.

Gamle Folk har fortalt om, at naar en Mand af Rakkerne havde listet sig til at kysse en Bondepige, vaagnede der hos hende en ubetvingelig Lyst til at følge vedkommende Landstryger. Det gaadefulde ligger ganske sikkert kun deri, at Pigen fra det Øjeblik, hun havde kysset den foragtede og urene Natmand, ogsaa selv blev anset for uren og saaledes blev forstødt af sin hidtidige Omgangskreds.

En 82 Aar gammel Kone fra Voxlev har meddelt efter sin Moder, som ogsaa boede i denne By, at i en Nabogaard tjente engang en net Pige. Da der en Dag kom en Flok Rakkere paa Gaarden, sprang en ung Mand af disse til og kyssede Pigen, og da han havde gjort dette, fulgte hun villig med ham paa hans senere Vandringer rundt i Landet.

En over 90 Aar gammel forhenværende Købmand i Nibe kan mindes, at i hans Barndom gik en smuk ung Pige, som tjente hos en Skomager der i Byen, med en Rakkertrup. Det var forgæves, at Skomageren og dennes Kone paa det kraftigste formanede hende til at afstaa fra sit Forsæt. Da hun var almindelig afholdt, vakte hendes Bortgang baade Sorg og Forundring hos alle Folk i Byen.

Omtrent ved Midten af første Halvdel af forrige Aarhundrede kom engang en net ung Kvinde til en Gaard i Rønbjærg, Bjørnsholm Sogn, med et

lille Barn, som hun bar i en Vugge. Barnet, der blev vadsket hver Aften, var iført hvide Strømper og smukt Linned. Hun var mere fingernem end de fleste andre Natmandskvinder, hun strikkede baade Strømper og Blonder til jydske Kapper for Almuen. Hun fortalte, at hun var en Præstedatter fra Slesvig; men da hun var blevet saa haardt opdraget i Hjemmet, flygtede hun ud i Verden med en ung Rakker, som for Øjeblikket sad i Tugthuset; han havde lovet hende, at naar han atter kom paa fri Fod, skulde de have et lille Hjem. I omtrent et helt Aar havde hun haft Bekendtskab med sin Kæreste hjemme i Præstegaarden, før de aftalte med hinanden, at han en vis Nat skulde komme til hendes Vindue og føre hende bort; fra sit Hjem medtog hun kun et Sæt Tøj, foruden det hun havde paa.

I mange Aar lyste Forældrene efter hende, men hun sagde, at hun »aldrig for Guld og grønne Skove vilde vende tilbage til Hjemmet!«

Det er godt 80 Aar siden, at den omtalte Gaardmandskone fra Byen X gik med Rakkerne, der havde meget Tilhold der i Gaarden, og da hun saa blev forgabet i Peder Lind, fulgte hun med ham ud i Landet i nogen Tid og blev frugtsommelig ved ham, men da han saa engang i Fuldskab havde mishandlet hende, vendte hun igen tilbage til Hjemmet, hvor Manden ogsaa — tillod hende at komme ind igen. Her fødte hun saa Rakkerens Barn, og da dette var blevet større, kom den frække Landløber atter til Gaarden og bemærkede til Gaardmanden: »Nu kan vi se, nu har do godt aa mi Dreng, for nu kan han kør' æ Plov for dej.«

Det er ogsaa blevet berettet, at en Rakker,

»Kuur Per«, engang skulde have taget en Mands Kone fra Simested Sogn med sig ud i Landet; men det nærmere herom kendes ikke.

En 80 Aar gammel Kone fra Morum har fortalt efter sin Moder, at i dennes Ungdom gik engang en Karl af Almuen fra Skovbakker i Louns Sogn til Hobro Marked, hvor han traf en Rakkerpige, i hvem han forelskede sig og løb i Landet med. Mange Aar efter kørte hans Søster fra Louns til Hobro med røgede Aal. Ved Stenild Bro vandede hun Hestene, og imens dette gik for sig, opdagede hun, at der nær ved i Lyngen laa en Flok Rakkere; i Flokken fik hun Øje paa en Mand, som laa med Armene under Hovedet og sov. Hun bandt saa Hestene og gik hen og kaldte paa ham og hilste ham ved hans Navn og bad ham om at følge med hjem og blive hjemme. »Nej,« sagde han, »jeg vil ikke slippe min Kone og mine to Børn, jeg har det desuden saa godt, som Dagen er lang, og se mine dejlige Bukser, hun — Kæresten — holder mig saa net og saa ren.« Han var iført Bukser af lyseblaat Tøj, en Farve, der faldt stærkt i Rakkernes Smag.

En anden Ungkarl, »Peder Knebber«, gik for omtrent Hundrede Aar siden med Rakkerne fra V. Vognsild Sogn; da han var 70 Aar gammel, kom han tilbage og tilbragte sine sidste Dage i sit Fødesogn.

For 70 Aar siden kom en Flok Rakkere til en Gaard i St. Ajstrup Sogn, og i Selskabet var en Del unge kraftige Karle, der havde givet sig i Rakkerlaget. Disse unge Dagdrivere vilde overtale to af Gaardens Sønner til at følge med Truppen, for, sagde de, dette Liv var meget bedre end at staa og

tærske; de fik »gue Daw aa Flæskepandekag' hver Aften«. Mangen Gang havde de maaske haft større Held med deres Overtalelser; men i dette Tilfælde havde de to unge Menneskers Moder staaet og hørt paa Fristernes lokkende Tilbud, og hun tøvede ikke med at jage sine Gæster paa Døren.

Lignende Beretninger om Bønderfolk, der i gamle Dage har slaaet sig til Rakkerne, findes bl. a. Steder i Skattegraveren [1]) og i det jydske Almueliv [2]).

l. Kæpkastning.

F. Tøttrup siger i sin Bog, 1823, om Natmandsfolkene, at de kendte ikke »ordentlige« Ægteskaber, hvormed han antagelig mener, at de ikke benyttede Kirkens Velsignelse til deres ægteskabelige Forbindelser, og man skulde næsten tro, han havde Ret; thi de havde selv fortalt til Folk i Bislev, at der ikke var nogen Kærlighed ved Præstens Vielse.

Vi skal dog se, at Tøttrup alligevel ikke har Ret, og at i hvert Fald nogle af Rakkerne har handlet imod deres Overbevisning.

Anders Nørager udsagde i et Forhør 1835, at han var »ægteviet« til sin første Kone i Durup Kirke (i Gislum Herred), og i Farstrup Sogns Kirkebog findes anført, at den 12. Oktober 1861 blev ægteviet Ungkarl omvandrende Blikkenslager Anders Eliasen af Kornum, 45½ Aar, og Fruentimmeret Marie Frederiksdatter i Lundby, 47 Aar; men denne Forbindelse kom heller ikke i Utide,

---

1) Aarg. 1888, S. 30.
2) 5. Afdl., Nr. 558, 589, 664, 699.

thi, saa vidt vides, havde dette Par den Gang avlet 11 Børn sammen. Frederik Klemmensen blev efter gamle Folks Beretning kirkelig viet til sin Kæreste, Karen, samme Dag, hun blev konfirmeret i Ranum Præstegaard [1]). Axel Jensen i Salling Sogn sagde: »A er viet te' Kaatrin' i mi baar Knæ i Salling Kirke,« og der kendes endnu et andet Træk, der vidner om, at hans Ægteskab var lovligt. Da han engang vilde have en Dram inde hos en Købmand i Løgstør, sagde hans antagne Kone, at han intet skulde have, for han havde faaet Brændevin nok i Dag. Men denne Ytring huede Axel daarligt, og han udbrød: »Hun ræn op i Salling Land og var en forbandet Kæltringkvind'; a to hinne aa gjor hinne te mi gue Ægtekuen, no lønner hun mej osse for 'et.« I en Dom fra 1845 kaldes Katrine Jørgensdatter ogsaa for Axel Jensens »Hustru«. Det Forhold, at de boede sammen og begge to blev forsørget i Axel Jensens Forsørgelselkommune, tyder vel ogsaa paa, at de levede i lovligt Ægteskab [2]). Johannes Eliasen i Valsted levede vistnok ogsaa i lovligt Ægteskab med Sofie Frederikke Frederiksdatter; i hvert Fald kaldes hun i Sebber Kirkebog 1853 hans »Hustru«, og da Johannes Eliasen var død, betegnedes han ogsaa sammesteds for »Enkemand«, og de levede ligesom det foregaaende Par ogsaa sammen og blev forsørget i den antagne Ægtemands Forsørgelseskommune.

Har vi saaledes kunnet paapege nogle enkelte af Himmerlands Rakkere, der har erholdt Kirkens

---

[1]) Jvf. min fornævnte Bog, S. 138.

[2]) I det-jydske Almueliv, 5. Afdl., Nr. 678, er ogsaa anført, at dette Par var lovlig viet.

Velsignelse til deres Ægteskab, har dette dog kun været en forholdsvis ringe Part af det Antal Personer, hvorom jeg har fundet Oplysninger baade i Retsprotokoller og i Kirkebøger; den langt overvejende Del af dem »løb sammen« enten uden nogen som helst Ceremoni[1]) og avlede Børn i naturligt Ægteskab, eller ogsaa bekræftede de dette ved at »kaste Kæp«.

Hvis denne gamle Ceremoni i sin Tid har været udført efter faste Regler, er det sikkert nok, at de Natmandsfolk, som de ældste nulevende Almuesfolk har kendt, enten ikke har været fortrolig med Skikkens Udførelse, eller de har, som det udtales i den første jydske Stænderforsamlings Møder, kun anset den »for Moerskab under deres Gilder[2]); thi gamle Folk beretter om saa mange — for det meste plumpe, raa, naive — Variationer af Skikken, at man, som sagt, fristes til at drage de nævnte Formodninger.

De mest paalidelige skriftlige Beretninger om at »kaste Kæp« findes vel i D. Folkebl.[3]) og hos Dorph[4]). Skikken beskrives omtrent ens paa begge Steder, men mest udførlig paa det første Sted, hvor det hedder, at naar Frieren har anmeldt for Anføreren, at han ønsker at tage en Hustru, kommer hele Stammen sammen, og den giftelystne træder frem i Midten »og kaster en hvid Stok (Stounes)« for Fødderne af den udvalgte Kvinde, som, hvis hun optog Stokken, betragtedes for hans

1) Jvf. Dorph, Bergsøes Stat. I. 462, Ed. Erslev, den danske Stat, 211, o. fl. St.
2) Stændertid. II, 1836, Sp. 992.
3) 1841. Nr. 27—28.
4) S. 63, Anm.

Hustru. Hvis hun efter nogen Tids Forløb atter ønskede at skilles fra Manden, skulde dette ogsaa ske i en Forsamling, hvor hun saa brød den samme Stok, hun før havde taget imod, og kastede den for hans Fødder.[1])

Af Hensyn til de noget afvigende Efterretninger, der hidtil er bevaret om Kæpkastning, skal her fremføres adskillige Prøver paa Udførelsen af denne Skik, saaledes som det er berettet af de ældste blandt Himmerlands nulevende Befolkning.

Til Ceremonien, der gerne skulde udføres ved en Korsvej, hørte Sang, Musik og Dans.

Ligesom gamle Folk har den Opfattelse, som ogsaa er antydet i Fyens St. Adr. Avis[2]) og i Blichers Beskrivelse af Viborg Amt, at Manden og Kvinden enten skulde bytte Stokke eller begge to kaste med disse, har man ogsaa berettet om, at de giftelystne, før Handlingen begyndte, skulde hoppe tre Gange over et Halmstraa og kysse hinanden lige saa mange Gange. Naar de kastede, skulde Kæppene ligge saaledes, at Mandens faldt lige tværs over Kvindens[3]); hvis dette ikke lykkedes, blev Vielsen udsat til en anden Gang.

Naar det var vellykket, sagde Brudgommen: »Førend jeg skal forlade dig, skal Fanden tage mig«. Mens de kastede, stod den ældste Mand i Truppen, Anføreren, og svingede med en Stok og fremsagde følgende uhyggelige Formular: at Fanden skulde tage tre af hans Sideben og lave en Rist af og stege hans Sjæl i Helvede, hvis denne Forbindelse ikke holdt.

---

[1]) Beretningen herom i Ed. Erslevs danske Stat og Bergsøes Stat. er kun Afskrivninger heraf.

[2]) 1815. Nr. 100.

[3]) Jvf. »Fortidsminder fra Vends.« S. 375—76.

Naar en af dem hævede Forbindelsen, sagde de: »Nu har han (hun) taget Kæppen til sig«.

Pludder Mads og Grydsted Ane sagde til hinanden, da de kastede Kæp sammen: »A taar din aa do taar min, aa Fanden taar mej, om a sviger dej.«

Ved Hole har man set Rakkerne kaste Kæp og slaa efter Stokke med Roser paa.

En 85 Aar gammel Mand i St. Ajstrup har tvende Gange set, at de kastede Kæp ved en Gaard der i Sognet. Kvindens Kæp skulde falde øverst, »for«, sagde Brudgommen om vedkommende Kvinde, »hun skal vær' mi Ægtefruw!«

Paa en Lyngbank »Skallen« i Djørup har en over 90 Aar gammel Mand ofte set dem kaste Kæp under lystig Sang og Brændevinsdrikning.

I Valsted By, hvor Rakkerne tit var forsamlet, kan en 80 Aar gl. Mand mindes, at de ofte kastede Kæp paa en trekantet Grønningsplads i Byen.

Paa en Banke i Kæret ved Hyldal i Suldrup kastede de ogsaa en Gang Kæp; førend Vielsen begyndte underholdt de sig med Sang, og først da der var blevet 20 Personer forsamlet, tog Ceremonien sin Begyndelse ligeledes under Sang og Musik.

Paa Rostrup Høje mellem Rostrup og Pandum har man for lidt over 70 Aar siden ligeledes set Rakkere foretage en af disse ejendommelige Vielser.

I Bislev By blev engang viet to Par af disse Folk, ved hvilken Lejlighed to af Bymændene assisterede som Præst og Degn, og Rakker Jakob var viet til sin Kæreste af Smeden i Skørbæk. Smeden laa i Sengen og Jakob sad paa en trebenet Stol og hun paa en Malkestol uden for Sengen. Under Vielsen læste Smeden ivrigt i en gammel Bog.

For sin Ulejlighed fik han 16 Æg og en Flaske Brændevin.

Den efterfølgende Beretning om Kæpkastning, der er meddelt af en nu snart 90 Aar gammel Mand paa Himmerland, som havde hørt den af andre gamle Folk, er en af de fyldigste Skildringer af denne Ceremoni, jeg har hørt i denne Landsdel, og har sikkert fundet Sted endnu inden for den Tid, da Handlingen foretoges i fuld Alvor og med Iagttagelse af alle brugelige Former.

Der var nemlig engang Rakkerbryllup i V. Hornum By. Brylluppet holdtes som sædvanligt, naar Vejret tillod det, under aaben Himmel, og der var en stor Forsamling af baade kvindelige og mandlige Rakkere. Anføreren i dette Tilfælde var Pludder Mads, som i Anledning af Højtideligheden vilde lade sig rage af Peder Lind, den eneste Rakker, der kunde udføre denne Kunst; men da denne havde barberet ham paa den ene Side af Hovedet, yppede han Klammeri med ham under Paaskud af, at Mads havde taget en Kæreste fra ham, og Mads maatte saaledes gaa til Bryllup med det halve Ansigt glatraget og den anden Halvdel stærkt beskægget.

Bryllupsgæsterne havde sluttet Kreds omkring Brudeparret, og Højtideligheden indlededes nu med en af de mange brugelige Biformer, bl. a. at Brudeparret hoppede tre Gange over et Halmstraa, derefter kastede Brudeparret Kæppene, og da denne Hovedakt var heldigt tilendebragt, afførte Parret sig alt sit Tøj og gav sig til at løbe efter hinanden mellem visse Punkter i Kredsen.[1] Under alt dette

---

[1] Jvf. det jydske Almueliv, 5. Afdl. Nr. 556 og 569.

havde Mads svunget meget ivrigt med sin Stok, og nu gav Parret hinanden Haanden, og Mads, der stedse agerede Ceremonimester, lagde i Forening med den ældste tilstedeværende Kvinde sin ene Haand paa Parrets og beseglede den indgaaede Pagt ved Fremsigelsen af den ovenfor anførte Djævleforskrivelse. Paa dette Tidspunkt brød man Kredsen, og hele Selskabet ilede til de nygifte, tog dem i Hænderne og sagde: »Lykke Bruiepar! Lykke Bruiepar!«

Det er foran antydet, at disse Mennesker ligesom alle andre dødelige skattede Musik til deres Bryllupper, og det maa siges, at de ved denne Lejlighed havde været meget heldige i deres Arrangement i den Henseende; thi ingen ringere end V. Hornum Degn, »Tysk-Niels« havde modtaget dette Engagement. Men Klangen i Degnens Violin har antagelig ikke været helt upaaklagelig; thi Hr. Niels's velmente, energiske Bestræbelser for at arbejde sit Instrument op til at overdøve de højrøstede Gildesgæster skønnes at være mislykket, idet Mads, som Sjælen i hele Stadsen, da han skulde aabne Dansen med Bruden og havde ført hende et Par Omgange rundt, fandt sig foranlediget til at varsko Degnen i følgende Tilraab: »Haat aa laangsomt Her Dien, haat aa laangsomt Her Dien, hej daa, hej daa!« Hermed vilde den samvittighedsfulde Anfører bede Degnen om at berøre Strengene noget stærkere, saa at Musiken blev højere (haat = haardt).[1])

[1]) Om at »kaste Kæp«, jvf. min forn. Bog, S. 53—54.

m. Forholdet mellem de forskellige Køn.

Det vil af det foregaaende kunne skønnes, at det Baand, der sammenknyttede de forskellige Køn af Rakkerfolket, ikke kunde have nogen større Styrke. De Baand, der var kæppet sammen ude paa Veje og Stier, og der fandt de fleste Forbindelser jo Sted, kunde i sig selv ikke besidde synderlig varige Egenskaber, og naar de Personer, der skulde bindes sammen, ogsaa var ustadige Karakterer, der, som det ogsaa udtales i en Dom 1830, manglede »al Opdragelse« baade sædelig og moralsk i den Grad, at de langt snarere var opdraget i alle Slags Laster, maatte Samlivet nødvendigvis blive ubundet og løst; ogsaa de faa, der havde modtaget Kirkens Velsignelse til deres Ægteskab, agtede tilsyneladende det ægteskabelige Samliv lige saa ringe, som de der havde kastet Kæp.[1])

I D. Folkeblad paa det oftere foran anførte Sted er anført om de ægteskabelige Forhold mellem Kønnene, og dette er vistnok tilmed sagt med Henblik paa dem, der havde viet sig til hinanden ved at kaste Kæp, at »de hænge ved hinanden med en sjælden Troskab, dele trolig Savn, Nød og Farer sammen, og ere meget tilbøjelige til Jalousie.« Det er ufatteligt, at en Forfatter, der med nogen Opmærksomhed havde studeret Natmandslivet, kunde skrive sligt; thi denne Paastand er i saa ringe Overensstemmelse med Virkeligheden, at endog det stik modsatte absolut maa siges at have været Tilfældet, hvilket heller ikke havde undgaaet Dom-

---

[1]) Stændertid II 1836. Sp. 992.

meren i Aars Slet Herreds Opmærksomhed, som 1830 i en Dom over den gamle Elias Axelsen og hans »foregivne Hustru« bl. a udtaler, at »deres uafbrudte Samlevned ej heller røbe den Demoralisation, som ellers som oftest finder Sted blandt denne Klasse af Mennesker, hvor man *een Dag lever med een og en anden Dag med en anden.«*

Det samme Forhold omtales ikke skaansommere af Dommeren i Hellum Hindsted i en Politiretssag fra samme Aar mod Pludder Mads, Grydsted Ane, Zidsel Jørgensdatter m. fl., hvor det i Akterne om disse Personer hedder, at de har levet et »løsagtigt og liderligt Levnet«, eller et »liderligt og forargelig Levnet«. De Laster, hvori Børnene var oplært eller dog havde iagttaget hos de ældre, begyndte hine i en meget tidlig Alder ogsaa at boltre sig i; saaledes har de ældste nulevende Folk fra flere Egne i Landsdelen berettet om, at en 14 à 16 Aars Dreng flakkede omkring med en over 60 Aar gammel Kvinde, og at dette Par levede sammen som Mand og Kone; et lignende Eksempel kendes fra Salling Sogns Kirkebog, hvor der findes anført, at en »Omløberske af Natmandsstammen der i Sognet 1838 fødte et Barn, som hun havde avlet med den »ukonfirmerede« Daniel Axelsen, der jo ogsaa var Rakker. Det synes klart, at Adjektivet »ukonfirmeret« er anført i Kirkebogen netop for at fremhæve Barnefaderens Ungdommelighed. Dette Forhold bekræftes ogsaa af Meddeleren i Viborg Samler[1]), som anfører, at »saasnart deres physiske Kraft tillader saadant,

[1]) 1828, Nr. 50.

indgaa de uden videre et naturligt Ægteskab, som de ogsaa temmelig letsindigen igjen hæve.«

Vi har foran omtalt, at disse Folks Frierier ikke altid foregik paa den mest galante Maade, men at de sommetider gennem blodige Slagsmaal tilkæmpede sig den Kvinde, de havde faaet Lyst til, og dette gjaldt ligemeget, som Dorph siger, enten hun var fri »eller for Øjeblikket en Anden tilhørende«, og paa den Maade var det uberegneligt, hvor ofte en Kvinde kunde komme til at skifte Herre og Elsker. Men det var vel ikke altid, at den eftertragtede Kvinde fulgte godvillig med slige Friere. Kryk Hans maatte saaledes engang ude i Heden værge sig imod tre andre Rakkere, der vilde tage hans Kæreste fra ham, og det hedder sig, at hun ved denne Lejlighed hjalp ham troligt under Forsvaret.[1])

Betegnelsen »Løsagtighed« er det mildeste Udtryk hos de fleste ældre Forfattere for det næsten dyriske Forhold, som bestod mellem Kønnene blandt disse Folk, ogsaa »Blodskam« og »Horeri« findes paa den lange Liste over deres Synder, og paa det oftere anførte Sted i Fyens St. Adr. Avis tilføjes, at »deres Usædelighed overgaar al Beskrivelse«, en Bemærkning, man heller ikke let kan misforstaa. Det er dog kun faa Tilfælde af Blodskam, der er nævnet i denne Landsdel; det paastaas i næsten alle Egne, hvor man har kendt Bitte Stoffer, at han har staaet i et forbrydersk Kønsforhold til sin egen Moder, og i et Forhør ved Aars Slet Herred 1835 oplyses det, at en yngre Rakkerske, der var indfanget under den store

[1]) Løgstør Avis 1888.

Jagt, havde nydt Straf i Viborg for begaaet Blodskam.[1])

Vi skal endnu lidt nærmere betragte Sædelighedsforholdet blandt det himmerlandske Rakkerfolk, saaledes som dette er belyst i Kirkebøger og af gamle, troværdige Folks Fortællinger.

Vi vil begynde med Abelone Hansdatter af Hole; om hende anføres i Louns Sogns Kirkebog, at hun 1801 havde et uægte født Barn med Natmandssønnen Gregers af Viborg. Men 1808 er tilført samme Kirkebog følgende: »$^{16}/_{11}$ 1808 fødte Husmand Gregers Hansens Hustru Abelone Hansdatter paa sin Gennemrejse i Hornum Sogn et uægte Pigebarn, hvilket hun i Mandens Fraværelse, som er ucommanderet, var besvangret med af omløbende Glarmester Peder Madsen.« Samme Aar døde Abelone Hansdatters »Horebarn« af Hole. Ifølge Hyllebjærg Sogns Kirkebog fødte hun Tvillinger i Hyllebjærg 1814; hun kaldes nu »Gregers Hansens Natmands Enke Apellone Hansdatter af Hole«, og til Barnefader angav hun »givt og bosiddende Natmand Hans Mortensen« af Vinde ved Skive. Aaret efter findes hun i Løgsted Kirkebog; her havde hun født et Barn og udlagt til Barnefader Peder Madsen Lind, hvis »Kone« hun nu angives at være.

Anders Nørager forklarede som foran nævnt i et Forhør 1835, at han ogsaa var lovlig viet til sin første Hustru; men da han mente, at hun havde været ham utro og avlet et Barn med en anden

---

(1 Det er ogsaa blevet paastaaet, at Pludder Mads og Lamme Dorrit, der levede i naturligt Ægteskab, skulde være Søskende, men om det er rigtigt vides ikke.

Mand, »kunde han ikke leve med hende, men tog sig en anden.«

Ifølge Bjørnsholm Kirkebog fødte en omløbende Rakkerske et Barn der i Sognet 1813; der er tilført følgende Anmærkning: »Bemeldte Marie Klemensdatter kom om Aftenen mellem d. 16. og 17. December til . . . . ., angreben af Fødselssmerter og blev af Husets beboere hastelig modtaget og ydet al mulig Hjælp. Hun angav til Barnefader Peder Chr. Dejbjerg, Natmand, som for 3 Uger siden var løbet fra hende. Beklageligt! at der ikke kan raades Bod paa dette Omløberi!!!«.

Eksempel paa, at en Kone forlader sin Mand og løber i Landet og avler Børn med andre Rakkere:

1848 fødte Anna Marie Pedersdatter af Rønbjærg i Ringkøbing Amt et Barn i Bislev, hvis Fader var Rakkeren Kristen Kristensen Blære. Præsten i Estvad og Rønbjærg havde meddelt, at Moderen var gift, og at Manden, som hun forlod 1846, opholdt sig i Pastoratet.

Grydsted Ane løb først med Rakker Rasmus, ved hvem hun avlede et Barn; hun siger i et Forhør, at hun fulgte ham i 16 Aar, og i et andet, at det kun var i to Dage. Derefter gik hun med Kryk Hans, og imens hun var hans Kæreste, avlede hun en Søn med en Aftægtsmand. Endelig forskød hun Kryk Hans og gik med dennes »Halvbroder«, Pludder Mads.[1])

Men Grydsted Ane maa dog kaldes skikkelig i Sammenligning med Gjedsted Kristiane eller Kristiane Augustenborg, om hvem det af vend-

---

[1]) Af Forhør ved Aars Slet og Hellum Hindsted Herreder.

sysselske og himmerlandske Kirkebøger fremgaar, at hun havde avlet Børn med et stort Antal forskellige Personer. Denne Kvindes Levned skildres dog vistnok temmelig korrekt i det enstemmige Udsagn af den himmerlandske Befolkning, at »Alverdens Rakkere kom til Gjedsted Kristiane, og hun spillede Kæreste med alle Mændene!«

Der skal endnu nævnes tvende andre Rakkersker, der ifølge Kirkebøgerne har avlet Børn med flere forskellige Mænd, nemlig Abelone Mortensdatter og Kirstine Jørgensdatter, og hvoraf den sidste skiftede saa tit med sine Elskere, at hun vistnok havde avlet Børn med tre forskellige Personer i de fire Aar fra 1839 til 1842.

Den foran nævnte Hjulkone fra Solbjærg, som var af Rakkerslægten, var gift med en skikkelig gammel Mand af Almuen. Om hendes sædelige Forhold har en af mine Kolleger efter en 87 Aar gammel Mands Beretning meddelt følgende: »Hun var meget erotisk anlagt og havde stadig en Flok Galaner, vist ogsaa af Rakkerart, omstrejfende Vagabonder, der nævnes: Sulten Anders, Lars Pandekage og Svenskeren, og der var stadig indbyrdes Kamp imellem dem om Rettigheder og Begunstigelser. Alt dette maatte hendes gamle, sengeliggende Mand være Vidne til.«

Blandt Mændene, der havde det største Antal Kærester, nævnes altid Bitte Stoffer, Pludder Mads, Store Peder Lind eller Peder Madsen Lind og Peder Lind Kristensen. Den første nævnes ikke saa tit i Kirkebøgerne; Pludder Mads bliver ofte udlagt som Barnefader af forskellige Kvinder; han fortalte engang Stiftamtmanden i Aalborg, som var paa Besøg i Nibe, at han ialt havde haft 7 Koner.

Peder Madsen Lind var ham, der havde avlet de tvende Børn med Abelone Hansdatter i Hole 1808 og 1815; han blev ogsaa efter Kirkebøgerne udlagt til Barnefader af andre Kvinder, og der er berettet i det jydske Almueliv[1]), at han ialt skulde have haft 11 Koner — Kærester —. Peder Lind Kristensen har haft mange Elskerinder og havde ogsaa været en af de lykkelige, der havde nydt Kristiane Augustenborgs særlige Gunst. Han tilstaar i et Forhør 1836, at han havde »altid vandret med et Fruentimmer«; hans daværende Elskerinde var Abelone Mortensdatter. Lang Andreas stod ikke meget tilbage i Kæresteforhold for de nysnævnte Personer, men Befolkningen ansaa ham dog for betydelig skikkeligere; thi man havde engang hørt lidt af en Samtale mellem ham og en af hans Konkubiner, hvoraf man sluttede, at han var Kyskheden selv. Han var nemlig en Tid til Huse hos en Søn i Suldrup, og imens kom hans daværende Kæreste, »Topjomfruen«, som blev forsørget i Aalborg og besøgte ham. Da hun skulde rejse, fulgte han hende ned til et Hus i Byen, og der hørte man, hun sagde til ham: »Nu ser jeg dig aldrig mere, min søde Skat!« »Jo,« sagde han, »du er mit Hjerte, og du bliver mit Hjerte til sidste Dag.« Men naar vi lader Kirkebøgerne tale, faar man dog den Opfattelse af ham, at han i den Henseende har levet som sine Kammerater. Af et Forhør 1835 fremgaar, at han da løb med en Zidsel, og af Skivum og Ø. Hornum Kirkebøger fremgaar henholdsvis, at hans »Kone« døde 1850, og at han

[1]) 5te Afdl. Nr. 656.

et Aar efter blev udlagt til Barnefader af en ny Kæreste.

Kærligheden mellem Mand og Kvinde blandt disse Folk havde, efter hvad man kan skønne, ikke den Egenskab, som en stærk og ægte Kærlighed ellers har, at den under en Adskillelse vokser med Afstanden mellem de elskende, thi man har Eksempler nok paa, at den Adskillelse, Kvindernes Barselleje gav Anledning til, ofte medførte, at Mændene løb deres Vej med en anden Flamme; hvor tit tror man saa ikke, at Opholdet for den ene af Parterne i »Guds Kiist i Viborg«, som Pludder Mads kaldte Tugthuset, blev Aarsag til Skilsmisse mellem disse flygtige Naturer? — Kryk Hanses Kæreste fik vel en Kone til at skrive til ham i Tugthuset, at hun længtes efter sin »søde Skat«! men hendes Kærlighed var tiltrods herfor antagelig af samme Beskaffenhed som Kristen Illers, Rakker Jakobs Kvindes o. fl. a., der lavede andre Partier, da deres hidtidige Kærester sad i Tugthuset. —

Lige saa sikkert som det er, at Afbankning af Kvinderne hørte med i de daglige Optrin[1]) lige saa vist er det, at Befolkningen i Nattekvartererne har iagttaget, at Mændene byttede deres respektive Kvinder bort med andre for kortere eller længere Tid, og det mangler heller ikke paa Beretninger om, at de ligefrem solgte dem for bestandig til en eller anden af deres Kammerater. Maaske er det med Henblik paa slige mørke Billeder af deres Liv, at F. Tøttrup anfører, at »naar Uenighed opkommer

[1]) Jvf. Viborg Samler 1822, Nr. 22, hvor det omtales, at en Natmand tugtede sin Kone med en stor Stok.

mellem dem, forlader de hinanden og forbinder sig paa lige Maade med andre.«

Der skal her anføres nogle af Befolkningens Udsagn om disse Forhold.

Da Pludder Mads engang kom til Pastorinde Seidelin i Vadgaard i Strandby Sogn for at tigge, nægtede hun at give ham nogen Almisse; thi hun havde Dagen iforvejen set, hvorledes Mads mishandlede sin Kvinde. »Ja, men har De ikke hørt, bitte Madam,« sagde han, »at Konen skal være æ Mand underdanig!« En anden Gang logerede Mads hos Hoppen i Nørager Fattighus, hvor han ogsaa om Natten gav sig til at banke Kæresten. Hoppen vilde ikke have en saadan brutal Gæst i sit Hus og satte derfor Rakkeren paa Døren splitternøgen, som han altid var i Lejet om Natten, og det var et forrygende Snefog. Da Mads havde svalet sig lidt udenfor Døren, sagde han: »Hvis a maa kom ind bitte Hop, vil a kys mi Kuen li'saa manne Gaang, som a haar sparket hinne,« og dermed var Konen tilfreds, thi i saa Fald vilde hun faa overflødig Kærlighed af ham.

Niels Jæger i Visborg var ogsaa slem til at mishandle sine Koner. Der logerede engang for omtr. 80 Aar siden to Par Rakkere paa en Gaard i Voxlev. Om Aftenen hørte Beboerne, at Mændene byttede Kvinder, og den ene, hvis Kvinde var ældst, maatte give to Par Strømper i Bytte.[1])

Store Peder Lind solgte sin Kvinde »Bitte Kirsten« til Jens Axelsen, ikke til »Bitte Per Lind«, som anført i det jydske Almueliv[2]), for 3 Mk. og et

[1]) Den Skik at bytte Kvinder bort har ogsaa været iagttaget hos Fanterne i Norge, bemærker Sundt S. 222.

[2]) 5. Afdl. Nr. 656.

Klæde, og Pludder Mads afsatte saa igen sin Kæreste til den førstnævnte for et Halstørklæde og en Pægl Brændevin.[1])

Blufærdighed var de ikke stærkt generet af. Paa Stevnsbakken i Morum laa de ofte i store Flokke; om Sommeren trak de splitternøgne Mænd og Kvinder imellem hverandre og løb ud i Søen og tumlede sig.

Hvis Meddeleren i D. Folkeblad havde sagt, at der gaves enkelte Eksempler paa Trofasthed i Samlivet mellem Mand og Kvinde indenfor Natmandsfolkets Stamme, maatte man have indrømmet dette, om end saadanne Eksempler var rene Særsyn.

Den gamle Rakker Elias og hans Kæreste var, saa vidt vides, det eneste Par blandt Himmerlands i naturligt Ægteskab levende Rakkere, der uafbrudt og trofast holdt ved hinanden for hele Livet.

For omtrent 50 Aar siden strejfede Smal Hans paa Himmerland med en net Pige, som i flere Aar delte ondt og godt med ham. Han var blevet Krøbling i et Slagsmaal og var daarlig til at gaa, og derfor saa man ofte, at hun bar ham paa sin Ryg over Grøfter og større Vadesteder; men da han tilsidst skulde slaa Bo i Stenild Fattighus, løb hun alligevel fra ham.

Men nu de lovligt gifte Rakkere, havde de ikke nogle bedre Sædelighedsbegreber? Ja, Axel Jensen forsikrede flere Gange højt og dyrt, at han elskede sin »Kaatrin« over alt andet i Verden, og dog skulde han have staaet i et vel intimt Forhold til en vis Susanne, mens hans Ægtehalvdel sad i

---

[1]) Hertil Slutter sig en Del Træk i det jydske Almueliv, 5te Afdl. Nr. 658, 678, 699 o. fl.

Tugthuset. Han mistænkte ogsaa sin Hustru for, at hun var utro imod ham, hvorfor hun blev kaldt for Præsten for at skrifte i den Anledning. Men her paastod hun, at hun elskede ingen andre end hendes »Ægtemage Aaksel«.

Anders Eliasen samlevede og avlede Børn med den Kvinde, som senere blev hans lovlige Ægtefælle fra 1835; men han kunde dog ikke i et Forhør 1844 benægte at være Fader til en anden navngivet Kvindes Barn. Hans Broder Johannes var, saa vidt vides, en meget respektabel Ægtefælle, og det samme maa vistnok ogsaa siges om en anden lovligt viet Rakker, Frederik Klemmensen.[1])

Tilbage staar endnu at undersøge, om Flerkoneri har været at spore blandt disse Folk i denne Landsdel inden for det Tidsrum, denne Skildring omfatter.

I næsten hele den ældre Litteratur vedrørende Natmandsvæsenet findes Polygami paa Registeret over dette Vandrefolks mangehaande Laster. At nævne alle disse Kilder er overflødigt og vilde ogsaa føre for vidt; vi vil derfor indskrænke os til at pege paa nogle af de vigtigste Udsagn.

I Fyens St. Adr. Avis[2]) anføres bl. a. ogsaa Polygami som en af de »almindelige Laster iblandt dem«; efter Tøttrup (1823) havde en Mand »stundom tvende Koner«, og ligeledes siger Dorph, at »en Mand ofte finder sig tjent med at have to for een.«

---

[1]) Andre Eksempler paa Trofasthed og Opofrelse mellem Rakkere findes hos Dorph, S. 5, i jydske Samlinger II 209 o. fl. St. Sundt beretter om de samme Dyder blandt Fanterne. S. 122 og 189—90.

[2]) 1815 Nr. 100.

Blicher tænker maaske ogsaa paa det samme Forhold, naar han i sin Novelle, Kæltringeliv, ironiserer over, at det kaldes »med Rette et liderligt Levned, at en rejsende Glarmester har tre Koner«; men noget mere tydeligt udtrykker han sig i sin Beskr. af Viborg Amt[1]), hvor han om den samme Sag anfører: »Med Konernes Antal er man ikke nøjeregnende; behøver det ej heller, da man let og hurtigt kan vorde dem kvit.«

Af disse Udtalelser maa man vel fæste den største Tillid til Dorphs og Blichers, der antagelig har haft Lejlighed til at studere Natmandslivet ved Selvsyn. Men herimod staar nu Beretningen i D. Folkeblad[2]), hvor den ovenfor nævnte Skildring af Kæpkastningen meddeles, og derefter fortsættes: »Hvad der end kan være sagt imod denne Sag, saa er det dog vist, at Polygami hører til de meget sjældne Undtagelser hos vore Natmænd, hvis det virkelig nogen Sinde finder Sted.« Det synes som om Dyrlund[3]), der heller ikke vil have Natmandsfolket beskyldt for at have levet i Flerkoneri, har stolet paa Rigtigheden af Carit Etlars nysanførte Udsagn i D. Folkeblad, i Forbindelse med hvad han selv herom har fundet i Retsakter, Korrespondancer o. s. v.; han anfører nemlig: »Noget aldeles afgørende Bevis, endog blot i et enkelt Tilfælde, for at en Mand samtidig har levet i Kønsforbindelse med to eller flere Kvinder, har jeg dog intetsteds fundet . . . . Almindeligt var det i hvert Tilfælde ingenlunde.« — Man maa ikke være saa lettroende

---

1) S. 22.
2) 1814, Nr. 27—28.
3) S. 273.

at mene, at disse durkdrevne Omløbere skulde oplyse Forhørsdommerne om, at de samtidig i den ene eller den anden Art af Ægteskaber levede i Kønsforhold til flere Kvinder; man kan maaske ved at sammenholde adskillige Kirkebøger og disse igen med Forhør og Domme være saa heldig at faa sin Formodning om, at de levede baade i Bigami, Polygami og Polyandri, bekræftet. Megen Vægt lægger jeg ogsaa paa Befolkningens Beretninger om dette som om alle andre Forhold; thi den har haft den rigeste Lejlighed til at iagttage alle Sider af Landstrygernes Liv og Levned paa nært Hold, og det maa siges, at der er den allerstørste Enstemmighed i Udsagnene om, at Flerkoneri eller Tvekoneri samt Polyandri virkelig har fundet Sted blandt et stort Antal af de himmerlandske Rakkerfolk. Grænsede Hjulkonens i Solbjærg, Abelone Hansdatters i Hole og Grydsted Anes kønslige Forhold ikke nær op til Polyandri — Ægteskab med mange Mænd paa een Gang —? Rakkeren i Visborg, Niels Jæger, havde flere samtidige Koner, hvoraf nogle han var lovlig viet til, og andre han levede i naturligt Ægteskab med. Ifølge en over ham afsagt Ekstrarets Dom ved Hellum Hindsted Herred 1843 for Bigami blev han gift med sin første Kone Aar 1800, og imens hun levede i Ringkøbingegnen, giftede han sig i Visborg 1811 med en anden Kvinde. I Tiden mellem 1800 og 1811 fremgaar det af Als Sogns Kirkebog, at han havde levet i naturligt Ægteskab i det mindste med een Kvinde, som 1808 angav ham som sit Barns Fader.

Anders Eliasen levede, som det fremgaar af

det foregaaende, omkring ved 1844 i naturligt Ægteskab med tvende Kvinder samtidig.

Af Befolkningens mange Beretninger om det her omhandlede Forhold fremgaar det, at Bitte Stoffer havde det største Antal Koner — i naturligt Ægteskab — blandt alle Himmerlands sidste Rakkere. Han frydede sig engang over Selskabet med tre Kvinder i en Foderbaas paa en Gaard i Oplev; man har flere Steder set ham med to Koner. Da han engang logerede med dem paa en Gaard i Kølby, sagde Beboerne til den ene af dem, hende som havde fulgt ham længst, om hun nu nok kunde holde af ham, siden han havde taget en Medhustru. »Ja,« sagde hun, »vi kan it afse ham nuen af wos.« Men der gærede dog nogen Skinsyge mellem dem, som af og til kom til Udbrud; saaledes saa man dem engang opføre et vildt Slagsmaal om den tilbedte Stoffer ude paa en Pløjemark ved Gaardsted i Vilsted Sogn.

Gjedsted Kristianes Løsagtighed var af den Beskaffenhed, at man ikke godt kan skildre den paa Papiret; men saa meget tør dog siges, at hun havde mindre Flokke af Mænd, med hvem hun levede i naturligt Ægteskab og avlede Børn med; til Barnefader valgte hun saa en af disse Elskere.

Kristen Eliasen, som i mange Aar levede i naturligt Ægteskab med Abelone Mortensdatter, fandt, da han havde været i Tugthuset, en anden Kæreste; mellem hende og Abelone delte han saa sin Kærlighed i lange Tider, og herover græd og beklagede denne sidste sig, naar hun kom ind til en Kone i Farstrup.

Peder Lind kom til Gjedsted engang og fik Husly i en Lade, mens et stærkt Tordenvejr drev

forbi; i hans Medfølge fandtes fire Kvinder, men derfor skal det dog ikke paastaas, at han levede i Kønsforbindelse med dem alle.

Pludder Mads var en Gang i Lundgaard i Alstrup og havde to Koner med sig; men Mage til det Slagsmaal, de opførte om deres fælles Mand, havde Beboerne aldrig før været Vidne til af Kvinder. — Den gamle Herredsfoged Bassesen i Nibe skulde tit have straffet Rakkerne, men han lod dem helst gaa. Engang i et af Aarene omkring 1820 var Stiftamtmanden i Besøg hos Herredsfogden, og de to Herrer sad paa en Bænk ude i Haven; pludselig stod Pludder Mads foran dem og hilste meget ærbødigt med Hatten i Haanden. Herredsfogden sagde da til Amtmanden, at her kunde han se en Natmand. Mads, der da var en gammel Mand, bad om en Gave, »for mi jen Kuen haar gjort Barsel!« Amtmanden spurgte nu, om han havde mere end een Kone. »Ja,« svarede Rakkeren, »a haar tre Kuener.« »Har du haft flere?« spurgte Amtmanden. »Ja,« sagde Mads, »a haar haft syv, aa de er æ daarlig Mand, som it kan forsørre syv Kuener.« Amtmanden, der syntes godt om den kække Rakker, gav ham to Daler, og Herredsfogden gav ham een.

Gamle Folk i Hvilsom har berettet til en endnu levende 80 Aar gammel Mand i den By, at Rakkerne i gamle Dage som oftest førte to à tre Koner med sig samtidig.[1])

---

[1]) Foruden i Viborg Samler 1822 Nr. 22 findes fl. St. i det jydske Almuelig 5te Afdl. en Del Eksempler paa, at en Mand samtidig havde to Koner. — Sundt anfører ogsaa S. 222, at de norske Fanter tit medførte flere samtidige Koner.

n. Børnene.

Natmandsfolkenes store Frugtbarhed, som bl. a. Steder omtales i Fyens St. Adr. Avis[1]), i Viborg Samler[2]) og i D. Folkeblad[3]) bekræftes ogsaa saa vel af denne Landsdels Befolkning som af Kirkebøgerne — Præsten i Gjedsted har 1820 anm. i Kirkebogen om en Barnefødsel: »Født af den frugtbare Natmandsrase« — og et stort Antal Retsakter. Denne store Yngel kom, som Dorph meget rigtig bemærker, til Verden, hvor »Fødselssmerterne tilfældigvis maatte overfalde Moderen paa hendes Vandring « En enkelt Rakkerske paa Himmerland var Moder til 23, og flere havde født fra 16 til 20 Børn. Vi har foran set, at Barsellejet ikke altid blev hverken lunt eller bekvemt. Naar der i Viborg Samler[4]) anføres, at Børnene »for det meste« blev født under aaben Himmel, stemmer dette næppe med Virkeligheden; Rakkerselskaber, hvori der fandtes svangre Kvinder, var efter de gamles Udsagn særlig paatrængende for at faa Husly om Natten, og som oftest fik de vel ogsaa Lov til at føde i et af Udhusene eller paa mere fordomsfri Steder i et Leje af Halm og Pjalter paa Gulvet i Dagligstuen. I de Fattighuse, hvor deres Kammerater forsørgedes, og i de virkelige men faa Natmandsboliger fandt de jo altid en velvillig Modtagelse. I Rakkerreden i Hole er der ifølge Louns Sogns Kirkebog lige fra 1759 født et langt større Antal Rakkerbørn end noget andet Sted paa Him-

[1]) 1815, Nr. 100.
[2]) 1828, Nr. 50.
[3]) 1841, Nr. 27—28.
[4]) Det sidst anførte Sted.

merland baade af denne og andre Egnes hjemløse Rakkere. Efter to à tre eller højst otte Dages Ophold begav Moderen sig paa Vandring med Barnet i en Vugge eller Pose paa Ryggen. Hvis der var flere Smaabørn i »Familien«, der endnu ikke kunde gaa, og Faderen var blevet hos Moderen under Barsellejet, hvilket ikke var helt almindeligt — han overlod hende tit til sin egen Skæbne nogen Tid før, hun skulde føde —, maatte han ogsaa stundom bære en Unge enten i en Pose eller oven paa Glarkisten, hvis han var udstyret med en saadan. »En Del af dem dø i den spædeste Barndom, som ikke er at undres over,« siger Krarup om disse Folk i sin Bog 1817; det er rigtigt, at der døde mange Børn i den spæde Alder, og Grundene hertil var vistnok flere. Nogle frøs ihjel, andre hjalp Forældrene direkte af med Livet for at befri sig for det Besvær at slæbe denne Byrde Landet rundt, og atter andre døde af den usle Behandling; det er saaledes berettet af Befolkningen, at da Pludder Mads solgte sin Kone til Peder Lind, vilde denne ikke have hendes spæde Barn; dette bar Mads siden i en Vugge og sang: »Trutirululu, Trutirululu, Trutirululu, de æ Dø aa Pin it godt aa ha Bøn aa ingen Muer ha!« Engang han var paa Vej efter Havbro med Barnet paa Ryggen, gik han ind i en Gaard og sagde til Konen: »Aa, sølle Muer, do skal sgu si mi kønne Baan,« men da Mads vilde til at kramme op med sit Barn, var Fuglen fløjet; han havde nemlig tabt Barnet uden for Gaarden paa nogle Brinker. Som man kunde tænke, døde dette Barn ogsaa som spæd.

Dyrlund anfører, at de »elskede lidenskabeligt

deres Afkom»[1]), og under den første jydske Stænderforsamlings Møder ytrede et Medlem, at han ikke kunde antage, at de Følelser, disse Folk nærede for deres Børn kunde være anderledes hos dem end hos andre.[2]) Rigtigheden af disse Paastande kan vel paavises ved flere Træk saavel hos vort eget Rakkerfolk som f. Eks. ogsaa hos det norske Fantefolk;[3]) men man bliver lidt mistænkelig, naar man af himmerlandske Kirkebøger ser, hvor stort Antallet af Dødsfald har været blandt deres spæde og aargamle Børn. Disse Kilder — Kirkebøgerne — angiver ganske vist ikke Dødsaarsagen, men en enkelt Gang er dog anført, at »Barnet blev efterladt dødt af sin Moder, hvis Navn ikke kendes,« hos en Husmand; det ligger nær at antage, at hun har haft en ond Samvittighed, da hun i Nattens Mørke havde gjort sig usynlig.

Befolkningen i Landsdelen har iagttaget mange Træk af disse Folks Omsorg for deres Børn, der staar i et sært Forhold til den »lidenskabelige« Kærlighed, Dyrlund havde iagttaget hos dem i den Henseende.

Rakkersken Skæg Mads blev født ved en Høj Hestehøj, paa Næsborg Mark; derefter bar Moderen hende i sit Skørt hen til Gaarden Poudrup, men om Natten løb Moderen bort og lod det grædende Barn ligge i Laden.

For omtrent 70 Aar siden fødte en anden Rakkerkvinde et Drengebarn ved en Høj om Efteraaret i Munk Sjørup; hun blev nedpakket med

---

1) Se hans Bog, S. 262.
2) Stændertid. II 1836, Sp. 1004.
3) Jvf. En Hederejse i Viborg-Egnen, S. 215, og E. Sundts Bog, S. 124.

Dækkener og blev liggende med Barnet ved Højen i to Dage, før hun brød op og gik til Klostermarked ved Trende, hvor hun smed Barnet paa Markedspladsen. Her traadte Kreaturerne Barnets ene Ben i Stykker, men Moderen slæbte Barnet med sig i nogle Pjalter uden at sørge for at faa Benet forbundet, og Barnet blev Krøbling for hele Livet.

Hos en Gaardmand i Lundby logerede en Nat omkring ved 1830 en Rakkertrup. Om Natten fødte en af Kvinderne et Barn, som de i Dagbrækningen, da de forlod Gaarden, havde druknet i en Tørvegrav i Vester Kær der i Sognet; om Morgenen kunde man se Blodspor af Barselfærden i Halmen, og da man havde fundet Barnets Lig, blev Moderen anholdt og indsat i Nibe Arrest.

For mellem 40 og 50 Aar siden kom en Dag et Par Rakkere til en Gaard i Brøttrup og foregav, at de skulde til den kloge Kone i Vindblæs med deres medførende lille Barn. Natten tilbragte de ude i Laden. Om Morgenen var Konen inde i Stuehuset og bad om Mælk til Barnet; men efter at de var gaaet bort, havde de dræbt Barnet og kastet det ud i et Hul i Trøstrup Kær øst for Vilsted. Næste Foraar, da der skulde graves Tørv, fandt man det lille Lig. Saa blev Barnemordersken eftersøgt og anholdt, og Forhør blev optaget over hende bl. a. Steder paa Gaarden i Brøttrup, men Sagens videre Gang kendes ikke.

Kristiane Augustenborg satte engang to Børn ind paa en Gaard i Klotrup og bad Beboerne om at passe dem lidt, mens hun gik hen paa en Nabogaard; men hun løb sin Vej ud i Landet og blev borte i halvandet Aar. Selv naar hun havde spæde

Børn i Fattighuset i Gjedsted, hvor hun boede, løb hun fra dem eller skilte dem i Smug ved Livet, mente man, for at blive dem kvit.

Et andet Træk, der nærmest ser ud som en Spøg, skal ogsaa anføres. Hans Frederiksen og Kæreste overtalte for 60 Aar siden en Gaardmand i Ranum til at passe deres Barn, medens de gik til Bjørnsholm for at feje en Skorsten. Men de blev borte i flere Dage, og i den Tid maatte den godtroende Mand sidde ude og vugge og tygge Brød til Barnet, som Gaardmandskonen ikke vilde røre med en Haand.

Om Kristen Eliasen og »Laang Mæt«, der ikke hørte til de nobleste Karakterer, fortælles følgende Træk:

De kom engang i Trætte udenfor Seminariet i Ranum, og under Ordskiftet var han uforsigtig nok til at bebrejde Kæresten, at hun havde kvalt to Børn; men hun paastod, at han havde tilskyndet hende til det. Saa kom Forstander Lunddal ud og vilde mægle mellem de højrøstede Rakkere; men hertil svarede Kristen ved at istemme følgende Vise: »Thi Verden staar aaben for mig, og jeg vandrer frimodig og munter paa Kærligheds Vej. Der er flere tilbage, jeg faar nok en anden, som bliver mig trofast og sviger mig ej.« Dermed mente han, at der nok kunde blive en anden Kvinde til ham, og han svingede sig saa omkring og gik sin Vej.

Skorstensfejer Lars Mathiesen, som strejfede i Slet Herred, beskyldes for, at han gik bag efter Kæresten og kvalte Børnene i Posen paa hendes Ryg.

Pludder Mads har aldrig været beskyldt for

Barnemord, men han havde vistnok sin ejendommelige Opfattelse af Barselfærden; thi da en af hans Kærester engang fødte et Barn i en Lade i Bislev, sagde han: »Ti stille bitte Kuen aa lad Folken have Ro!«

Det lader til, at Rakker Morten i denne Henseende har lignet Mads; thi da hans Kvinde engang en Nat skulde barsle i Tiendeladen ved Kyø, sagde han til hende: »Du skul' — fu di Bøn om Dawwen aa it om Nattetier, jen skal her gaa aa bræk Arm aa Bien!« Morten maatte nemlig ud for at faa Bud efter Jordemoder, og i Mørket faldt han over en Vognstang og skrammede sig lidt.

Hans Kæreste kunde forøvrigt nok overtale ham til at være Barnepige, naar hun af en eller anden Grund havde Forfald. Hans Vuggevise lød saaledes: »Søde Sjæl, Lyw aa Lam aa Lalletung, hurre, hurre, hurre; hold mæ di Hals, din forbandede Ung, hurre, hurre, hurre!«

Hvor ofte ser vi ikke blandt bedre opdraget Folk, end disse usle Landstrygere var, at Forældrene, naar de ikke kan virke mere, bliver til Ulejlighed for deres Omgivelser. Der kendes i den Henseende et smukt Træk fra disse Folks Liv i denne Landsdel. Da Rakker Eliases Kæreste paa sine gamle Dage blev bidt af en gal Hund, fik hun et daarligt Ben, saa hun ikke kunde gaa. Men saa kørte hendes Sønner siden rundt med hende paa en Trillebør.[1])

---

[1]) Angaaende Rakkerfolkets Forhold til dets Børn kan f. E. sammenlignes Det jydske Almueliv 5te Afdl. Nr. 556, 564, 566, 576 og 646, samt min forn. Bog S. 49 til 52.

Kirkebøgerne udviser noksom, at Rakkerne var meget punktlige med at faa Børnene døbt[1]); ofte skete dette en af de første Dage, efter at de havde set Dagens Lys; thi den flygtige Natur tilskyndede Forældrene til atter at paabegynde Vandringen saa snart som muligt. Med denne Handling sagde de saa ogsaa Farvel til Kirken, indtil de engang blev baaret hen paa Kirkegaarden. I Forhørene udsiger de næsten alle, at de er døbt, men ikke konfirmeret; thi da de som Regel ikke nød nogen som helst Undervisning, hvilket især var Tilfældet med de boløses Børn, maatte Præsten ifølge Lovgivningen heller ikke konfirmere dem.[2]) Enkelte af de stedse strejfende havde ved et eller andet Tilfælde været ved at søge Skole, men den ustadige Natur ødelagde som Regel Undervisningen; saaledes udsiger en 24 Aar gammel Rakkerske i et Forhør 1832, at hun var døbt, men ikke konfirmeret og kunde heller ikke hverken læse eller skrive. Hun havde været ved at søge Skole, *men da det var besværligt for hende*, løb hun sin Vej. Pludder Mads oplyser i Forhør 1830, at hans 12 Aar gamle Søn ingensinde havde gaaet i Skole, »han kan Fadervor, men ellers ikke læse.«

Naar de kom i Øvrighedens Hænder, hvilket jo som Regel ikke hørte til Sjældenhederne, blev de ofte inddømt til Tvangsundervisning og Konfirmation i Tugthuset; men ofte var de da rykket saa langt frem i Alder, at de havde passeret det første halve Hundrede Aar.[3])

---

1) Tøttrup anfører 1823, at »deres Børn døbes ikke«, hvilket altsaa er fejlagtigt.

2) Jvf. min Bog S. 52—53.

3) Jvf. Dorph, S. 12.

Det hedder, at den som elsker sit Barn, tugter det tidlig; men endskønt det, som vi ovenfor har set, ikke tør forudsættes, at Kærlighed til Børnene var en Hovedegenskab hos disse Folk, er der dog Forhold, der lader os skimte, at de har anvendt en Art Revselse.[1]) Kristen Eliasens »Kone« baskede Børnene i Enden med Nælder, for at de ikke øjeblikkelig skulde glemme den moderlige Tugtelse. Den Tugt, disse Folk tildelte deres Børn, havde dog næppe en moralsk Højnen af de i sig selv ofte ædle Barnenaturer til Hensigt, men var snarere at betragte som en blot og bar Tilfredsstillelse af Forældrenes Hidsighed; thi det er jo en Kendsgerning, at for at dygtiggøre Afkommet til deres tvende vigtigste Næringsveje: Tiggeri og Tyveri, forsømte de ikke nogen Lejlighed til at uddanne Børnenes Evner i denne Retning.[2])

o. Fordomme.

Det, der satte det dybe Skel, den næsten uoverstigelige Mur, imellem Rakkerfolket og den øvrige Befolkning og gav det Præget af en Stat i Staten, var den dybe Foragt, der raadede mod disse Mennesker blandt alle andre Samfundslag, og var, som Dorph anfører, saa stærk, at »den ringeste Bonde skyer dem som urene Dyr; det Kar, hvoraf han uvillig stiller deres Hunger, og slukker deres Tørst, skulde intet formaa ham til selv at bruge. Han sætter det paa Jorden ved Siden af Hundekoppen, og vilde i Nødsfald hellere betjene sig af denne

---

1) Se Meddelsen i Viborg Saml. 1822, Nr. 98.
2) Jvf. En Hederejse i Viborgegnen, S. 216—17 og 218.

end af hint.« At man virkelig behandlede dem som Kreaturer omtales.ogsaa i »En Hederejse i Viborg Egnen«[1]), hvor en Person af disse Folk beretter, »at han som Lille blev lagt til Truget, hvoraf Hunde og Svin aad.« I Bergsøes Statistik I og i Ed. Erslevs danske Stat gengives Dorphs nysnævnte Udsagn næsten ordret, og i Dansk Folkeblad[2]) berettes ogsaa om, hvor vanskeligt det var for Natmandsfolkene at vinde Optagelse blandt Befolkningen, »som anser dem med Mistænksomhed og Foragt.« — Naturligvis kender Jørgensen 1815 og Meddeleren i Fyens Stifts Adresse Avis[3]) samt Krarup 1817 ogsaa Befolkningens store Fordom mod Rakkerne; den sidste anfører, at »nogle er der og, især i visse Egne, som have den Fordom, at denne Stand er uærlig, og at det er vanærende at have Samkvem med Personer af samme.« Han behøvede ikke at have sagt »i visse Egne«; thi Fordommen var den Gang helt ud almindelig over hele Landet.

Blandt Skildringer i den nyere Litteratur fortjener at nævnes »Kæltringliv i Salling« af P. C. Christensen i Aarbog for dansk Kulturhistorie.[4]) Denne Forfatter omtaler ogsaa en Del af de Forhold under hvilke Befolkningens kolde Foragt slog det hjemløse Vandrefolk saa stærkt i Møde.

Denne Ringeagt mod visse Mennesker var ikke indskrænket til vort eget lille Land, men sporedes ogsaa i flere andre Lande. baade i og uden for Europa, som f. Eks. i Norge, Tyskland, Frankrig, i Indien og i Japan. I Frankrig foragtedes saa-

---

[1]) S. 207.
[2]) 1841, S. 111.
[3]) 1815, Nr. 100.
[4]) 1897.

ledes forhen de Haandværkere, der havde arbejdet paa Galgens Forfærdigelse til at hænge Forbrydere i, og i Indien vilde ingen spise eller drikke sammen med Skindarbejderne, fordi deres Arbejde havde gjort dem urene.[1])

Vi tør vist ogsaa nok gaa ud fra, at Uvillien og Foragten mod Natmands- eller Rakkerfolket har sin egentlige Oprindelse fra de voldsomme og modbydelige Arbejder, det paalaa disse Folk at udføre. Det overlodes nemlig i gamle Dage til dem at besørge Skorstensfejning, Latriners Rensning og Flaaningen, hvoraf Hesteflaaningen var særlig foragtet, baade af dræbte og selvdøde Kreaturer; desuden skulde de fuldbyrde alle hine Tiders barbariske Straffe paa Forbryderne, saasom at stryge til Kagen, skære Øret af, binde og føre Forbryderne til Galgen, lægge paa Stejle og Hjul, sætte Hovedet paa Stage, binde til Pælen, varme Jærnet til Brændemærkning, bortføre Aadsler m. m. Alle disse Bestillinger, der af alle Samfundslag betragtedes for »uærlige«, er det nok, som sagt, der har smittet af paa Udøverne og gjort disse uærlige og ikke omvendt.

Denne Rakkernes Besmittelse mente Regeringen at kunne have afvadsket ved et Lovbud og samtidig vænnet Befolkningen til selv at udføre de mest almindelige Natmandsarbejder som Flaaningen, Skorstensfejningen og Latriners Rensning, og derfor udkom den hertil sigtende Forordning af 21. Marts 1685, der forbød at anse de Personer »for uærlige Folk«, som slige »uomgiengelige Gierninger bestille.« Men Regeringen fik ikke

---

[1]) Jvf. Dyrlund S. 78, Anm. 8, og S. 76, Anm. 1.

megen Fornøjelse af sine ædle Hensigter hverken med at rense Rakkerne for Uærligheden eller med at vænne Befolkningen til selv at udføre de foragtede Arbejder. Disse sidste vilde Landstrygerne nok selv fremdeles beholde som en af deres bedste Næringskilder i hine Tider, naar blot Tanken om deres Uærlighed kunde skaffes ud af Verden, og derfor glemte de ikke, at minde Bønderne om, hvor foragtet de vilde blive ved selv at flaa deres Heste og andre dræbte eller selvdøde Kreaturer, hvilket Forhold ogsaa ses var kommet Regeringen for Øre, idet denne i Indledningen til Forordningen udtaler, at »endeel løse Personer have sammenrottet sig paa adskillige Steder i Provintserne, og der anmasset sig en Rettighed adskilligt ringe Arbejd at forrette, under Skin at saadant er uærligt, hvorved de foreskrive Almuen, hvad de vil have for saadan deres Betiening, og saaledes ei alene utilbørlig enhver betynge, men endog tillægge dem, som det selv forrette, uærlig Sag, for sig alene derved at berige.« — Den hos Almuen fastgroede Fordom, som næredes ved Rakkernes allehaande Stiklerier, lod sig ikke oprykke og fordrive ved Lovbud; thi i over Hundrede Aar efter 1685 udgik et ret anseligt Antal af Reskripter, Plakater og Forordninger sigtende til at bryde Modstanden mod de foragtede Arbejder. Blandt disse bestemte Plak. 24. Nov. 1758 bl. a., at Byfogderne i Købstæderne og Herredsfogderne paa Landet i Kvægpestens Tid paa Forlangende skulde komme til Stede og lægge Haand paa det første Kreatur, nogen Ejer mistede, hvis denne selv vilde flaa Dyret.

Da Regeringen mærkede, at Fordommen mod Kreaturflaaningen vedligeholdtes blandt Befolk-

ningen trods dens talrige Paabud, udkom endelig Forordningen af 31. Januar 1794 med dens store Bøde- og Straffebestemmelser for de Bønder, der ikke lod Huden tage af deres baade selvdøde og dræbte Kreaturer; baade Tjenestefolk og Naboer var ifølge Forordningen ogsaa undergivet betydelige Straffe for at nægte at hjælpe til med Flaaningen, ligesom ogsaa Regeringen forudsatte, at Embedsmændene og særlig Præsterne vilde bidrage til, at Forordningens Bestemmelser blev efterlevet.[1])

Det blev dog ikke dette eller noget som helst andet Kongebud, der i dette Forhold bragte Befolkningen til Fornuft; thi Fordommen var, som det ogsaa udtales i Indledningen til denne Forordning, opstaaet »igennem Vankundighed og Overtroe«, og det eneste og sikre Middel til dens Fjernelse blev da ogsaa Spredningen af det Uvidenheds Mørke, som havde fostret den.

Det viste sig, at Regeringens Appel til By- og Herredsfogderne samt til Præsterne ikke var helt omsonst, idet der haves mange baade skriftlige[2]) og mundtlige Beretninger om den Iver, de lagde for Dagen for at trænge Fordommen tilbage; men det maa heller ikke glemmes, at den stigende Oplysning fra nu af ogsaa var med i Forspandet, og saaledes blev det muligt, at dette Oprydningsarbejde kunde skride sikkert om end langsomt fremad.

Hvis Regeringen 1685 havde sat noget mere ind paa at mildne Almuens Uvillie mod de »uærlige« Arbejder istedet for med eet eneste Slag at

---

[1]) Se om denne Frd. min fornævnte Bog S. 63.
[2]) Se f. Eks. Dyrl. S. 106—137.

ville rense Udøverne selv, havde den sikrere og hurtigere naaet Maalet: at faa Befolkningen til at betragte Rakkerne som dennes Medmennesker, thi saafremt det passer, som vi ovenfor har antydet, at det var Bestillingerne, der havde plettet Personerne, var Angrebet blevet rettet mod det forkerte Punkt. Styrken af Befolkningens Modstand mod Hesteflaaningen o. s. v. stod i et ligefremt Forhold til dens Foragt imod Rakkerfolket selv, og saaledes ses det, at ligesaa langsomt, det gik med hin, maatte det nødvendigvis ogsaa gaa med denne, og det blev ligeledes de samme Kræfter, der blev Universalmidlet her, som havde jaget Fordommen mod Natmandsarbejderne paa Døren.

Paa samme Tid, Regeringen arbejdede saa stærkt paa at udrydde alle Arter af Natmandsfordomme, ses den ogsaa undertiden at have vendt sine egne Vaaben imod sig selv.

I Forordn. af 18de April 1732 om Jagten i Danmark ses, at det ogsaa var foragtet at slæbe med Luderet paa Ulvejagter; thi i Forordn.s § 37 bestemmes, at Øvrigheden skal »befale Natmændene under højeste Straf at føre alle Ludere eller Aadsler til de anviste Steder og ej tage deres Hunde med sig paa saadanne Steder, eller begaa nogen Hinder eller Listighed med Luderne, saa at Ulven ej deraf skal faa Vinden og sky for at komme.« Af slig en Bestemmelse skulde den iforvejen fordomsfulde Almue nok drage god Næring til at vedligeholde Modstanden saavel mod Rakkerfolket som mod dets Bestillinger, og akkurat den samme Virkning blev Følgen af Regeringens Forsagthed for igennem hele det attende Aarhundrede at udskrive Natmandssønner til Militærtjeneste.

Der er Forhold, der tyder paa, at Foragten mod Personerne af Rakkerfolket har holdt sig længere end mod deres Arbejder; i J. Fløes Skildring af Natmandsfolket i Jydske Saml. II[1]) for 34 à 35 Aar siden anfører han, at det endnu den Gang ansaas for en Vanære selv af »den fattigste Husmand« at komme i Familieforbindelse med denne Kaste, og dog var det nu kun grumme faa, der ikke vilde flaa alle Slags Kreaturer og udføre alle andre Natmandsbestillinger. Fra Himmerland kendes ogsaa et Træk, som peger i samme Retning. I Farstrup Sogn blev Beboerne fortrolig med Hesteflaaningen for 40 Aar siden; for omtr. 30 Aar siden var der en omflakkende Trup Skærslibere, hvis Barn døde i Kølby i samme Sogn, men ingen af Befolkningen vilde hverken køre Liget til Kirken eller bære det til Graven. To af Sliberne maatte selv bære Kisten hele Vejen til Kirken.

Blandt alle nidkære Embedsmænd, der har ivret imod Natmandsfordomme, har Præsterne og deres Hustruer uden Tvivl indlagt sig langt den største Fortjeneste. Dette Forhold stadfæstes ikke alene af flere skriftlige, men ogsaa af mange mundtlige Meddelelser saavel fra Vendsyssel som fra denne Landsdel.

Præsten Niels Hertzberg ved Nørre Sogns Kirke i Viborg vilde i Slutningen af første Halvdel af det attende Aarhundrede, at Natmanden i Viborg skulde gaa til Alters samme Dag som Præsten og sidde ved hans Side, mens de begge nød Sakramentet, for at vænne Sogneboerne af med at foragte Rak-

---

[1]) S. 204—9.

kerne.[1]) Blandt flere andre senere forekommende Træk fra Himmerland kan her anføres, at Pastor Tilemanns Hustru i V. Hornum (1832—49) engang holdt et Rakkerbarn over Daaben i Sognets Kirke, da ingen anden vilde gøre det. Da hun stod med Barnet i Kordøren, vendte hun sig om mod Menigheden og kyssede det, for at Sogneboerne kunde se, at de ikke skulde foragte slige Folk.[2])

Hvor længe Fordommen mod Rakkerpersonerne har holdt sig paa Himmerland, vides ikke, men det oven for anførte Træk fra Kølby antages at være et af de sidste Udslag af fordomsfuld Vrangvillighed, som kendes, mod disse Folk fra denne Landsdel.

Det er foran antydet, at Rakkerkvinderne havde Vanskelighed ved at komme i Hus, naar de skulde føde deres Børn. Vi skal nu se, at de ogsaa i denne Landsdel ligesom baade i Vendsyssel[3]) og flere andre Steder havde Møje med at faa Folk af andre Samfundslag til at hjælpe til ved Børnenes Daab.

Efter at der i det syttende Aarhundrede var forekommet Eksempler paa — maaske endog gentagne Gange —, at Rakkerne ikke kunde formaa nogen udenfor deres egen Stamme til at bære deres Børn i Kirke eller staa Fadder[4]), udkom 12. Marts 1698 et Reskript til Magistraten i Aarhus, som paabyder, at Magistraten og Borgerne med deres Hustruer skal være Natmændene behjælpelige ved Barnedaab og Begravelse; derhos skulde ogsaa Øvrigheden og Borgernes Hustruer saavel

---

[1]) Jydske Saml. IIII, S. 351.
[2]) Jvf. min fornævnte Bog, S. 98 o. fl. St.
[3]) Se min forn. Bog, S. 67—69.
[4]) Jvf. Jydske Saml. I, S. 134.

som Jordemødrene være villige til efter Forlangende at indfinde sig ved Natmandskvindernes Barselfærd. Foruden at det af Kirkebøgerne og mundtlige Beretninger kan skønnes, at der baade i Vendsyssel og i denne Landsdel ved Rakkernes Barnedaab har været ydet dem Assistance efter Øvrighedens Tilsigelse[1]) kendes der ogsaa et Træk fra denne Landsdel, der vidner om, at Bestemmelserne i Reskriptet, om at der skulde ydes Hjælp til Rakkerkvinder, naar de var i Barnsnød, er blevet praktiseret paa Landet.

En over 80 Aar gammel Mand i Outrup har fortalt efter sin Bedstemoder, at hun engang af en Rakker blev anmodet om at komme hen til en Gaard, hvor Rakkerens Kone var i Barnsnød; men hun vilde ikke følge med, og Rakkeren gik saa hen og klagede til Herredsfogden. Denne kom da og skældte Bedstemoderen ud; men hun sagde, at hvis hans Hustru — Herredsfogdens — vilde komme og staa ved hendes Side, vilde hun nok hjælpe, hvortil Herredsfogden svarede, at det vilde hun nok, dersom hun ikke selv havde været i »Omstændigheder«.

Ved en Del Barnedaab, som findes anført i Louns Sogns Kirkebog, fra Rakkerhuset i Hole i Aarene fra 1759 til henimod det nittende Aarhundredes Begyndelse blev Børnene ofte holdt for Daaben enten af Præstefruen eller af Fruen paa Herregaarden Hessel; Fadderne var som oftest Rakkere, og 1790 nævnes blandt disse ogsaa »nogle unge Natmands Drenge«.

1803 og 1806 blev der døbt Rakkerbørn i Durup

---

[1]) Jvf. ogsaa En Hedereise i Viborg Egnen, S. 175.

Sogns Kirke, og begge Gange var Fadderne udelukkende Rakkere. 1824 var der atter saadanne Børn i denne Kirke, men da stod Befolkningen Fadder.[1])

Ved en Barnedaab i Gjedsted Kirke 1818 tilhørte alle Fadderne Folk uden for Bondestanden, hvoraf man skønner, at der har været ydet Modstand af Almuen.

1836 havde Rakkerne et Barn i Foulum Kirke, og da ses ifølge Kirkebogen Fadderne at have været dels Rakkere og dels af Sogneboerne; det samme var Tilfældet ved en lignende Daab i Hyllebjærg Kirke 1814; men 1843, da Rakkerne atter fik et Barn døbt i denne Kirke, var Fadderne udelukkende Bønderfolk. Endnu ved Aarhundredets Midte stak Fordommen Hovedet stærkt frem i V. Hornum; thi 1849 bar den fornævnte Fru Tilemann et Rakkerbarn til Daaben i dette Sogns Kirke, og en Kone gik med hende; men af andre Faddere nævner Kirkebogen kun »den tilstedeværende Menighed.« Gamle Folk har meddelt, hvorledes en anden Menighed ufrivillig blev Fadder ved en Rakkerdaab Da Rakkerne engang havde et Barn i Skarpsalling Kirke, sagde Præsten ikke som sædvanlig: »I gode Kristne o. s. v.«, men derimod: »Hele Menigheden er Vidne til, at dette Barn er døbt i den treenige Guds Navn.« Rakkerne var nemlig selv Faddere; men han vilde ikke henvende sig til dem, da de jo heller ikke kunde betragtes som gode Kristne. 1853 havde Lod Hans, som da boede i Tanderup i Strandby Sogn, et Barn i Kirke, og Fadderne var alle Rakkere paa een nær. Dette Forhold var

---

[1]) Kirkebogen.

dog formentlig valgt efter Rakkerens eget Ønske; thi vel var han paa denne Tid foragtet af Sogneboerne, men tre Aar tidligere ved en lignende Lejlighed havde han dog Faddere af Egnens Befolkning.

Ved Barnedaab kneb det stærkest med at faa nogen til at bære Barnet; derimod synes Fadderforholdet efter 1820 til 1830 i næsten alle Egne af Landsdelen ikke længer at have voldt større Bryderier.

Foruden de allerede anførte kendes der mange mundtlige Beretninger fra Himmerlands forskellige Egne — fra Farsø, Ø. Hornum, Skivum, Sønderholm o. fl. St. — om, hvorledes det for 50 til 60 Aar siden endnu var nødvendigt for Rakkerne at ty til Præste- eller Degnekonen, Præstens Datter eller Jomfru for at faa deres Børn holdt over Daaben.

I denne Sammenhæng skal endnu meddeles hvorledes Rakkerne døjede med at faa sig stadset op til en Barnedaab i Farstrup Sogn. Det var fòr omtr. 60 Aar siden, der skulde et Rakkerbarn døbes i Farstrup Kirke; men da ingen af Befolkningen vilde hverken bære Barnet eller være Faddere, maatte Rakkerne selv besørge det hele. Nu var det værste næsten endda tilbage, thi de havde ingen Støvler, og ved en Lejlighed som denne vilde de ikke gærne bryde den gamle Tradition paa Egnen og gaa Offergang til Herrens hellige Alter i deres store klodsede Træsko. Efter store Anstrængelser lykkedes det dog at opdrive et enkelt Par Støvler, og dette hjalp man sig saa med paa den Maade, at den, der først skulde ofre, først benyttede Støvlerne, og da han var færdig, overlod han

dem til den næste o. s. fr. Degnen trak Offersalmen godt ud, og den møjsommelige Offergang blev anstændig overstaaet.

Det er ovenfor omtalt, at Rakkerne ikke søgte lovligt og fast Arbejde, fordi de mere elskede Lediggang og Frihed til at flyve, hvorhen de vilde, eller fordi, som nogle af dem selv angav, de var uvant til Bondearbejde. Alt dette var vel ogsaa den fornemmeligste Grund til deres Uvirksomhed; men Befolkningens Uvillie imod dem spillede ogsaa en stor Rolle i dette Forhold. Thi naar det forholdt sig saaledes, som bl. a. Dyrlund anfører[1]), at Bonden og hans øvrige Tyende ikke vilde spise, sove eller arbejde sammen med dem, nødes man næsten til at tro de talrige Udsagn af himmerlandske Rakkere, som findes i Retsakter fra denne Landsdel fra første Halvdel af det nittende Aarhundrede, om, at de ikke havde søgt fast Tjeneste, »da det ikke kunde nytte, da Ingen dog vilde antage dem i Tjeneste, fordi de var af Natmandsslægten«, eller, som en udtrykker sig, fordi »Ingen vilde have Natfolk i Tjeneste.« Denne Fordom omtales ogsaa af flere Andre Forfattere, der har skildret de samme Folk.[2]) Man har hist og her paa Himmerland berettet om, at Slægtninge af Rakkerne havde haft Tjeneste saavel paa Bønder- som paa Herregaarde, men det var som Regel paa saa sent et Tidspunkt,

---

1) S. 105—6 og 285.

2) Jvf. En Hederejse i Viborg Egnen, S. 207, og den nævnte Aargang af Dansk Kulturhist., S. 174.

at Fordommen nu ikke længer ytrede sig i sin fulde Styrke.

Der er endnu af den himmerlandske Befolkning berettet om en Del andre forskellige Arter af Fordomme mod Rakkerne, som giver et ganske godt Bidrag til at karakterisere Himmerboernes Opfattelse af disse Folks Menneskeværd fornemmelig i den første Halvdel af det nittende Aarhundrede.

Det forundrer ikke, at i de Sogne, hvor Rakkerne havde deres faste Reder, var der forhen anvist dem særlige Stole i Kirken, som de og ingen anden benyttede; saaledes var det nederste af Kvindernes Stolestader bag ved Kirkedøren i Durup Kirke bestemt for Nørager Rakkere, og ligeledes havde ogsaa Hole Rakkere deres egen Stol i Louns Kirke. Derimod er det noget usædvanligt, at der ogsaa i Skals Kirke findes nogle Stole i Korskirken, der endnu benævnes »Rakkerstolene«.

I mange Egne af Himmerland havde man ligesom i Vendsyssel[1]) i første Halvdel af forrige Aarhundrede særegne Glas, Kopper, Potter etc. til at give Rakkerne Spise og Drikke af, naar disse indfandt sig, og disse Genstande benævntes saa med denne Stammes Kendingsnavn: »Rakkerglas«, »Rakkerkop«, »Rakkerpotte« o. s. fr.

Paa en Gaard i Søttrup havde man for 90 Aar siden Rakkerske, Rakkerpotte og Rakkergryde, der aldrig benyttedes af andre end disse Landstrygere, og paa samme Tid var man ogsaa forsynet med

[1]) Se min fornævnte Rog S. 71—72.

disse Genstande i Outrup til dette Brug. Endnu langt senere kendte man den samme Slags Husgeraad baade i Storvorde og i Skelund Sogne. I Skørping havde man for 65 til 70 Aar siden ikke alene Rakkerkrus og do. Glas, men Bordet og Bænkene, hvorpaa Rakkerne havde siddet, blev meget omhyggeligt skuret og skrabet, naar de var vel ude af Døren.

I Fandrup i Farsø Sogn havde man paa en Gaard et Dynevaar, som kaldtes Rakkervaaret, og som antagelig benyttedes til Landløbernes Natteleje enten paa Stuegulvet eller i Laden.

Der gaves enkelte saa fattige eller gerrige Folk, at de satte sig til Bords med Rakkerne for at delikatere sig med det ofte velsmagende Indhold af deres Tiggerposer; men Reglen var dog, at man betakkede sig for deres Gæstfrihed, om end man nogle Steder tillod dem at spise inde i Stuerne. I Stenild tillod Folk ikke i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, at de kom i Hus hverken at sove eller holde Maaltid, men de maatte opholde sig ved et Dige og i Rakkergraven uden for Byen.

En gammel Kone i Skelund har berettet, at da hun som Barn opholdt sig i Als Sogn, turde Skolebørnene ikke gaa ind i de Huse, hvor de havde set Rakker Niels eller Niels Jæger var gaaet ind i eller ud fra, da de ikke vilde røre de Dørhaandtag, hans Hænder havde berørt.

Paa de Steder, hvor Rakkerne gennem lange Tider havde deres faste Bopæle, var den øvrige Befolkning udsat for at komme til at lide under de førstes Vanry; saaledes gik det i Taars i Vendsyssel, hvor hele Befolkningen i lange Tider blev kaldt for »Taars Rakkere«, og samme Skæbne

maatte Beboerne i Nørager, Søttrup og vistnok ogsaa i Salling Sogn paa Himmerland ogsaa dele paa Grund af Naboskabet med disse Steders Rakkere. Denne Gene fik en agtet Gaardmand fra Nørager at mærke, da han for lidt over 70 Aar siden var kørende til Nibe, hvor han havde faaet sine Heste indstaldet og ogsaa selv faaet Løfte paa Logis hos en Kone i Byen. Da hun lidt senere fik at vide, at han var fra Nørager, udbrød hun: »Nu, er du af de Nørager Rakkere, saa skal du — ud øjeblikkelig, for har vi først en af den Slags Folk, faar vi straks Huset fuldt!« Det nyttede ikke, at Manden forsikrede, at han ikke var Rakker, han maatte flytte ud med det samme. Da han forgæves havde prøvet at komme ind flere andre Steder, fandt han paa at angive, at han var fra Nabobyen Kongens Thisted, og saa kunde han faa Logis, hvor han vilde.

Rakker Else blev for omtrent 50 Aar siden gift med en Mand af Almuen, og Gildet skulde holdes i et Hus i Ranum og Vielsen foretoges i Bjørnsholm Kirke. Først kneb det svært med at faa nogen til at køre Brudeparret til Kirken, da denne Vanskelighed var overvundet, og Bryllupsgæsterne var vendt tilbage fra Kirken, indfandt Brudens gamle Forældre Rakker Elias og Bodil sig paa Gildesstedet for at hilse paa de nygifte, men de fordomsfulde Beboere formente dem at komme ind til de andre Gæster, og der blev derfor dækket Bord for dem alene ude i Bryggerset.

Nogle Aar senere gik »Gjedden« en Juleaften fra Dør til Dør gennem hele Ranum By, men ingen vilde give hende Husly. Tilsidst gik hun hen til en lille Hytte i Byens Udkant, og her fandt hun

endelig saa megen Barmhjertighed, at hun blev lukket ind.

Stejntal paa Kyø vilde ikke for 46 à 47 Aar siden købe Rakkernes Aal, fordi de havde været i »den fæle Pose«, som han udtrykte sig.

Anders Eliasens Datter, som tjente i Nærheden af Tolstrup, var engang for 40 Aar siden til Legestue paa en Gaard i denne By. Hun var meget skattet til Dansen hele Tiden, indtil Kavallererne opdagede, hvem hun var, saa maatte hun lide den Tort at »sidde over« den øvrige Del af Tiden.

Endelig skal disse Træk afsluttes med at meddele, hvorledes Præsten i Sebber gjorde et mere velment end vellykket Forsøg paa at bryde Fordommen der i Sognet.

Johannes Eliasen arbejdede for Provst Mørch i Barmer (1853— 18?). Provsten, som havde lagt Mærke til, at det øvrige Tyende ikke yndede at spise sammen med Rakkeren, tog saa en Dag et Par Mundfulde af Maden sammen med Johannes og sagde, at saadant ikke var foragteligt. Men en anden Gang vilde Provsten dog ikke drikke med ham. Johannes slog Hø i Præstegaarden; Mørch kom saa ud i Engen med en Pægl Cognak til Folkene. Da Flasken havde gaaet nogle Gange rundt, var der endnu en Taar tilbage. »Ja, tag du saa den, Johannes, sagde Provsten; »nej, lad os saa dele, Hr. Pastor,« sagde Rakkeren. »Nej, det vil jeg guddødemig ikke, Johannes,« sagde Velærværdigheden.

Det fremgaar af den ovenfor givne Fremstilling, at Fordommen mod Natmandspersonerne paa Him-

merland ikke i synderlig Grad har været forskellig fra Forholdene i den samme Henseende her i Vendsyssel.[1]) Derimod har der i de samme to Landsdele været en mærkelig Forskel at spore med Hensyn til Fordommen mod Natmandsarbejderne, baade hvad Styrken og Udstrækningen af denne angaar.

Der haves, saa vidt vides, ingen skriftlige Udsagn om, paa hvilket Tidspunkt Modstanden mod Natmandsbestillingerne er forsvundet paa Himmerland, thi Meddelelsen i Fyens Stifts Adresse Avis fra Aar 1815[2]), hvori bl. a. anføres, at »hvorvel Almuen nu ikke længer skammer sig ved at trække Huden af en styrtet Hest, vilde dog ingen bekvemme sig til at gøre det samme med en død Hund eller Kat etc. Ogsaa overlades det første gierne til Natmandsfolkene, naar de er ved Haanden,« skildrer nærmest, saa vidt det kan skønnes, Forholdene paa Fyen, hvor Fordommen er forsvundet paa et tidligere Tidspunkt end i Jylland. Bemærkningen i Viborg Samler fra Aar 1828[3]) om, at »Almuen nu ikke mere anser det for uærligt at tage Skindet af Heste, hvis Kød nu endog giver Kraftsupper og Menneskeføde; ikke at tale om, at visse Smaahuses Renovation og Skorstenes Rensninger enten forrettes af Gaardens egne Folk, eller, hvad det sidste angaar, gierne forrettes af Købstadskorstensfejeren eller hans Folk . . .« passede kun tildels paa Forholdene i denne Landsdel, idet Fordommen mod Hesteflaaning i nogle Egne synes at være forsvundet for henved 80 Aar siden, medens den samme Mod-

---

[1]) Jvf. min fornævnte Bog S. 67—75.
[2]) Nr. 100.
[3]) Nr. 51.

stand i andre Egne ikke er blevet brudt før for 40 til 50 Aar siden, altsaa paa samme Tid som Befolkningen i Vendsyssel selv tog fat paa dette Arbejde.[1])

Paa den første jydske Stænderforsamlings Møder blev det i en Betænkning angaaende Natmandsvæsenets Opløsning bl. a. udtalt, at Natmandsbestillingerne »ere nu for det Meste, efterhaanden som Fordommen om disse Forretningers Vanære er forsvundne, gaaede over til at udføres af Landmanden selv saaledes, at der for Tiden vistnok er yderst faa Egne, hvor de overlades Natmændene.« Dette Udsagn passede, som det ses, heller ikke for Vendsyssels og Himmerlands Vedkommende, saa meget mindre som de Egne af Himmerland, hvor Hesteflaaningen af Befolkningen selv først blev almindelig ved Aarhundredets Midte, udgør langt den største Del af Landsdelen, nemlig Slet, Aars, Gislum og Rinds Herreder, medens dette Arbejde, som antydet, optoges af Befolkningen i Hornum, Fleskum, Hellum og Hindsted Herreder allerede for omtr. 80 Aar siden.

Hvad Grunden har været til, at Uvillien mod Hesteflaaningen har tabt sig saa tidlig i de fire sidst nævnte Herreder vides ikke. Man kunde gætte paa, at der i disse Egne havde levet nidkære Præster, der efter Forordn. 1794 havde taget kraf-

---

1) Jvf. min Bog S. 66. — Et var, at Uvillien mod Flaaningen i disse Egne paa denne Tid forsvandt, men noget andet var, at anvende Hestekød til »Kraftsupper og Menneskeføde«, og det gjorde man ikke i disse Egne hverken 1828 saa lidt som ved Aarhundredets Midte; thi endnu hersker der saa vel paa Himmerland som i Vendsyssel en ikke ringe Aversion imod Brugen af Hestekød til Menneskeføde.

tigt fat paa at rense Folkeageren for de skadelige Ukrudtsrødder, Aarhundreders Uvidenhed og Overtro havde fostret og næret; men bedre vilde det maaske være at søge Grunden i den ovenfor omtalte Stodderkongeinstitution, som fandtes i de paagældende Egne i første Halvdel af forrige Aarhundrede. Denne Art Landpoliti havde jo den Opgave at holde Egnen fri for alle Slags Landstrygere, blandt disse altsaa ogsaa Rakkerne, men naar disse ikke turde komme paa Egnen, var der jo ikke anden Udvej for Befolkningen end selv at flaa de døde Heste eller ogsaa at begrave dem med Huden paa, og det var da ret naturligt, om man valgte det første, selv om det ikke tiltalte Smagen ret godt. I de øvrige Herreder vedblev Rakkerne at strejfe rundt i Sognene et godt Stykke ind i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede og kunde altsaa paa forskellig Maade bidrage til at vedligeholde den sejglivede Fordom der.

De anførte Tidsangivelser for Modstandens Forsvinden mod Hesteflaaningen paa Himmerland angiver kun Middeltallet for samtlige Sogne, hvert Herred taget for sig. Vi skal nu gaa over til i Korthed at omtale de Træk, som karakteriserer Fordommens Styrke i de enkelte Sogne.

Slet Herred.

I Farstrup, Lundby, Kornum, Løgsted, Malle, Vindblæs, Vilsted og Bjørnsholm Sogne er det næppe over 40 Aar siden, at Hesteflaaningen af Befolkningen selv blev almindelig. 1850 vilde Tyendet paa Herregaarden Vaar ikke tage Huden af en Hest, før Forvalteren havde begyndt at flaa paa Dyret. I Hemdrup By i Salling Sogn forsamlede

Bymændene sig for 75 Aar siden og flaaede den første Hest der i Byen paa en Toft østenfor Byen; men Rakkerne arbejdede dog der i flere Aar efter den Tid.

Paa Aarupgaard i Vindblæs vilde Tyendet i Begyndelsen af Fyrrerne ikke flaa en Hest, før Ejeren selv havde paabegyndt Arbejdet.

Pastor Hvass i Vilsted (1773—1815) mistede engang en Hest, som maatte ligge i tre Dage, mens man havde ridende Bud ude for at finde en Rakker; men da man ingen fandt, tyede Præsten til Frd. 1794 og trommede Bymændene sammen til at tage Huden af. De vægrede sig ved Arbejdet alle som een og forlangte, at Præsten skulde hjælpe dem; dette vilde han ogsaa, men han indskrænkede sin Hjælp til at sparke lidt til Hestens ene Ben, idet han udbrød: »Den sad endda forbandet haardt.«

Præstens Eksempel var ikke meget lysende, og det skønnes jo heller ikke, at det har haft synderlig Virkning blandt Sogneboerne.

I Ranum og i Omegnen heraf synes Fordommen at have været stærkt rodfæstet. Det berettes saaledes, at for ca. 60 Aar siden maatte en Gaardmand der i Byen nedgrave en Hest, som han mistede, med Hud og Haar, fordi han ingen Rakker kunde finde, og ingen af Bymændene vilde hjælpe ham med Flaaningen.[1])

Aars Herred.

Pastor Tilemann i V. Hornum (1832—1849) mistede engang en Hest, som hans Tyende og By-

[1]) Det berettes, at der i denne By i første Halvdel af forrige Aarhundrede blev nedgravet mange Heste med Huden paa.

mændene ikke vilde flaa, før Præsten selv havde begyndt paa det ene Ben.

Gislum Herred.

Paa Gunderupgaard i Strandby Sogn vilde Gaardens Folk for 45 Aar siden ikke flaa en Hest, før Manden selv havde begyndt; et lignende Tilfælde indtraf ca. 10 Aar senere i Hestbæk Mølle i Louns Sogn.

I Morum i Vognsild Sogn mistede en Mand en Hest for 57 Aar siden, hvilken alle Bymændene maatte røre ved og hjælpe at flaa, og en endnu levende 80 Aar gammel Kone maatte rykke lidt i Hestens ene Øre for ogsaa at være med. I denne By boede en Almuesmand, som havde givet sig til at udføre Rakkerbestillinger, hvorfor man ogsaa havde tillagt ham Prædikatet »Krik« til sit Navn. I Aarene mellem 1840 og 50 flaaede han et Efteraar 21 Heste i en gammel Kaalhave i Gislum. Dyrene var fra Gislum, Kongens Thisted og Binderup Sogne; Hesteflaaning var endnu foragtet i Gislum og i Omegnen for mindre end 50 Aar siden, og i Durup Sogn siges dette Arbejde at have været foragtet endnu for 30 Aar siden.

I Stenild Sogn havde Frd. af 1794 formentlig haft den Virkning, at alle Bymændene i en 76 Aar gammel Mands Bedstefaders Tid gik sammen og flaaede den første Hest der i Byen; men flere Aar senere, for omtrent 90 Aar siden, var der ingen i Byen, der vilde flaa, og da fungerede saa Eva fra Røjdrup som Byens Rakker.

Rinds Herred.

Ejeren af Højslev Mølle i Simested Sogn var

en af de første, der flaaede Heste paa denne Egn for 55 Aar siden, og han skal ved sit Eksempel have bidraget meget til at bryde Fordommen baade i og uden for dette Sogns Grænser.

Den samme Foragt ved at hjælpe Følhoppen at føde Føllet, som fandtes i Vendsyssel[1]), kendes ogsaa fra denne Landsdel gennem tvende Træk, hvoraf det ene findes i det jydske Almueliv[2]), og det andet er meddelt af en 80 Aar gammel Mand i Hvilsom. Han beretter efter sin Fader, at da en Hoppe en Gang ikke kunde føde Føllet, blev en Rakkerkone hentet hen til Gaarden for at assistere som Fødselshjælper. Da hun ikke kunde tage Føllet, sagde Manden paa Gaarden: »Det kunde træffe, jeg havde mere Magt til at tage Føllet end du.« »Ja,« sagde hun, hvis du vil spilde din Ære ve' et,« og han tog saa fat og hjalp Føllet lykkeligt til Verden. Men fra den Tid af betragtede Rakkerne ham som deres Standsfælle og Kammerat, og de holdt til hos ham i den Grad, at han og Familie maatte flytte bort fra Gaarden.

Den samme gamle Mand forsikrer, at i de første 30 Aar af hans Liv maatte det endnu ske »i Stilhed« at hjælpe Følhoppen at føde.

Hornum Herred.

Paa Herregaarden Pandum i Voxlev Sogn blev den første Hest flaaet af Tyendet for 66 Aar siden.

Det første en over 90 Aar gammel Mand fra Nibe kan huske flaaede Rakkerne Heste, Hunde

---

1) Jvf. min forn. Bog S. 99—100.

2) 5te Afdl., Nr. 654.

og Katte paa en Plads lige uden for Grydsted Port i denne By.

For 65 Aar siden flaaede Beboerne i Ø. Hornum selv den første Hest. Paa Nabogaarden raabte man: »Rakker, Rakker!« Men allerede 8 Dage efter flaaede de selv en Hest paa denne Gaard.

Pastor Bøggild i Ellidshøj (1813—1856) begyndte at flaa paa en Hest for en endnu levende 81 Aar gammel Mands Fader der i Byen. Han ivrede i det hele taget stærkt imod Fordommen og holdt tappert Stand mellem de øvrige Bymænd, naar de gamle Helmisser skulde »skalperes«.

Den første Hesteflaaning af Bymændene selv i Bislev fandt Sted for 70 Aar siden; men Mændenes Klæder maatte efter Arbejdet baade koges og røges, og en af Konerne, som ogsaa hjalp til, kastede op i stor Stil.

For 60 Aar siden mistede Ejeren paa Buderupholm en Hest, som Folkene vægrede sig ved at flaa; men saa tog Ejeren sin Jagtkniv og flaaede et Ben, og saa bad han dem om at fortsætte Arbejdet. Derefter flaaede Beboerne selv baade i Buderup og Skørping Sogne.

En 80 Aar gammel Mands Moder havde fortalt ham, at da hun som ung ifølge Frd. 1794 skulde deltage i Flaaningen af en Hest i Aarrestrup, maatte hun gentagne Gange til Side og kaste op, men hun tog dog stedse fat paa ny.

Paa Albæk i Suldrup Sogn tog Beboerne selv Huden af den første Hest for omtrent 70 Aar siden; men Ejeren og alt Tyendet, kvindeligt saa vel som mandligt, maatte røre ved Dyret.

Fleskum Herred.

Der gives Egne i dette Herred, f. Eks. Sønder Tranders Sogn, hvor Befolkningen føler sig stolt af at kunne udtale, at den ikke i Mands Minde har kendt noget hverken til Rakkerne eller til Rakkerfordommen.

I Gunderup Sogn kendtes Fordommen endnu for omtr. 60 Aar siden. Her boede Ætlinge af Rakkere endnu for 13 à 14 Aar siden, hvis Fædre i Begyndelsen af forrige Aarhundrede havde udført de foragtede Bestillinger der, og senere hen i Tiden havde Sognet sin egen Rakker i en Mand ved Navn »Pimp Lavst«, som boede i en lille Høj paa Gunderup Bymark.[1])

Hellum Herred.

Dette Herred har heller ikke været slemt plaget af Rakkere. I St. Brøndum benyttede man en Mand ved Navn Lars Ravn til Hesteflaaningen for 65 Aar siden.

Hindsted Herred.

I næsten alle Sogne i dette Herred med Undtagelse af Als og Visborg har man saa godt som ikke mærket noget til Rakkerne i Mands Minde.

En 80 Aar gammel Mand i Øls By og Sogn kan mindes, at der en Gang, da han var Barn, var Rakkere der i Byen og flaaede en Hest, fordi det da var »en Tort« at gøre saadant Arbejde.

Uagtet der var almindelig Hesteflaaning af Befolkningen selv i Astrup Sogn fra 1830, eksisterede der dog endnu flere Aar efter megen Fordom imod

---

[1]) Jydske Saml. 2 R. II S. 382.

Hestekød der i Sognet. 1854 eller 55 mistede en Gaardmand i Astrup By en Hest, som Beboerne, saa vidt vides, selv tog Huden af; men da Kødet skulde koges, tog man det med Forke og kom det i Grubekedelen, og det blev taget op paa samme Maade. Kedelen havde man nær aldrig faaet renset for Urenligheden fra Kødet. Det afkogte Fedt benyttedes som Belysningsmiddel. Lerlamper med Blaargarns Væger var paa denne Tid meget brugt af Almuen i disse Egne, og her kom Fedtet af Hesten til god Anvendelse paa samme Tid, som man i Kystegnene brugte Tran i Lamper saavel af Ler som af Jærn.

Der er en mærkelig Forskel at spore paa Fordommen mod Kalveflaaningen i denne Landsdel og i Vendsyssel, idet Befolkningen paa det sidste Sted som Regel nærede Afsky for dette Arbejde gennem hele første og enkelte endog et godt Stykke ind i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede, medens Befolkningen paa Himmerland i de allerfleste Sogne selv har flaaet disse Dyr, saalænge de ældste Folk kan huske, og ligesom man paa et forholdsvis tidligt Stadium har begyndt selv at flaa, har man ligeledes ogsaa tidlig begyndt at nyde Kødet af Kalvene.

Grunden til, at Himmerboerne skulde have været saa langt foran Vendelboerne i den Henseende, bliver vel ikke let at paavise. Man har gættet paa, at de sidste havde rigeligere med Fisk end de første; men dette er næppe rigtigt; thi Himmerland beskylles ikke alene af Havet, men paa en endnu større Strækning af tvende Fjorde,

hvoraf Limfjordens Vande netop i gamle Dage var saa rige paa Fisk, saa Adgangen til dette Fødemiddel ikke har været saa helt besværlig. Mon ikke vi er berettiget til snarere at antage, at Velstandsforholdene har spillet en Rolle i dette Forhold? — I de Egne, nemlig i Slet, Aars, Gislum og Rinds Herreder, hvor Befolkningen næsten over alt selv har flaaet og spist Kalvene saa længe, de gamle kan mindes, findes vel Landsdelens daarligste Jorder, og som Følge heraf ogsaa den mindst velstillede Befolkning. Det kunde da være ret naturligt at antage, at man da ogsaa her noget tidligere end i de bedre Egne har indset, at man burde drage Fordel af de spæde Kalve. Denne Antagelse om den tilstedeværende mindre Velstand i de nævnte Egne i gamle Dage kunde man maaske ogsaa støtte paa nogle saavel skriftlige som mundtlige Beretninger. I Chr. Sørensen Testrups Rinds Herreds Krønike[1]) omtales flere Steder den store Fattigdom, som i det attende Aarhundrede fandtes i Rinds Herred. En paalidelig Meddeler, Hr. Lærer Jakobsen i Vesterbølle har berettet efter andre gamle Folks Udsagn, »at i den første Trediedel af forrige Aarhundrede (ɔ: nittende Aarhundrede) droge mange Mænd i Svingelbjærg ud at tigge. Manden og Sønnen tog Staven og Posen i Haand og sloge sig sammen med andre omvankende Individer, især om Vinteren.« En meget troværdig over 80 Aar gammel Kone i Byen Barmer har berettet om den store Fattigdom som fandtes der paa Egnen i Begyndelsen af forrige Aarhundrede, hvilken hun illustrerede ved følgende lille Træk.

[1]) Se jydske Saml. I, S. 343 og 358.

Hendes Svigermoder havde fortalt hende, at i gamle Dage havde de i den gamle Kones Hjem, en stor og god Bondegaard der i Byen, ikke noget Bord, men dette erstattedes af en lang Egetræskiste, som endnu opbevares paa Gaarden. Senere, da Tiderne havde bedret sig, kunde der blive Raad til at faa et Bord, og saa blev Kisten benyttet som Bænk.

I de østlige Herreder: Hornum, Fleskum, Hellum og Hindsted, hvor der gennemgaaende findes betydelig bedre og enkelte Steder endog meget frugtbare Jorder og antagelig ogsaa større almen Velstand, har man ikke behøvet at se saa nøje efter en Kalvekrop; uagtet Befolkningen, som sagt, ogsaa her i de fleste Sogne selv har flaaet og spist Kalvene lige fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede, træffer vi dog Egne her, hvor de ældste Folk i deres Barndom og Ungdom har været Vidne til noget af den Fordom mod Kalveflaaningen, som var saa rodfæstet i gamle Dage i flere Egne af Vendsyssel til henimod og efter Midten af forrige Aarhundrede.

Den i Vendsyssel i hele det attende og indtil lidt efter Midten af det nittende Aarhundrede eksisterende Institution med Kalvekoner, der af Dyrlund omtales som Vendelboernes »Kalverakkere«[1], har Befolkningen paa Himmerland kun kendt grumme lidt til. I Slet, Aars, Gislum, Rinds og Hornum Herreder findes ingen levende Tradition om Kalvekoner; hvis saadanne har forekommet der, maa de være forsvundet inden Udgangen af det attende Aarhundrede. Derimod kan de ældste Mennesker i Fleskum, Hellum og Hindsted Her-

---

[1]) S. 122, Anm. 97. Jvf. min forn. Bog S. 75—76.

reder huske Spor af slige Koners Tilværelse i disse Egne.

Kalvekonerne var som Regel fattige Koner af Almuen, som paatog sig at flaa de spæde Kalve for den Befolkning, der ikke vilde have med dette Arbejde at gøre; som Vederlag for Bestillingen fik de vel de fleste Steder Kroppen af Dyrene eller en Krukke Mælk, et Stykke fint Brød eller lignende.

Her skal endnu nævnes nogle af de mest interessante Træk om Fordommen saavel mod Kalveflaaningen som mod Nydelsen af Kødet af disse Dyr i denne Landsdel i gamle Dage.

Uagtet Befolkningen selv i Sebber i Slet Herred og i Hvilsom i Rinds Herred har flaaet Kalve i umindelige Tider, vilde man dog ikke for henholdsvis 70 og 80 Aar siden benytte Kødet til Menneskeføde; paa det første Sted sænkede man Kroppene i Limfjorden, og paa det sidste kastede man dem ud til Hundene.

For omtrent 80 Aar siden tog man ikke Skindet af de spæde Kalve i Hjeds i Veggerby Sogn; man skar blot Halsen over paa dem og kastede dem ud paa Møddingen.

En 85 Aar gammel Kone i Frejlev har meddelt, at man der har spist Kalvekød, saa længe hun kan mindes, men Kalvene maatte først fedes i et halvt Aarstid.

I Hasseris, Budolfi Landsogn, spiste man nødig Kalvekød for 60 til 70 Aar siden.

I Storvorde og Mov Sogne begyndte Beboerne selv at flaa og ligeledes at spise Kalvene for 60 à 70 Aar siden. Før den Tid forrettedes Arbejdet af Kalvekoner, som fik Kroppen for Ulejligheden.

I Gudum var der endnu Kalvekoner for omtrent 50 Aar siden.

Befolkningen har selv flaaet Kalve i Volsted Sogn i Mands Minde; men gamle Folk kan nok mindes, da det blev Skik at benytte Laarene af Kalvene.

I Skørping og Bælum Sogne var der Kalvekoner for 70 til 80 Aar siden. En 84 Aar gammel Kone paa det sidste Sted mindes, at man senere hen i Tiden lavede en Slags Ost af Kalvekødet, som blev skaaret i Skiver og lagt paa Smørrebrød.

I Rold Sogn begyndte Befolkningen at spise Kalvekød for 80 Aar siden; man kogte Laarene og lagde Presse af Sten paa dem for at klemme Saften, som man ikke kunde fordrage, ud af Kødet.

I Astrup Sogn spiste man ikke Kalvekød før i Tiden efter 1837.

For 60 Aar siden flaaede Beboerne i Als Sogn selv deres Kalve; men Kroppen blev kastet ud i en Grøft.

De ældste Folk i Visborg Sogn kan ogsaa mindes Kalvekoner paa denne Egn.[1])

p. Jagten.

Under Forhandlingerne om Natmandsvæsenets Opløsning, hvorom der er berettet foran, fremkom fra forskellige Sider Forslag om at indfange Rakkerne ved Klapjagter. Da Ahlefeldt Laurvig, der var en ivrig Fjende af disse Folks uordentlige Liv,

[1]) En af mine Kolleger paa Himmerland har meddelt, at for 60 Aar siden kastede man i Jellinge ved Vejle Kalvekroppene for Svinene, og 10 Aar tidligere vilde man der antagelig heller ikke flaa disse Dyr.

vidste ikke, hvor de skulde vende sig hen, og saaledes undkom hele Flokken. Da Sognefogden og hans Medhjælper kom til Løgstør og fortalte deres Hændelse, sagde Herredsfogden, at de skulde have taget Bukseselerne af dem, saa kunde de ikke have løbet.

Gamle Folk mindes godt de mange Læs Rakkere, der efter Jagten blev ført fra Løgstør, hvor man ikke kunde rumme hele Styrken, til Arresten i Nibe.

Man skønner af følgende Træk, hvor stor Trængselen har været for Løsgængerne under Indfangningen den 11. Febr.

Da en nu over 80 Aar gammel Kone som Barn den paagældende Dag færdedes ad Vejen i Morum til Skolen, mødte hun et Par Rakkere, som holdende hinanden i Hænderne som et Par Børn, kom løbende hen ad Vejen. De standsede og spurgte Pigen, om hun ikke havde set nogle af »wos Folk«; da Barnet benægtede dette, fortsatte de Løbet et Stykke hen ad Vejen og drejede derefter ind over Marken. Et Øjeblik senere kom en Rytter og søgte efter Parret. — At den planlagte Opbringelse af Rakkerne paa en bestemt Dag som antydet ikke var blevet holdt hemmelig for disse, stadfæstede en af de indfangne i Forhøret i Løgstør den 17. Februar, idet han forklarede, at da han for »en tre Ugers Tid siden« i Viborg Amt erfarede, at der der vilde blive anstillet Jagt efter ham og hans Kammerater, tyede han og hans Kæreste herned for at søge Skjul, og undervejs saa han Flokke paa 14 à 15 Personer, der tog samme Vej som han. Da Jagten stod paa efter

slige Folk, opholdt de sig i Hederne for ikke at blive paagrebet.

q. Rakkerpladser.

Naar der her skal peges paa nogle af de Pladser rundt om i Landsdelen, der enten endnu eller i gamle Dage ved deres Navne vender Tanken hen paa Rakkertiden, maa man skelne mellem saadanne Steder, der har Hentydning til Rakkernes Arbejder, som »Rakkerkulen«, »Rakkertoften«, »Rakkerpytten« o. lgn. og saadanne, der blot minder om disse Folks forskellige Samlingspladser under aaben Himmel i Sommertiden, som »Rakkerbakken«, »Rakkerbrinken« o. s. v. De første betegner uden Tvivl de Steder, hvor man har henslængt de døde, flaaede og uflaaede Kreaturer.[1])

»Rakkerkulen« kalder man endnu et tilplantet Hul 100 Alen i V. S. Vest for Herregaarden Gunderupgaard i Strandby Sogn.

»Rakkerhullet« kaldes et Sted i Halkær Bredning i Limfjorden ved Sebber Kloster; Folk paa Egnen mener, at der paa denne Plads har været Aalestangning af Rakkerne i gamle Dage.

»Rakkertoften« kaldes en Grønningsplads lige norden for Bislev By.

Ved Bjørnstrup i Gundersted Sogn findes en »Rakkerbakke«.

I »Rakkerhullet« vesten for Skivum Præste-

---

[1]) Kristian den anden paabød, at der ved Landsbyerne skulde findes en Rakkerkule, hvori Bønderne skulde henkaste Aadslerne af deres døde Kreaturer (Dyrlund, S. 79).

gaard laa Rakkerne og solede sig, naar de gæstede denne By.

Til »Rakkersøen« i Hvorvarp i Ulstrup Sogn søgte Landstrygerne og kogte Mad og holdt Storvadsk. »Rakkerbroen« findes norden for Søttrup By.

Ved den vestre Gaard i Aarup i V. Vognsild Sogn findes en Grav, som endnu benævnes »Rakkergraven«.

»Rakkerkulen« ved Ullits By kan en 86 Aar gammel Kone endnu mindes.

Østen for Fovlum Kirke findes nogle runde lyngklædte Høje, der hedder »Rakkerhøjene«, hvor Rakkerne forsamledes i gamle Dage.

»Rakkergraven« findes paa Matrk. Nr. 4 af Stenild Bys Ejendomme.

I Svingelbjærg By i Vesterbølle Sogn fandtes i gamle Dage paa Byens gamle Gade tvende »Rakkergrave«. Til denne By tyede Rakkerne stadig i første Halvdel af forrige Aarhundrede; naar Flokken var blevet samlet, lejrede den sig altid i disse Grave, der nu er omdannet til en smuk lille Frugt- og Blomsterhave.

I Skringstrup har nogle Sandbrinker faaet Navn af »Rakkerbrinkerne«.

I Dollerup Bakker, Blenstrup Sogn, findes »Krikdalen«.

I Thisted By, Astrup Sogn, findes »Rakkerpytten«, som bestaar af en næsten udtørret Dam og nogle smaa Sandgrave. Gamle Folk i Byen har berettet, at Pladsen i gamle Dage udgjorde Byens Rakkerkule.

r. Begravelse m. m.

Der er ikke af en eneste af mine Hjemmelsmænd fra denne Landsdel berettet om, at Rakkerne ikke skulde være blevet begravet paa Kirkegaardene, saaledes som Tøttrup anfører 1823, at »det er uvist, hvor de begrave deres Børn og gamle Folk, naar de dør«, og i D. Folkeblad[1]), at Natmanden uophørlig flakker »indtil Kammeraterne engang grave hans Lig ned mellem Lyngrisene«[2]); derimod findes i ældre og nyere himmerlandske Kirkebøger Vidnesbyrd nok om Begravelse af yngre og ældre Natmandspersoner i indviet Jord. Endnu mindre er der blevet meddelt noget Sagn om, at gamle Rakkerpersoner skulde være blevet levende begravet, saaledes som der er berettet af Møller-Græsdal[3]), og fra Vendsyssel i min fornævnte Bog.[4])

I Modsætning hertil er der paa Himmerland blevet fortalt et Par sagnagtige Træk om Begravelse af gamle Tatere i levende Live. En 90 Aar gammel Kone fra Alstrup Sogn har fortalt efter sin Bedstemoder, at der i dennes Ungdomstid ofte kom en Flok Tatere til hendes Hjem i Alstrup. Da de engang kom uden at have en gammel Bedstemoder med, spurgte den gamle Kone i Alstrup, hvor Tater Bedstemoderen var blevet af. »Aa,« svarede Anføreren, »hun kunde ikke følge Trup,

---

1) 1841, S. 111.

2) Bl. a. Steder findes der i det jydske Almueliv, 5te Afdl., Nr, 602 og 603, Beretninger om Begravelser af Natmandsfolk ude i Heden; men disse tilhører maaske en fjærnere Fortid end nærv. Skildring omfatter.

3) Husvennen 1900.

4) S. 57—58.

saa lavede vi et Hul i Isen og kom hende i.« Truppen kom til Alstrup fra Fjends Herred.[1])

En 75 Aar gammel Kone i Næsby har meddelt efter sin Fader, som boede i Gullerup paa Mors, at der en Gang kom 18 »Kæltringer« — formentlig Tatere — fra Thisted over Limfjorden, som var tillagt med Is, til Mors; uden for Gullerup havde man hørt Ballade af Landstrygerne. De havde da nemlig været ved at hugge Hul i Isen og puttet en gammel Oldemor ned i Fjorden. »Det var vor gamle Oldemoder,« sagde de, »hun kunde ikke længere følge Mallisen, saa lettede vi hendes Byrde og stak hende under Isen.«[2]).

Mens Talen er om Tatere, skal her endnu anføres et andet Træk om disse Folk.

En 80 Aar gammel Mand har fortalt efter sin Fader, at i den sidstes Ungdom kom en gammel Taterkone af og til til en Gaard i Skals By; hendes Ansigtsfarve var nøddebrun. Hun bad altid om en Halmbrodding, i hvilken hun borede sig ned splitternøgen, saa laa hun »som i Paradis«, forsikrede hun. Hun spurgte stedse efter, naar hun indfandt sig, om de ikke havde en »Hjemmehare«, d. v. s. en Kat, som hun vilde tillave og spise.

Der gives ikke ret mange af de nulevende gamle Folk paa Himmerland, der kender stort til Natmandsfolkets særegne Sprog, Kæltringsproget; enten har Landstrygerne selv ikke været ret for-

---

[1]) Se det jydske Almueliv, 5. Afdl., Nr. 597.

[2]) Om Begravelse af levende, gamle Tatere er berettet hos Dyrlund, S. 326—31, og hos E. Sundt, S. 90 og 129.

trolig med dette i den anden Fjerdedel, og senere, af forrige Aarhundrede, eller ogsaa har de forstaaet at vaage godt over dets Hemmeligholdelse. De spredte Optegnelser, Forfatteren hist og her har kunnet gøre, stemmer til Dels godt overens med de Gloser, der findes i N. V. Dorph: »De jydske Zigenere og en rotvelsk Ordbog«.[1]) Det skal kun anføres, at der blandt Befolkningen har været Enighed om, at Ordet »Bækkentrækker« har været benyttet for *Aal* og ikke, som anført i Leksikonet, for And. Endvidere er berettet, at de paagældende Landstrygere kaldte Finker for »Hakkelem«[2]), Hane for »Syvver« — hos Dorph »Galline« — og Kæreste for »Mellentorst« — hos Dorph »Dill«.

B.

Tvende Drabssager.

Den ældste Befolkning paa Himmerland har været Vidne til tvende Drab af Rakkere, som, uagtet det gjaldt disse foragtede Mennesker, dog i sin Tid satte Sindene i stærk Bevægelse i de paagældende Egne, og da den stedlige Tradition har bevaret adskilligt, der kan tjene til at supplere det i flere Henseender interessante Materiale fra selve Retsakterne i de vedkommende Sager, skal disse

---

1) 1837.

2) Hvorvidt dette muligt kunde være en Dialektform vides ikke.

tvende Drab gøres til Genstand for en lidt udførligere Omtale i denne Skildring.

I.

Rakkeren Kristen Hansen af Nørager Rakkere boede i Begyndelsen af forrige Aarhundrede paa Nøragergaards Hede i et jordgravet Hus ude i Nærheden af »Stejlhøje«. Nørager Rakkere var efter flere Udsagn nogle af de mest, om ikke de allermest, frygtede Rakkere paa Himmerland, og Kristen Hansen gjorde i den Henseende ingen Undtagelse. Han var blevet Soldat, men det bundne og tvungne Liv tiltalte ham ikke, og han rømte derfor gentagne Gange af Tjenesten; tilsidst blev han indespærret som Slave i Rendsborg Fæstning, men undveg ogsaa herfra og søgte hjem til sin Kone ved Stejlhøjene. Sidste Gang, han blev afhentet herfra til Rendsborg, var en Juleaften. Øvrigheden mente nemlig, at han vilde tilbringe denne Aften sammen med sin Kone i Hjemmet; thi til andre Tider havde han narret sine Forfølgere ved at skjule sig i en tildækket Grav paa Heden. Den nævnte Aften sad han ogsaa ganske rigtig inde i Hytten hos sin Kone; imens de sad ved Bordet, paakom der hende en sær Anelse om det Uvejr, der trak op over den forhærdede Rakkers Hoved. »Det bliver saamænd en skidt Aften for dæ, bitte Kristen,« sagde hun, »for Lyset de flammer saa stærkt for dæ!«

Straks efter indfandt sig en Afdeling af Randers Dragoner, der først forvissede sig om, at han ikke var i Graven ved at stikke med de lange Sabler ned gennem Dækket; derefter omringede

de Huset og tvang ham til at komme udenfor ved Trusler om at brænde dette af over Hovedet paa ham eller ogsaa at skyde ham. Han blev saa bundet til Halen af en Hest og slæbt ind til Nørager By, fulgt af sin hujende og jamrende Kone samt en flok nysgerrige Mennesker, der var blevet hidkaldt ved Larmen af det usædvanlige Optog. — Inde i Byen levede endnu hans gamle Moder, og da han Julemorgen skulde køres til Hobro, fik han forinden Afrejsen Lov til at komme ind og tage Afsked med hende; hun vilde give ham Øl med Brændevin i, men hun tog fejl og gav ham Suppe, hvoraf hun havde spist Aftenen iforvejen, i et Krus og hældte et Par Snapse i Suppen. Da han blev kørt ud af Byen, sang han saa lystigt, som om han skulde have været til Bal.

Hvor længe Kristen Hansen denne Gang blev i Slaveriet vides ikke; men han undveg dog endnu en Gang og søgte ogsaa da hjem til sin Kone paa Nørager Hede. Her synes det, at han nu har gaaet frit omkring i nogen Tid. Befolkningen havde ganske vist den Opfattelse, at han var et fredløst Menneske, og at den kunde faa en Belønning for at paagribe ham; men der var ingen, der vovede dette, da han truede med at dræbe enhver, som vilde gøre mindste Skridt hertil.

Da Rakkeren var blevet særlig stærkt opbragt paa en af sine Naboer, en Smed, som boede i et Hus paa Alstrup Hede i Kongens Thisted Sogn, blev denne dog tilsidst hans Banemand ved at stikke ham ihjel med en Lanse.

I Sognets Kirkebog er anført, at »Husmand paa Nøragergaards Hede«, Kristen Hansen, døde den 24. Oktober 1830 og begravedes den 2. No-

vember, 48 Aar gammel, og at han blev »ihjelstukket af en ung Karl paa Alstrup Hede.«

Forhørene i denne Sag blev optaget af daværende Herredsfoged Jansen i Rinds Gislum Herreder og findes beskrevet i disse Herreders Politiprotokol for 1830.

Dette første Forhør optoges i Hobro den 25. Oktober. Rakkeren betegnes som »den i sin Tid fra Rendsborg Fæstning undvegne Slave Christen Hansen.« Drabsmanden Søren Kristian Pedersen, forklarer, at han er Smed og bor hjemme hos Forældrene paa Alstrup Hede i Thisted Sogn. Dagen iforvejen Kl. 2 à 3 kom Kr. Hansen tilligemed en anden til hans Smedie, hvor Søren var ifærd med at slibe en Baandkniv; de kom til at knubbes, og Søren talte haardt til ham, fordi Hansen havde truet ham saa længe. Smeden gav ham nu nogle »Ræk« med Baandkniven, og derefter løb Rakkeren. Hans Hensigt hermed var dog kun at knække hans Mod, for at han lettere kunde gribe og anholde ham. Kr. Hansens Hue faldt af ham, og der fløde Blod ned fra hans Kind; ved at slaa med Baandkniven var denne blevet noget bøjet. (Tilstede som Øjenvidner ved dette Sammenstød var kun Sørens Fader Peder Nielsen og den Tjenestekarl Kristen Nikolajsen, som var fulgt med Kr. Hansen hen til Smedien). Rakkeren havde 14 Dage tidligere udtalt, at han vilde skyde Smeden. —

En Time efter kom Kr. Hansen hen til Sørens Faders Hus med en Skudtørvspade og truede uden for Vinduerne, at Søren skulde slaas ihjel. Denne tog derpaa en Stage — den fornævnte Lanse —, der hang ved Bjælken under Loftet, med en Jærnpig i Enden og gik uden for Døren, og Rak-

keren gentog atter, at han »vilde dræbe ham paa Stedet.« Søren advarede ham, da han ellers stak Piggen i ham; men Kr. Hansen sagde blot: »Ikke andet end dette,« hævede saa Spaden og slog efter Søren, men denne gav ham saa det første Stik i Underlivet. Ikke andet end dette,« gentog Rakkeren og slog paany efter Smeden; saa gav denne ham atter et Stik i Underlivet og bad ham om at gaa sin Vej, da han ellers stak ham nok en Gang. Hertil svarede Voldsmanden intet, men slog atter efter Søren med Spaden; da gav denne ham det tredje Stød i Brystet. Endelig vendte Hansen sig og gik et kort Stykke, men saa faldt han, rejste sig paany, men faldt igen. Drabsmanden, dennes Fader og Moder forsøgte at give den saarede noget Vand at drikke, men da han mærkede, at Hansen ikke kunde leve, gik han hen til Sognefogden, og før han med denne og to andre Mænd kom tilbage, var Rakkeren død. Søren parerede Kr. Hansens Slag ved at holde Piggen for sig; de to første Stik gav han ham med Lempe for at spare hans Liv. Det tredje gav han derimod »med Force«, fordi han ikke saa anden Udvej til at redde sit eget Liv. Han havde kun til Hensigt at gøre Rakkeren uskadelig. Sørens Fader og Moder var Vidner til Slagsmaalet, men de var gamle og svagelige og havde intet Værge, saa de kunde ikke i Forening gribe Kr. Hansen. Lansen var tre Alen lang »og er en saadan som Landeværnet havde brugt.« Søren havde laant den af en Mand, som han en Dag besøgte i Aars Sogn, for at kunne værge sig med den paa Hjemvejen, hvis han skulde møde Kr. Hansen, som da alt havde »skamslaaet« hans

Fader. Selve Jærnpiggen i Lansen var spids og skarp til begge Sider.

Endnu samme Dags Eftermiddag Kl. 2 afholdtes Forhør i Peder Nielsens Hus paa Alstrup Hede, hvortil Drabsmanden blev ført fra Arresten i Hobro. Først fremstod Peder Nielsen, som afgav samme Forklaring som Sønnen: Kr. Hansen forsøgte ikke at trænge ind i Huset, endskønt Døren stod aaben.

Sørens Moder Ane Kirstine Andersdatter forklarer ligesom Sønnen og hendes Mand. Peder Nielsen bemærker, at Slagsmaalet varede næppe et Kvarter.

Kristen Nikolajsen forklarer, at han kom forbi Kr. Hansens Hus og vilde hen til Smeden med en Laas, og Hansen vilde absolut med, endskønt hans Kone fraraadede ham dette. Medens Kristen og Søren tingede om Prisen for en Nøgle, bemærkede den første, at det var koldt, og Søren sagde da, at de ogsaa gærne kunde handle, uden at han hørte derpaa, hvortil Kristen svarede: »Jeg tykkes du svarer mig saa stivt, det har du ikke nødig, jeg har ikke fornærmet dig noget, jeg skylder dig vel ikke noget.« Han saa ikke, at Rakkeren gjorde Mine til at angribe Smeden; men han saa, at denne gav ham Slagene af Baandkniven. Da Kr. Hansen havde været hjemme og igen vilde ned til Smeden, traf han Nikolajsen i Heden og ytrede, at han vilde ned og slaas med denne og »vove Liv og Blod med.«

Sognefogden Mikkel Jensen i Nørager forklarer, at Søren havde sagt til ham, da han kom for at melde om Drabet og hente ham til Drabsstedet, at

»han havde givet ham et saadant Par Stød, at han nok skulde blive der.« [1])

Kr. Hansen laa død 40 Alen fra P. Nielsens Hus, og da de løftede den venstre Arm op, flød der Blod af den.

Peder Nymark og Jakob Nielsen fra Nørager fremstod og forklarede ligesom Sognefogden.

Nyt Forhør over Drabsmanden den 30. Oktober, hvor han gentager sin første Forklaring.

Samme Dag var Retten sat i Peder Nielsens Hus i Overværelse af Sognefogderne fra Nørager og Thisted i Anledning af Obduktionen af Liget.

Nyt Forhør den 16. November, hvor Forpagter Søren Bisgaard, Nøragergaard fremstod og forklarede, at Kr. Hansen var en i Egnen anset farlig Person; ingen turde nægte hans Kone noget af Frygt for ham. Hun havde truet Folk mange Steder. Arrestanten og Forældre var skikkelige Folk.

Arrestanten gentager, at han havde kun til Hensigt at forsvare sig og gribe Kr. Hansen.

Sognefogden og de to andre Mænd fra Nørager forklarer, at Kr. Hansen var et farligt Menneske, enhver skikkelig Mand skyede hans Selskab; han truede enhver, der vilde gribe ham, med at dræbe dem. Arrestanten og dennes Forældre var retskafne Folk.

---

[1]) Gamle Folk i Nørager har berettet, at da Smeden kom ind til Sognefogden for at meddele, at han havde gjort det af med Rakkeren, var der just Høstgilde hos Sognefogden; denne lod saa Drabsmanden, som mente, at han for sin Ulejlighed med at fælde den slemme Rakker skulde have en Belønning paa 200 Rdlr., gaa til Herredsfoged Jansen med en Rapport om Mordet, og han blev saa arresteret med det samme.

Sognefogden i Thisted afgav samme Forklaring. Arrestanten forklarer, at da Kr. Hansen var faldet, gik han hen til ham, men han kunde ikke tale.

Peder Nielsen forklarer, at for 6 Aar siden overfaldt Kr. Hansen ham, fordi han havde afkrævet hans Kone et Brød, hun havde laant hos ham. Derefter havde Vidnets Søn Anders og Jens Mengler fanget Kr. Hansen — formentlig en Gang han var rømmet af Tjenesten.

Anders Pedersen og Jens Mengler forklarer, at et Par Dage efter, at Kr. Hansen havde overfaldet P. Nielsen, kom han til deres Hus med en Egeknippel i sin Haand og truede og bad dem om at komme ud, men da de ikke vilde dette, gav han Bindehunden nogle Slag, hvorved den blev bedøvet, og derefter vilde han gaa ind ad Døren; men den var lukket. Han truede nu med, at han vilde komme ind og slaa dem ihjel; da de frygtede for, at han vilde slaa Vinduerne itu, tog de disse ud, og han forsøgte da at gaa ind gennem Vinduesaabningen; men saa fik han et Slag af den ene af dem med en Fork, hvorpaa de gik ud og fangede ham. Tre Uger før Kr. Hansen dræbtes, talte J. Mengler med ham ved hans Hus, og da sagde han, at »han skulde skænke Søren Kr. Pedersen en Skaal, saa han ikke skulde gaa fra det paa sine egne Ben.«

Eva Hansdatter, den myrdedes Hustru, forklarer, at hun var hjemme den Dag, hendes Mand blev dræbt; hun havde hentet Ild til hans og Nikolajsens Piber, før de gik til Smedien. Da Manden kom tilbage derfra og var blevet saaret af Baandkniven, greb han hende i Skuldrene og vilde true hende til at følge med tilbage til Smeden, men

dette nægtede hun og gik sin Vej ind til Nørager. Forinden havde hun gemt deres Spade under sin Kiste og Møggreben paa Loftet, idet hun frygtede for, at hendes Mand skulde gøre en Ulykke paa sig selv. Hun ved ikke, at Kr. Hansen var en farlig Person eller frygtet af nogen.

Arrestanten forklarer, at han er 24 Aar gammel og født i Borup, Gundersted Sogn, ugift og har tjent flere Steder.

Forhør afholdtes atter den 25. Novbr., hvor forskellige Vidner afhørtes; disse stadfæstede tidligere Vidners Udsagn om Rakkeren. En Nabo havde han truet baade Nat og Dag. Arrestanten og Forældre roses.

I Forhørene 30. Novbr., 13. og 15. Decbr. s. A. samt 24. Jan. 1831 fremkommer intet nyt.

Den 9. Febr. var der sat en Ekstraret. Dommeren maatte attestere, at Kr. Hansen var hensat som Slave i Rendsborg Fæstning paa Livstid, men hvorfra han var undveget »og som en højst farlig Forbryder var efterlyst til Paagribelse af enhver.«

Den 5. Marts 1831 er anført i Politiprotokollen, at Dommen mod Drabsmanden er afsagt, men den findes ikke her. Men i Strafferegistret ved Rinds Gislum Herred er anført følgende: »Søren Christian Pedersen af Thisted Sogn, tiltalt for Drab, frifunden ved Extraretsdom af 5. Marts 1831 og ligesaa ved Højesteretsdom.« Om Faderen er sammesteds anført, at han ogsaa var tiltalt »for ikke at have forsøgt at afværge et Mord;« men han blev ligeledes frifundet ved de samme Instanser. Befolkningen har meddelt, at han blev frikendt, fordi flere formaaende Mænd gik i Forbøn for ham.

En Rapport om Mordet fra Sognefogden i Nør-

ager samt en Skrivelse fra Stiftamtet om, at Stiftsfysikus skal obducere Liget, er vedlagt Forhørene.

Man kunde have ventet, at der under denne Sags Forløb vilde have fremkommet Oplysninger om, hvilke andre Forbrydelser end Rømning af Tjenesten, som er berettet af Befolkningen, og Undvigelse af Slaveriet, som omtales i Sagens Akter, Kr. Hansen havde begaaet; men der oplyses intet i saa Henseende.

II.

Det andet Drab fandt Sted i Klotrup, Fjeldsø Sogn, den 2. eller 3. Maj 1837. Denne Gang var det et af de ikke usædvanlige Brændevinsslagsmaal, som fandt Sted blandt et Selskab af himmerlandske Rakkere, og hvorved den næsten over hele Landsdelen velkendte Rakker Sold Andreas eller Andreas Olesen blev slaaet til Døde af nogle af sine Kammerater. Det ses saaledes, at disse her omtalte tvende Drab foregaar under helt forskellige Forhold; kun er det begge Gange Rakkere, der maa bide i Græsset. I Fjeldsø Sogns Kirkebog omtales Drabet paa følgende Maade: »Andreas Olesen, en omvandrende, henhørende til Natmandsfolkene, døde 4. Maj 1837 i Fjeldsø af Slag i Hovedet, som var ham tilføjet Dagen i Forvejen af (andre) hans Pige i Klotrup. Han blev begravet 10. Maj s. A.« Det kunde se ud, som om Præsten havde faaet den Opfattelse, at den dræbtes »Pige«, d. v. s. Kæreste, havde været Deltager i Drabet; formentlig er han ledet paa den Tanke af Befolkningen i Fjeldsø og Klotrup, som antog, at Drabsmændene havde faaet Lyst til Kæresten, der skulde være en meget smuk

Kvinde, og at hun ogsaa gengældte deres Tilnærmelser. Unægtelig bestyrkes man ogsaa noget i denne Antagelse af den Omstændighed, at hun om Natten forlod sin lemlæstede og døende Kæreste, der efter Overfaldet henlaa i en Lade i Fjeldsø og først udaandede næste Dags Formiddag, og at hun derefter sluttede sig til Drabsmændenes Følge.

Det berettes af den stedlige Befolkning, at der Drabsdagen om Formiddagen forsamledes et Rakkerselskab i »Rakkergraven« ved Klotrup By, og at der straks blev Spektakel og Slagsmaal mellem Rakkerne, under hvilket man iagttog, at en af dem blev fravristet sin Stok, en Knortekæp, som var forsynet med en lang Dupsko af et Bøsseløb, hvorefter han blev bearbejdet saa længe med denne, til han faldt. Da Voldsmændene var gaaet bort, stod han, som forresten var en stor, kraftig Karl, dog op og gik støttet af sin Kvinde ind til Fjeldsø By.

Forøvrigt vil vi ligesom ved den foregaaende Drabssag ogsaa se denne belyst af de optagne Forhør. Det synes som om Voldsmændene straks efter Overfaldet har forladt Rinds Gislum Herreders Jurisdiktion og tyet hen i Hornum Herred, hvor de vistnok blev anholdt og undergivet det første Forhør i denne Sag.

Forhørene findes beskrevet i Rinds Gislum Herreders Politiprotokol for 1837.

Den 10. Maj optoges Forhør i Fjeldsø By, hvor en Gaardmand forklarer, at Sold Andreas og hans Fruentimmer var kommet en Aften for at faa Husly; den saarede fik et Leje i noget Lyng ude i Laden, hvor han døde anden Dags Formiddag Kl. 10. — Sognefogden forklarede, at Liget, som henstod i Vaabenhuset i Kirken, var af Sold Andreas, som

i mishandlet Tilstand havde fremstillet sig for ham ude paa Marken.

Den 20. Maj optoges Forhør i Hobro.

Et Vidne forklarer, at den 2. Maj kom Sold Andreas, Kr. Eliasen og to Kvinder til Klotrup; straks efter kom Anders Nørager, dennes Søn, en Person af Kobbersmedfolkene samt A. Nøragers Kvinde i Fart efter dem op ad Klotrup Gade, og saa blev der Spektakel oppe i Byen. Et andet Vidne fortæller, at hun saa nogle Rakkere prygle løs paa en anden med deres Stokke; han kom op, men blev kastet omkuld igen; endelig hjalp hans Kvinde ham op, idet hun sagde: »Kom nu med mig Andreas,« da han ikke kunde mere, og Voldsmændene var gaaet til Fjeldsø.

Et tredje Vidne udsiger, at Kvinden havde bundet nogle Klude om hans Hoved i Laden og var derefter gaaet bort om Natten.

Forhør 17. Juli: Kr. Eliasen og hans Kvinde var gaaet bort fra Slagsmaalet, før dette havde Ende; Anders Nørager var kommet efter dem og havde taget den ene af de tvende Stokke, som Eliasen havde under Armen, og brækket den i tre Stykker.

Anders Nørager forklarer, at Sold Andreas havde skyldt ham en Rdl. i et Aarstid, og den havde han afkrævet ham; han paastaar, at Andreas slog ham først i Hovedet, saa at han blev fortumlet.

Anders Nøragers Søn, Hans Andersen, nægter at have slaaet Sold Andreas. Natten før Slagsmaalet havde han, hans Fader, Moder og Søster logeret i Klotrup. Videre forklarer han, at Andreas Natten før Drabet havde været hos »Kobbersmed Hans« og dennes Kæreste, en Søster til Vidnet,

og vilde have slaaet dem »og taget Kisten (Glarkisten) fra dem.« Han havde ogsaa udskældt Vidnets Fader og truet baade ham og Vidnet med Klø. »De blev derpaa efter at have nydt noget Brændevin enige om at ville sætte efter A. Olesen til Klotrup,« men de aftalte ikke noget om, at de vilde prygle ham; han selv var ikke mere beskænket, end at han nok kunde sanse og samle. Kobbersmed Hans opmuntrede til at sætte efter A. Olesen. Da de traf ham i Klotrup, sagde A. Nørager til ham, hvorfor han truede ham, »og om det var Tak, fordi han for mange Aar siden havde laant ham 1 Rdlr.«, hvorpaa A. Olesen slog Faderen, saa han faldt til Jorden. Hans Andersen greb derpaa A. Olesen i Brystet, men denne stak ham i den venstre Tommelfinger med en Kniv; han nægter at have slaaet ham.

Anders Nørager forklarer derefter ligesom Sønnen.

Mette Marie Johannesdatter, Sold Andreas' Kæreste, forklarer, at hun og A. Olesen, Kr. Eliasen og dennes Kæreste havde Natten før Slagsmaalet ligget i Ettrup, Fjeldsø Sogn; Kobbersmed Hans havde ophidset A. Nørager til at sætte efter hendes Kæreste. Efter Slagsmaalet traf hun A. Nørager og Søn, og de fik hende til at følge dem, indtil de alle blev anholdt, men »hun benægter i den Tid, hun har gaaet med dem, at være bleven Kæreste med nogen af dem.« Hun fastholder sin i Nibe afgivne Forklaring, at Hans Andersen »med Armstyrke« tvende Gange slog A. Olesen til Jorden; hvem af de tre Personer, der slog ham mest, og om de alle slog ham i Hovedet, ved hun ikke, kun gentager hun, at de alle tre slog paa ham, og af

disse Slag fik han de Saar i Hovedet, hvoraf han døde. Kobbersmed Hans skulde, have givet ham de fleste Slag. Dagen før havde A. Olesen været i Slagsmaal i Nærheden af Skals og faaet et Hul i Hovedet; hun saa ikke, han brugte Kniven i Klotrup; men da Slagsmaalet var forbi, og hun gik hen til ham for at vadske ham ren, ytrede han, at han savnede sin Hat, sin Kniv og sin Kæp. Hatten fandt hun, men ikke de andre Genstande. »Andreas Olesen var omtr. 36 Aar gl., stærk af Bygning og temmelig høj af Vækst. Han var heftig af Gemyt og tilbøjelig til Slagsmaal, især naar han havde faaet Brændevin, hvortil han var stærkt hengivet, og var hans Hidsighed størst, naar han blot havde nydt et Par Dramme.« Kr. Eliasen var gaaet bort, da Slagsmaalet begyndte.

Forhør 24. Juli:

»Jens Kobbersmeds efterlyste Søn Hans« [1]) sidder i Nibe Arrest tillige med sin Kæreste, Maren Andersdatter, samt Kr. Eliasen og dennes Kæreste, Hansine Jakobine Hansdatter.

Et Vidne forklarer, at efter Slagsmaalet, da hele Selskabet var rejst bort, gik hun op paa Valpladsen i Klotrup Gade og fandt den overstænket med Blod.

Forhør 1. August:

Anders Nøragers Kæreste, Ane Justdatter, fortæller noget om den Rdlr., A. Olesen skyldte A. Nørager. Hun paastaar, at A. Olesen først slog hendes Kæreste, da denne krævede Pengene, saa

---

[1]) Fader til den Hans, som under Forhørene er blevet kaldt »Kobdersmed Hans«, hed ikke Jens, men Hans Rasmus Willadsen og var Kobbersmed.

Blodet flød ned af ham; hun løb saa efter sit yngste Barn og saa ikke mere.

»Hans Rasmussen eller Kobbersmed Hans« forklarede, at Natten før Slagsmaalet laa han og Kæresten Maren Andersdatter i Fjeldsø tillige med hendes Søster. En Tid før havde han truffet A. Olesen mellem Skals og Laastrup, hvor han gik og fiskede. Den sidste havde udskældt A. Nørager og Sønnen og havde givet Vidnet et Slag i Hovedet, saa han faldt til Jorden samt prøvet paa at tage hans Kiste fra ham. Han, A. Nørager og dennes Søn satte efter A. Olesen (fra Fjeldsø?) til Klotrup for at spørge ham, hvorfor han havde truet dem. A. Olesen slog først til A. Nørager. Vidnet løj frækt og sagde, at han stod et kort Stykke fra de kæmpende og slog ikke. Han tog ingen Del i Slagsmaalet og benægter ogsaa, at Hans Andersen gjorde dette.

Kr. Eliasen forklarer, at han gik sammen med A. Olesen til Klotrup. Han stod og talte med Kobbersmed Hans et Stykke borte, da A. Nørager og Søn hævede Stokken og slog løs paa A. Olesen, som blødte af Slagene. Derpaa gik han bort og saa ikke mere. Hans Kæreste afgiver samme Forklaring.

I Forhøret den 3. August fremkommer ikke noget, der vedrører Drabet.

Dommen mod de tre Drabsmænd Anders Kristian Nørager, dennes Søn Hans Andersen og Kobbersmed Hans eller Hans Rasmussen blev afsagt den 9. November 1837, men findes ikke i Provinsarkivet.

Fra en Dom over Hans Andersen fra 1842 ses det dog, at han efter Højesteretsdom af 1838 havde

faaet to Aar i Viborg for Løsgængeri og »voldeligt Overfald«.

Man lægge Mærke til, at Nørager Rakkere optræder paa Scenen ogsaa ved denne Lejlighed.

Iøvrigt afgiver en Bataille som denne sidste en god Illustration til Natmandsfolkets periodiske vilde Slagsmaal, og hvorved een eller flere af Kammeraterne stundom maatte bøde med Livet.[1])

C.

Rakkerbopæle og nogle Levnetstegninger.

Paa Himmerland har der, saa vidt vides, kun været faste og særskilte Boliger for Rakkere to à tre Steder, d. v. s. Boliger, der har været opført til og udelukkende bestemt for disse Folk; man kaldte slige Hytter, hvis Opførelse og Vedligeholdelse vistnok paahvilede vedkommende Byboere, for »Rakkerboligen«, »Rakkerkulen«, »Rakkerhuset« el. lign. I Nørager, Hole og Salling Sogn har der i Tiden fra Midten af det attende og indtil Midten af det nittende Aarhundrede eksisteret slige Bopæle; i Byen Søttrup i Ulstrup Sogn har der vel til Tider, formentlig i Slutningen af attende Aarhundrede, været bofæstede Rakkere, men det synes efter Befolkningens Beretninger, at deres Bofæstelse her har været skiftende, og at det store Slæng af disse Dagdrivere, som holdt til paa dette Sted i hele

1) Beretningen om Drabet i Klotrup i det jydske Almueliv, 5te Afdl., Nr. 649, passer i flere Henseender ikke.

første Halvdel af forrige Aarhundrede, blev herbergeret af nogle af Byens simpleste Familier. Helt tilfældige Rakkerboliger har man i første Halvdel af forrige Aarhundrede endvidere ogsaa kendt i Kornum, Valsted i Sebber, Lundby, Morum i V. Onsild, Hørby og Visborg Sogne. Natmandshuset i Aalborg laa 1803 uden for Østerport.[1])

Nørager Rakkere.[2])

Rakkerhuset i Nørager, som ingen nulevende kan mindes, har ligget ved Vestsiden af Byen paa Matrk. Nr. 18, og »Rakkertoften«, der endnu omtales af Byens gamle Folk, laa jo umiddelbart ved Huset. Da de første Rakkere slog Lejr her, havde Byen ingen Rakkerkule; men da saa Aadslerne fra Rakkertoften med Vestenvind sendte en generende Stank ind i Byen, klagede Beboerne til Herremanden paa Nøragergaard, og denne sørgede saa for, at der blev lavet en Grav ca. 500 Alen nordvest for Huset og Toften. Pladsen, hvor Rakkerkulen har ligget, er endnu fuld af Ben, og Stedet har ogsaa lige til Nutiden bevaret Navnet »Kulen«.

De første Rakkere, Befolkningen kan mindes i Rakkerhuset, var Rakker Hans og Rakker Karen. I sine unge Dage hævede hun sig noget over sine Stammesøstre. Hun gik i Ærmekaabe og med Spanskrørsstok med Sølvknap paa, og naar hun havde været ude at praktisere i Nabosognene som Dyrlæge eller Flaaerske, lod hun sig hente og hjemkøre ligesom en anden Embedsmand.

---

[1]) Dyrlund, S. 228.
[2]) Sammesteds, S. 248.

Sognets ældste Kirkebøger meddeler ikke, saa vidt det har kunnet ses, noget om denne Bys Rakkere; men uagtet Kirkebogen fra 1741 til 1794 mangler, er det dog sandsynligt, at Parret har haft Bo her i sidste Halvdel af det attende Aarhundrede; thi allerede 1803 nævnes Karen som Fadder ved sin Søns Barns Daab i Durup Kirke. Fadderne ved denne Lejlighed var »Karren Natmand i Nørager og Hendes datter fra Mariager, Johanes Rørmager fra Hør Bye, Anders Christian og Mads Natmand[1]) bege fra Nørager.« 1806 var »Karen Nat Mand« atter Fadder ved sin anden Søns Barns Daab; de øvrige Faddere var »Christen Hansens Kone af Røjdrup, Christen Hansen, Rør Manden og Hans Koene.« Da Rakker Hans ikke nævnes ved disse Lejligheder, var han antagelig da allerede død. — Af deres Børn nævnes foruden Datteren i Mariager kun Anders Kristian Hansen (Nørager), eller »den slemme Anders Nørager», som han kaldtes i V. Himmerland, og Kristen Hansen.

Det var sikkert ikke uforskyldt, at Anders kaldtes »den slemme«, thi vi har foran gjort Bekendtskab med ham under flere Slagsmaal og sidste Gang ved Drabet paa Sold Andreas i Klotrup. Under Jagten 1835 indfangedes han i Skivum, og i det ved denne Lejlighed afholdte Forhør over ham forklarer han, at han er 63 Aar gammel og født i Nørager By af Forældrene Hans Kristiansen og Karen, samt døbt i Durup Kirke; han var hjemme, til han blev konfirmeret, derefter tjente han hos Pastor Skou i Kongens Thisted og flere andre Steder. Var Soldat først i otte Aar ved første jydske

---

[1]) Var maaske Pludder Mads.

Infanteri Regiment og derefter i andre otte Aar ved andet jydske Infant. Regim.; derefter drev han ud i Landet som Glarmester. Han mente, at han blev ægteviet i Durup Kirke Aaret efter, han var konfirmeret, til Ane Marie Jørgensdatter, hvem han skilte sig af med, fordi han mente, at hun havde været utro imod ham. Derefter gjorde han Bekendtskab med en Pige fra Haubro Sogn, Ane Justdatter, som tjente hos Præsten i Kongens Thisted; hende levede han sammen med i naturligt Ægteskab i mange Aar.

I Forhøret 1835 oplyses, at han ikke forhen havde været straffet. Hans Signalement angives saaledes: Brune Øjne, sort Haar, stærke, sorte Bakkenbarter og temmelig høj af Vækst.

I Forhøret 1837 i Anledning af Drabet i Klotrup udtales det, at han har været straffet flere Gange. Ane Justdatter, som ogsaa afgiver Forklaring i begge Forhørene, var 1835 41 Aar gammel, havde rødt Haar og var flere Gange straffet. Hun boede paa sine gamle Dage i Simested, hvor hun var forsørgelsesberettiget.

Anders Nørager havde en Søn, Anders, med sin Kone Ane M. Jørgensdatter; med Ane Justdatter havde han Sønnerne Just og Hans samt Døtrene Maren, født i Sevel Sogn paa Salling, Karen og Abelone. I Forhørene i Anledning af Drabet i Klotrup faar vi at vide, at Maren var Kobbersmed Hanses — den senere Lod Hans — Kæreste; hun fødte et Barn i Tugthuset. 1839 anholdtes hun tilligemed flere andre Rakkere i Slet Herred og idømtes 60 Dages Fængsel paa sædvanlig Fangekost for Betleri.

Sønnen Hans Andersen, som vi kender fra

Drabet i Klotrup, var tillige med sin Kæreste Kirstine Jørgensdatter anholdt i Hornum Fleskum Herred 1842. Han oplyser i Forhøret, at hans Fader Anders Nørager »nu er i Nørager Fattighus,« hvor han ogsaa døde. Han er døbt og konfirmeret; det sidste skete i Viborg Tugthus. Han var Glarmester af Profession, men havde ingen Bevilling dertil. — Baade han og Kæresten havde forset sig som Løsgængere og fik for deres Forseelse hver et Aars Ophold i Viborg.

Kirstine Jørgensdatter, der var Datter af Glarmester Jørgen Pedersen og Ingeborg Jensdatter, var født i Aulum By og Sogn og var 26 Aar gammel; hun havde to Børn med Nissen eller Niels Peter Rasmussen (af Kobbersmedfolkene) og et med Johannes Eliasen. Hun havde aldrig tjent, men vandret fra hun var 12 Aar gammel.

Den anden af Rakker Hanses Sønner, Kristen, var jo ham, som blev dræbt 1830 paa Alstrup Hede. Hans Kone hed Eva Hansdatter og var maaske en Datter af Natmanden i Viborg.[1]) Hun afpressede Befolkningen betydelige Almisser ved at true med sin Mands Hævn, hvis man ikke opfyldte hendes Ønsker. Hun døde 10. Marts 1844 og betegnes som »Almisselem af Nørager Hedehus.«

Kirkebogen udviser, at dette Par havde Børnene Karen Marie, Sidsel, Abelone og Niels. — Befolkningen har berettet, at de endvidere havde Sønnerne Hans og Anders, men om dette passer vides ikke.

Nogle af Anders Nøragers og Kristen Hansens Børn blev gift med Folk af Almuen, og der lever

---

[1]) Dyrlund, S. 228.

endnu flere Slægtninge af dem i forskellige Egne af denne Landsdel, sôm dog nu ikke længer bærer Stammens gamle, vanærende Kendingsnavn.

Hole Rakkere. [1])

Rakkerboligen i Hole laa midt i Byen paa Byens gamle Gade; det var en simpel Hytte med lave, klinede Vægge og Lyre istedet for Skorsten. Den ældste Kakkelovn, Befolkningen kan mindes i Huset, var lavet af en Del gamle Jydepotter. Huset i Hole, der har været det sidste faste Rakkerhjem, man har kendt paa Himmerland, blev nedbrudt for lidt over 50 Aar siden.

Hole Rakkere nævnes, saa vidt vides, første Gang i Sognets Kirkebog 1759 i Anledning af »Frederik Natmands« Søns Daab. Efter den Tid nævnes Boligen mange Gange i Kirkebogen; thi Hole synes at have været et meget yndet Tilflugtssted for frugtsommelige Natmandskvinder. Klæmen Frederiksens Konkubine er den af Landsdelens boløse Rakkere, som i sidste Halvdel af det attende Aarhundrede oftest i denne Anledning har besøgt dette Sted.

1765 blev »den nye Natmands Barn« døbt i Louns Kirke. Denne ny Natmand maa vel være »Ry-Hans« eller Hans Kristensen og Hustru eller Kæreste Ellen Frederiksdatter, der foruden af Befolkningen ogsaa omtales i det jydske Almueliv.[2]) Han taalte ikke, at nogle af hans Kammerater gik ham i Næringen i hans selvtagne Rakkerdistrikt,

---

[1]) Nævnes bl. a. St. hos Dyrlund, S. 248.
[2]) 5te Afdl., Nr. 651 og 652.

og mærkede han slig Næsvished, hævede han Stokken, der sad let i Haanden af ham, til Slag. Man kan vel i saa Henseende stole noget paa hans eget Udsagn: »Naar a haar faat æ Pæl i æ Hue aa æ Ravt i æ Haand, saa ka a slaa ti anner Rakkere!«

Da han engang var til Hvalpsund Marked, spurgte han Løjtnanten paa Hessel, om han maatte have Lov »at røre sig«, saa skulde han nok drive alle Rakkere bort fra Markedet, og da han havde faaet Tilladelsen, tog han en Slagel, som han ogsaa brugte saa godt, at nogle blev liggende paa Markedspladsen, og Resten løb deres Vej.

Ry-Hans er vistnok død i Aarene mellem 1790 og 1800; thi det synes som om Kirkebogen nævner ham sidste Gang som Fadder ved en Barnedaab 1790.

1804 døde »Hans Natmands Kone i Hole«, 67 Aar gammel. Af deres Børn døbtes Ane Marie 1770, Appelone 1775 og Niels 1780. — Appelone, der ifølge Kirkebøgerne var gift med Rakkerens Søn fra Viborg, Gregers Hansen, er omtalt ovenfor og er bedst kendt for sin store Løsagtighed.[1])

En Søn, Kristen Hansen, arvede Natmandsforretningen efter Faderen og boede i Rakkerhuset i Hole til henimod Midten af forrige Aarhundrede. Hans Kone hed populært Birret Ryssing; men Kirkebøgerne kalder hende Birthe Cathrine Rolandsdatter. Befolkningen mente, at hun var en Gaardmandsdatter fra Fuur; men Navnet tyder stærkt paa, at hun er en Slægtning af en bekendt Glarmesterfamilie Roland.

Befolkningen har fortalt om, at Kristen Han-

[1]) Se det jydske Almueliv, 5te Afdl., Nr. 658.

sen gjorde hendes Bekendtskab første Gang paa Bjørnsholm Marked, og det passer maaske ogsaa, thi i det jydske Almueliv[1]) er berettet, at da de engang kom i Trætte, lod han Ord falde om, at hun var blevet købt paa »Kløster Marked«, og der skulde hun ogsaa, svor han, blive solgt igen.

Da hun havde født det 16de Barn, var hun i sit 50de Aar. Saa sagde Byens andre Koner til hende: »Tak nu Vorherre, for nu faar du ikke flere.« — »Nej, — nær a vil, for de har gjort mig det, de kunde, baade Gud og Mennesker, for a var kun 18 Aar, da a fik den første Unge, aa saa haar a it no' aa takke for.«

Kristen Hansen og Birthe skildres af Befolkningen som skikkelige Rakkere, der lod enhver beholde sit; men Befolkningen i Byen og i Omegnen var desuagtet ikke ret glad for deres Hjem; thi baade denne og andre Landsdeles Landstrygere holdt Hus her og forulempede paa forskellig Maade den omboende skikkelige Befolkning. 1798 fik Kristen Hansen og Birthe en Datter døbt med Navnet Ellen Marie; men hun døde som spæd, og 1805 lod de derfor en anden Datter døbe med det samme Navn. 1808 fik de atter en Datter døbt med Navnet Anne Marie. Blandt deres mange andre Børn var ogsaa flere Sønner, hvoraf een eller flere var Haandværkere og agtede Folk.

Kristen Hansen og hans Hustru døde som Fattiglemmer i Louns, han 1854, 84 Aar, og hun 1855, 80 Aar gammel. Nu er det kun Mindet om denne gamle Rakkerrede og dens ejendommelige Beboere, der lever blandt den himmerlandske Be-

---

[1]) 5te Afdl., Nr. 658.

folkning. I Aarbog for dansk Kulturhistorie[1]) er anført, at »Hole Rakkere var ualmindelig svinske, og man laante dem derfor ikke gerne Hus;« Rigtigheden heraf kendes ikke, men derimod synes de at have gjort en anden glædelig Undtagelse fra Reglen for disse Folk, den nemlig, at de ikke har været fundet paa Listen over deres mange straffede Kammerater.[2])

Søttrup Rakkere.[3])

Ulstrup Sogns gamle Kirkebøger kunde maaske have indeholdt en eller anden Oplysning om Rakkerforholdene i denne By; men de ældste Bøger er brændt, og de nyere, der begynder med 1813, indeholder ikke noget om disse Folk. Hvorledes det nu end har forholdt sig med deres Tilværelse her i gamle Dage, saa er Stedet dog kommet i lige saa stærkt Ry som Rakkerbo som baade Nørager og Hole. Har her ikke forhen været en fast Rakkerrede, saa har Byen og dens nære Omgivelser dog i det mindste været meget yndede Samlingssteder for næsten hele Landsdelens omflakkende Rakkere, hvilket ogsaa, som ovenfor anført, har efterladt sig endnu levende Spor i enkelte Lokaliteters Navne. Vesthimmerlands Hedeegne har jo altid været foretrukket som en kær Tumleplads af denne Stamme, og Søttrup laa jo saa at sige lige i Hjertet af hele denne Herlighed og kunde derfor let uden Hensyn

---

1) 1897, S. 155.

2) Der findes en Del Træk om det sidste Natmandspar i Hole i det jydske Almueliv, 5te Afdl., Nr. 653—659.

3) Se sammesteds, Nr. 555.

til Kammeratskabsforhold eller andet sligt blive Maalet for de dovne Hedens Børn.

En over 90 Aar gammel Mand i Søttrup har fortalt, at før han kan mindes, boede der i det nordre Sted i Byen en Mand, som kørte omkring med to Heste i flere Egne af Himmerland og flaaede. Han kom ogsaa engang til Sebberkloster og byttede Heste med Herremanden der. Da de drak Lidkøbet, sagde Herremanden: »Gud Tor, min ærlige Mand!«[1]) »Ikke saa,« sagde den fremmede, »jeg er Rakkeren fra Søttrup.« — »Det var en Forskel,« sagde Herremanden. — Han, Herremanden, mente vel, at der var Forskel paa en Rakker og en ærlig Mand.

Den samme gamle Mand har ogsaa berettet, at foruden den kørende Rakker boede der en Rakkerske i et lille Hus paa en Toft i Byen. Hun flaaede ogsaa Heste baade i Søttrup og i Omegnen.

En nu over 80 Aar gammel Mand i Ranum kan mindes, at han, der er født i Søttrup, som 6 à 7 aarig Dreng kom ind hos Søren Spillemand, der boede i et Hus i Søttrup, som de kaldte Rakkerhuset. I denne Mands eneste Stue stod to lange Borde, ved hvilke der undertiden kunde spise indtil 50 Rakkere af begge Køn paa een Gang, og det var, bemærkede den gamle, »gue Sager, stegt Aal aa Flæskpandekager o. l.«[2]) Under Maaltidet underholdt Spillemanden de lystige Gæster med Musik,

---

[1]) Om Udtrykket »Gud Tor« se H. F. Feilberg: »Ordbog over Jydske Almuesmaal« — godtaar — S. 473, »Skaal Gud Tor, det sætter saa mange fra Hus til Gaard,« sagde de gamle i Vendsyssel for 60 Aar siden.

[2]) Vi har ovenfor hørt om, at han fik sin Tiggerpose fyldt med Rakkernes »Levningsmad« fra disse Maaltider.

og bagefter opførte de vilde Danse og mer eller mindre blodige Slagsmaal. (Paa den Tid udgjordes Søttrup Rakkere af Klæmen, Pludder Mads, Rakker Morten, Peder Lind m. m. fl.).

Salling Rakkere.

I Begyndelsen af forrige Aarhundrede fik Næsborg-Salling-Outrup Kommune en Natmandsfamilie til Forsørgelse. Manden hed Axel Jensen og Konen Ane Katrine Jørgensdatter. Først boede Familien i Fattighuset ved Vestsiden af Salling By; men da tilrejsende Kammerater Tid til anden under deres Slagsmaal havde molesteret dette Hus, og Beboerne i Byen ikke holdt af disse hyppige, støjende Optrin, blev der opført en Bolig for Rakkerne ude paa Lus Hede. Kakkelovnen i dette Hus, som benævntes Rakkerhuset, var lavet af Teglsten fra Sognets Kirke; der herskede heller ingen tyst Fred her, thi engang rystede Rakkerne saaledes dette Hus, at Kakkelovnen faldt ned, og det var lige paa et hængende Haar, at Hytten havde svedet af.

Axel Jensen, hvis Fader hed »Jens Øllegodt«, og som vistnok var en omløbende Rakker, var født i Outrup.

Af Strafferegistret, begyndt 1836, ved Aars og Slet Herreder ses det, at han var konfirmeret 15. Oktober 1820, og at han boede i »Stakhuset« i Skarpsalling, samt at Ane Katrine Jørgensdatter, »Axel Jensens Kone«, var døbt 15. Februar 1789 og konfirmeret 1804. — Befolkningen havde den vrange Opfattelse, at Axel Jensen i Modsætning til andre Rakkere var sluppet igennem Verden uden at have været i Øvrighedens Hænder. Det ses dog

af forskellige Retsakter, at han i det mindste har været straffet 7 Gange, hvoraf 2 à 3 Gange for Tyveri og de øvrige Gange for Løsgængeri og Betleri. Det har ikke lykkedes at finde nogle af Forhørene i alle disse Sager, men derimod kendes en Dom af Hornum Fleskum Herred fra 1845 over ham og hans Kone; ifølge denne var Parret blevet anholdt for Løsgængeri; han havde søgt at ernære sig som Blikkenslager »uden dertil at have Bevilling og saaledes tilsidesat det ham af Politimesteren i Aars og Slet Herreder den 3. Aug. 1841 i Overensstemmelse med Frd. af 1829 givne Tilhold« om at ernære sig lovligt. Han faar 15 Maaneder og hun 2 Aar i Viborg Tugthus. 1811 var han 6 Md. i Tugthuset, 1818 fik han 3 Aars Fæstningsarbejde i København og var derefter tillige med Konen straffet i forskellige Jurisdiktioner, senest i 1839 ved Aars Slet for Løsgængeri og Betleri.

Axel Jensen var det meste af en Original. Vi husker, at det ovenfor er anført, at han havde fortalt, at han som Brudgom havde staaet med bare Knæ i Salling Kirke; til dette rimer det daarligt, at han en anden Gang pralede: »I mi ung Daw gik a med mi Krøs aa mi Kraw aa mi stuer Guldkæ' om mi Hals aa mi stuer Sølur paa mi Laar.«

Da Fattigforstanderen for ca. 60 Aar siden en Dag uddelte Fattigkorn i Salling til Sognets fattige, var Axel ogsaa tilstede for at modtage Korn. Da Uddeleren ved denne Lejlighed bukkede sig for at stryge Skæppen, hvilket Axel mente var overflødigt, gav Rakkeren ham et Kys i R . . . . »Det er næsten for taknemligt igen, bitte Axel,« sagde Fattigforstanderen. »De er it mer' end mi Pligt aa Skyldighed, bitte Faaer,« sagde hin.

Da hans Kone engang sad i Tugthuset, øvede han sig i at synge om sin ulykkelige Tilværelse:

»Jeg er som en enlig Fugl paa Taget,
der flyver rundt i Verden hid
for at opsøge en liden Smule til Livets Ophold,
til at ernære mig med.«

Det var nu ellers vel bekendt, at Axel og hans Kone levede ligesom alle andre Rakkere. En Time i den ømmeste Idyl og i den næste i Slagsmaal paa Liv og Død; men til Trods herfor forsikrede han dog, at hun var hans bedste Skat.

Axel kom engang ind til den gamle Per Smed i Strandbygaarde. Per spurgte, om han ikke havde sin Kone med. Nej, sagde han, hun skulde blive i Tugthuset endnu en Maaned, og saa græd han. »Du vilde vel ogsaa helst, de beholdt hende der?« sagde Smeden. »Aa nej,« sagde Rakkeren, »om Viborg Sø saa ha' staaen i den gloende Low, saa vil' a endda ha' goen igennem Ilden for at fo mi Ægtekuen.« Pers Broder vedblev at genere ham og sagde: »Jo vist vilde du helst, hun ikke kom igen, for du vil jo slaa hende!« — »Aa, nej,« forsikrede Axel, »dersom Bjørnsholm og Strandby Kirker var af Guld, aa alle Kreaturer paa Marken var af Guld, aa alt det var paa een Vægtskaal, aa mi Kuen paa en anden Vægtskaal, saa to' a endda mi Kuen føst.« [1])

Da man havde bofæstet Axel og hans Kone i Salling, og Børnene skulde holdes til Skolegang, smagte denne Tvang ikke Parret ret godt. Konen mente, at hun kunde skræmme Beboerne til at

---

[1]) I det jydske Almueliv, 5. Afdl., Nr. 677 og 78, berettes om det samme.

slippe dem løs igen ved at fortælle, at et af Børnene var skurvet i Hovedet, og at han nok smittede alle de andre Børn i Skolen. Axel omtaler ogsaa den skurvede Søn i en kort biografisk Oversigt over Børneflokken, hvor han dog forglemte en Søn Axel, hvis Navn forekommer ved en Daab 1853 i Strandby Kirke: »Niels mi føer Kaahl aa Daniel mi stuer Dreng, Jørgen med det skurvede Hoved aa Jens mæ dæj svælle Maw aa Nikoline Kaatrine Axelsen mi jenneste Pigebaan i denne Verden!«

Axel Jensen døde i Salling 1847, 57½ Aar gammel; »Almisselem«.

Af deres Børn var Jens vistnok den vidtløftigste; han var født i Vester Lem paa Salling 1826. Sin Løbebane som Forbryder begyndte han allerede som Barn, idet han en Nat stjal en Hest i Kæret ved Byen Brøndum i Salling Sogn og red paa til Viborg, hvor han solgte den for 12 Rdlr. Til Rideturen havde han lavet sig Sporer ved at slaa store Sømstumper i Træskoene. Da han var vendt tilbage fra sin Viborgrejse, tog Pastor Haahr i Næsborg Hestetyven og lukkede ham inde i sin Kælder og satte en stor Kurv med Gryn paa Kælderlemmen; men Præsten høstede kun Ærgrelse af sin Nidkærhed for at revse Tyven, idet denne om Natten løftede Lemmen og væltede Præstens Gryn og løb sin Vej. 1847 dømmes han tillige med sin Kæreste Kristiane Frederiksdatter[1]) ved Rinds Gislum Herreders Ret for Løsgængeri. Af Forhøret ses det, at han havde klinket og sat Ruder ind. Det fremgaar af Dommen, at han 1840, 14 Aar gammel,

---

[1]) Hun var Datter af den vendsysselske Rakker Frederik Zakariasen; se min forn. Bog S. 119.

havde faaet 50 Slag Ris for Tyveri, Røveri, Bedrageri og Betleri — dette var antagelig Straffen for Hestetyveriet. 1842 fik han 1 Aar og 1844 2 Aar i Viborg for Tyveri. 1846 fik han Vand og Brød for Løsgængeri og s. A. endnu 6 Maaneder i Viborg.

1849 dømmes han igen tillige med samme Kæreste ved Hornum Fleskum Herred. Efter Dommen 1847 blev han sendt til Lem Pastorat, som han ikke maatte forlade uden Sogneforstanderskabets eller Politimesterens Tilladelse; han skulde søge lovligt Erhverv. Men han løb dog bort og klinkede og fejede Skorstene uden Tilladelse. Nu dømmes han for 3die Gang begaaet Løsgængeri, »og da han er i sin kraftigste Alder, fuldkommen arbejdsfør og derhos stedse har vist Hang til et forbryderisk og omstrejfende Levnet, uden at endse de ham tidligere idømte Straffe og givne Paalæg, saa skønnes det, at Straffen« o. s. v. — 1½ Aar i Viborg. Kæresten dømmes for samme Forseelse og faar Vand og Brød.[1])

1859 dømmes han atter ved Lindenborg Birks Ekstraret til 10 Aars Tugthus for Tyveri og Løsgængeri; men Overretten nedsatte Straffen til 6 Aar. Hans Kæreste er nu Florentine Amalie Charlotte Lund, som for Løsgængeri og Hæleri med J. A. fik Vand og Brød. Han udgiver sig nu for Glarmester og Blikkenslager, havde forladt sit Hjemsted uden Tilladelse og stjaalet en Tobakspibe i Gudumlund. — Med den førstnævnte Kæreste havde han i det mindste 3 Børn, hvoraf de to var født

---

[1]) 1852 dømmes hun ved samme Ret for Løsg. og faar 18 Md. i Viborg.

1848 i Ø. Hornum og det tredje Aaret efter i V. Hornum.

Broderen Jørgen Axelsen, der var født 1823, havde vel ogsaa flere Gange glemt at skelne mellem »mit og dit«; men han var efter alt at dømme ikke nær saa forhærdet en Forbryder som Broderen.

1844 dømmes han ved Aars Slet for at have hjulpet Anders Eliasen at stjæle et Par Dækkener; han fik Vand og Brød. 1845 straffedes han ved Hornum Fleskum Herred for Løsgængeri. 1847 faar han efter Dom ved Rinds Gislum 1 Aar i Viborg for samme Forseelse. Under Forhøret kaldes han J. A. »Rabis«; han havde haft Pas som Kludesamler. Kvinden Sidsel Marie Henriksdatter fulgtes med Ham. 1849 dømmes han ved Hornum Fleskum Herreds Ret. Han havde nu været Blikkenslager og klinket uden Tilladelse og faar nu for 4de Gang begaaet Løsgængeri 2 Aar i Viborg. Hans Forsørgelsessted er Resen.

1852 blev han anholdt igen tilligemed sin Kæreste Sidsel M. Henriksdatter i Hornum Fleskum Jurisdiktion; men denne Gang blev han frifunden, idet han Aaret iforvejen af Politimesteren i Skive havde faaet Pas som Kludesamler i Viborg Amt. Passet havde han regelmæssig fornyet, og paa Rejser fra Viborg Amt til Aalborg Amt havde han ernæret sig af Penge, han havde tjent paa det førstnævnte Sted. En formildende Omstændighed fandt Dommeren ogsaa deri, at han ikke ved sin Løsladelse af Tugthuset (1851) var blevet forbudt at vandre udenfor Viborg Amt, og ligesaalidt kunde han dømmes, fordi han, da han begærede Passet fornyet, ikke havde angivet, at han ikke havde fast

Bopæl.[1]) Ved Kærestens Hjemkomst til Skelund 1851 efter et firaarigt Ophold i Viborg Tugthus var hun ikke blevet formanet til at undlade at strejfe, og Præsten havde endog givet hende Tilladelse til en Rejse til Viborgegnen, og Politimesteren havde givet hende en Attest. Hun angiver, at det var i Forventning om at ægte Jørgen Axelsen, at hun, der var frugtsommelig ved ham, vedblev at strejfe med ham, og han havde forsørget hende. Præsten paastaar, at Rejsetilladelsen kun gjaldt en kort Tid, men hun paastaar, at den var paa ubestemt Tid. Ved Nytaarstid fik Jørgen Axelsen en Skudsmaalsbog til hende hos Præsten i Skelund. Af alle disse Hensyn frifandt Dommeren ogsaa hende. Under nogle Forhør ved Rinds Gislum og Aars Slet Herreder oplyses det, at Sidsel M. Henriksdatter var født af (omstrejfende?) Natmandsfolk i Skelund Sogn, hvor hun ogsaa var døbt og konfirmeret. Hendes Fader hed Peder Kristian og boede ved Flensborg, og Moderen var Marie Klemensdatter. Hun havde tjent en Tid i sit Fødesogn, men forledet af sin Stedfader gav hun sig til at strejfe i Landet med ham; da han senere jog hende bort fra sig, kom hun til at betle og solgte de Klæder, hun havde med sig fra Skelund.

I 1844 dømtes denne ulykkelige Kvinde ved Hellum Hindsted til 2 Aar i Viborg for Løsgængeri og Betleri; og Aaret før havde hun meldt sig hos Byfogden i Hobro for at blive arresteret, fordi hun

---

1) I § 1 af Frd. 23/4 1845 bestemmes, at det skal være alle Landboere, »hvad enten de ere Gaardmænd, Husmænd eller Inderster«, tilladt at opkøbe Landmandens Produkter, og i § 6 nævnes bl. a. ogsaa Klude.

ikke kunde ernære sig selv. Hun havde, før hun fandt Jørgen Axelsen, fulgt Peder Pedersen, Aalborg.

Af Axel Jensens øvrige Børn nævnes »Glarmester Daniel Axelsen og Hustru af Sønder Resen« som Faddere ved en Daab hos Lod Hans i Strandby 1853, og ved en lignende Lejlighed sammesteds 1868 nævnes »Glarmester Niels Christian Axelsen i Fiskbæk og Glarmester Daniel Axelsen i Vorde.«

Datteren Nikoline, almindelig kaldet »Rakker Line i Braarup«, boede i Sommeren 1900 hos en Datter i et lille Hus i Braarup, Outrup Sogn. Hun var en net gammel Kvinde, middel af Vækst med et rundt og noget fyldigt Ansigt, som havde et let mørkt Anstrøg. Hun, der vistnok aldrig havde været gift, var ikke villig til at give Oplysninger om sin Familie, undskyldende sig med, at hun »it kunde huske nøj.« Hun kunde gengive nogle Brudstykker af Kæltringsproget, som dog imidlertid ikke indeholdt noget nyt fra, hvad vi kender fra Dorphs Leksikon. (Vi vil senere faa Lejlighed til at omtale Rakkerne i Kornum, Sebber og Lundby Sogne.)

Rakkeren i Morum.

Jens Madsen i Morum, V. Onsild Sogn, udførte i første Halvdel af forrige Aarhundrede de forefaldende Rakkerarbejder paa denne Egn, og endnu ved Aarhundredets Midte havde han, som ovenfor meddelt, fuldt op at bestille. Han var ikke født Rakker; men da han paa anden Maade havde taget Skade paa sit gode Navn og Rygte, slog han sig som flere andre, der paa en eller anden Maade havde lidt Skibbrud, paa Rakkeriet. Det skyldes sikkert hans Tilværelse her, at der i dette Sogn i

hans Tid fødtes adskillige Børn af andre omstrejfende Rakkere. Han var flere Gange gift og stedse med Kvinder af den Stamme, han ved sin Haandtering selv var kommet til at tilhøre. Han døde som Almisselem.

Hørby Rakkere.

I Hørby Sogn boede i Begyndelsen af forrige Aarhundrede »Rørfolkene«; vi har ovenfor set, at »Johanes Rørmager fra Hør Bye« og »Rør Manden«, der antagelig er en og samme Person, nævnes som Fadder ved Nørager Rakkeres Barnedaab 1803 og 1806. De ældste Folk i Sognet kan lige til Nød og næppe mindes Rørmanden og hans Kone, der først beboede et lille Hus Vest for Hørby Kirke og siden et andet Hus i Byen, der begge forlængst er nedbrudt.

Den 2. April 1898 døde Ane Nielsen, almindelig kaldet »Rør Ane«, 67 Aar gammel, ugift Fattiglem, boende i Haldbakhuset i Hørby Sogn. Hendes Moder hed Karen Johannesdatter, og Rør Ane var altsaa en Datterdatter af Johannes Rørmager, der havde sit Udkomme dels af at flaa og dels af at lave Væverør. I Sommeren 1901 boede en Søn af Rør Ane i Haldbakhuset, og han fortalte efter sin Moder, at »Store Karen«, som var af Tater- eller Rakkerslægt, red paa en Hest med Sølvbidsel og Sadel.« Hendes Søn var Rørmanden, hvis Datter var »Rør Karen«, der var opkaldt efter den eventyrlige Store Karen.

Rakkeren i Visborg.

Lige fra Begyndelsen af sidste Aarhundrede har »Rakker Niels« eller »Jægeren«, som han ogsaa kaldes, boet i Visborg By. Om han var født af Rakkere, vides ikke; men Befolkningen i Visborg og i Omegnen har dog kendt ham bedst som Udøver af disse Folks diverse Arbejder. Vi har foran omtalt, at han levede i Ægteskab med to samtidige Koner; for denne Forbrydelse — Bigami — blev han ved Hellum Hindsted Herreders Ekstraretsdom af 16de Juni 1843 dømt til at miste sit Hoved. Men han maa imidlertid have faaet denne Straf forandret; thi han levede i flere Aar efter den Tid. Da det ikke har lykkedes at finde Forhørene i denne Sag, maa vi nøjes med de sparsomme Oplysninger om denne vidtløftige Person, som findes i Dommen, der opbevares i Arkivet ved Hellum Hindsted Herredskontor. Niels Jensen Jæger eller Ringer blev født i Aaret 1777, konfirmeret 1794 og viet til Kvinden Else Laursdatter 26. Januar 1800. Da hun var blevet frugtsommelig, og han ikke kunde skaffe nogen Bolig til hende, rejste hun hjem til sine Forældre — det synes, som om han indtil dette Tidspunkt har flakket omkring med ham —; men da disse forbød ham videre Omgang med hende, besluttede han at rejse saa langt bort, at man ikke skulde høre noget fra ham. Fra sin Hjemstavn i Ringkøbingegnen begav han sig til Visborg Sogn, hvor han først ernærede sig ved Daglejerarbejde; men noget senere lod han sig engagere til at gøre Militærtjeneste som Herregaardsjæger. Efter 3 Aars Forløb vendte han tilbage til Visborg Sogn, hvor han nu fik et Hus i Fæste. Men Lysten

til Krigerhaandværket kom atter op i ham, og han lod sig leje til Tjeneste paa Kanonbaadene. Under denne Tjeneste hørte han af nogle Matroser, at hans Hustru skulde være død. Efter et Aarstids Forløb vendte han saa tilbage til sit Fæstehus i Visborg, og her indgik han den 22de April 1811 Ægteskab med Pigen Ane Margrethe Kristiansdatter, stolende paa, at Efterretningen om hans første Hustrus Død var rigtig.

Efter at denne sidste Kone havde født ham flere Børn, afgik hun ved Døden 10. November 1839; kort efter hørte han af en omrejsende Landkræmmer, at hans første Hustru endnu levede i Stadil, hvorfor han begav sig dertil og enedes med hende om at fortsætte deres saa længe afbrudte Samliv, og hun fulgte saa med Jægeren til Visborg.

Ved hendes Tilstedekomst i Visborg kunde det vel ikke være vanskeligt at opdage Jægerens Forbrydelse.

Af Dommen fremgaar endvidere, at han ogsaa, medens han boede i Visborg, blev straffet for Hoer med Fængsel paa Vand og Brød og for ved voldsom Adfærd at have medvirket til en Mands Død med samme Straf, og at hans Sjælesørger betegnede ham som et umoralsk Menneske.

Saavidt Dommen. Als Sogns Kirkebog oplyser, at Aar 1808 den 1. Januar fik »Skorstensfejer og udkommanderede Jæger Niels Jensen og Mette Catrine Pedersdatter Als« et Barn døbt i Als Kirke. Befolkningen har ogsaa berettet om, at Jægeren havde »ræ'le« mange Børn med forskellige Kvinder i Visborgegnen.

Jægerens første Kone, der ligesom Manden var slem til at svampe, kaldte man paa Visborgegnen

for »Jægernotten«; hun smykkede stadigt sit Hoved med en meget høj Mandfolkehat.

Han var lige saa brutal, som han var stor og stærk; han blev aldrig ked af at mishandle sin Kone, end ikke i sin høje Alderdom aflagde han hermed.

Han var lige saa stærkt hadet af Hundene som alle andre Rakkere. Naar han kom til Havnø og vilde op i Borggaarden for at betle, blev han overfaldet af en meget stor Hund, som tog ham i de lange Frakkeskøder og havde Kræfter nok til at holde ham urokkelig fast. »Ja,« sagde Jægeren, »nu prøver du — paa at trække mig af Klæderne, men den Tid kommer nok, da jeg skal skalpere din laadne Krop for dig, min Fa'r.«

Paa sine gamle Dage boede han i et lille jordløst Hus i Visborg By, hvor han døde som Fattiglem for knap 50 Aar siden. Det eneste synlige Minde, Beboerne i Byen har om denne haarde Hals, er Pladsen, hvor hans Hus har staaet, som endnu benævnes »Jægertoften«.

Af andre Rakkere, der tildels kan regnes sammen med de bosiddende, har vi forna nævnt »Smal Hans«; han var født i Røjdrup, Stenild Sogn og kom af den Grund for omtrent 30 Aar siden til at ende sine Dage i dette Sogns Fattighus. Med den smukke Pige, som i hans yngre Aar fulgte ham, og som tilsyneladende var den lemlæstede Stakkel saa opofrende og hengiven, havde han tvende Børn. Han kunde Blikkenslagerhaandværket og lavede, da han var blevet gammel, bl. a. Musefælder og Lygter.

Ø. Hornum Kirkebog udviser, at Hans Wilhjelm blev født i Volstrup 1828 af Forældrene omrejsende Glarmester Peder Wilhjelm og Pigen Mette Kristine Hansdatter. Denne Hans, der i daglig Tale kaldes Rakker Hans, levede endnu i Sommeren 1901 og var da indtinget i Pleje af Kommunen hos en Gaardmand i Ø. Hornum By.

Da jeg kom til Byen og hørte om, at der levede en Person der, som bar Rakkernavnet, glædede jeg mig straks til at aflægge ham et Interview for at erholde nogle Oplysninger om hans Fædrene Stamme. Men Hans vilde det anderledes. Stakkelen er blind og meget tunghør, det sidste endog i den Grad, at jeg kun kunde tale med ham gennem en af Husets Beboere. Han var meget villig til at skildre sit eget meget ensformige Liv. Han havde været Tyende forskellige Steder, saa længe han kunde udrette noget. Hans Fader hed Peter Wilhjelm Gjedebak og var fra Tyskland. Paa sine gamle Dage var han dog kommet til at bo i Waarst Fattighus; mens han boede her, gik han i Vinteren 1857 vild paa Sneen og faldt i Lindenborg Aa og druknede. Heri blev han liggende i 5 Uger og 2 Dage, og da han blev trukket op, var hans Klæder fulde af Frøer. Hans første »Kone«, Moder til Hans, var født paa en »Genvej« ved Klastrup i Thy.

Da Hans havde afgivet disse faa biografiske Oplysninger, pumpede jeg ham stærkt bl. a. for nogle Gloser af Kæltringsproget samt for at give en Skildring af Stammens Maade at kaste Kæp paa; men denne Nysgerrighed optog han mig meget ilde. Da jeg vedblev at trænge ham temmelig stærkt for disse Oplysninger, rejste Hans sig op fra Bænken stadigt pegende hen imod Døren og udbrød i

tiltagende Hidsighed: »Der er du kommet ind, og der har du ogsaa straks at forsvinde ud af igen, du usle Svinepels, Tyveknægt, Skurk, Bedrager« o. s. v. Jeg havde altid hidtil beklaget mig over Natmandsfolkets Forsvinden; men nu fik jeg Grund til at glæde mig over, at der var saa faa Rester tilbage af slige hidsige Naturer!

Hans var som en levende Maskine; uagtet han var blind, kunde han dog staa ude i Heden og slaa Lyng, naar han blev ført derud og slaaet i Gang.

Rakker Rasmus, der nævnes i jydske Samlinger[1]), og som var velkendt i flere Egne af Himmerland, har haft flere bosiddende Børn i Gunderup, Volsted og Ferslev Sogne. En af hans Sønner lever vistnok endnu i Gunderup Sogn, og en Datter døde ugift som Fattiglem i Mjels for 3 à 4 Aar siden. Hun havde arvet noget af Stammens flygtige Natur og var noget hengiven til Drik.

Paa Hvarre Hede i Vebbestrup Sogn har ogsaa for ikke ret længe siden boet Efterkommere af Rakkere.

---

1) 2 R. II, S. 382.

Tidligere udkom af

ANTON GAARDBOE:

DE SIDSTE NATMANDSFOLK I VENDSYSSEL

PRIS 2.00

HISTORISK-TOPOGRAFISK BESKRIVELSE

AF

HØRMESTED OG LUNDUM SOGNE

I HJØRRING AMT

PRIS 0.65

BIDRAG TIL SKÆRUM SOGNS HISTORIE OG TOPOGRAFI

PRIS 0.65

HIMMERLANDS RAKKERE

II.

AF ANTON GAARDBOE
VED C. KLITGAARD

I KOMMISSION
HOS MAGNUS A. SCHULTZ
AALBORG

HIMMERLANDS RAKKERE.

HIMMERLANDS RAKKERE

II.

AF ANTON GAARDBOE

VED C. KLITGAARD

I KOMMISSION
HOS MAGNUS A. SCHULTZ
AALBORG

Vendsyssel Tidendes Trykkeri, Hjørring.

Da Lærer Anton Gaardboe, der havde gjort Studiet af Rakkerfolkenes Liv til sit Speciale, 1904 udgav „Himmerlands Rakkere“ I., bebudede han i Forordet, at Slutningsbindet vilde udkomme, saa snart hans Helbred tillod ham at fortsætte Arbejdet.

Det blev imidlertid ikke forundt Gaardboe at se sit Arbejde fuldført, men forinden sin Død havde han dog afsluttet Indsamlingen af Materialet til nærværende 2den Del, ligesom han ogsaa havde faaet Optegnelserne nogenlunde sammenarbejdet, og da Fru Gaardboe jo gerne saa sin Mands Arbejde fuldført, har jeg paataget mig at gøre det færdigt. Indholdet er altsaa væsentligst Gaardboes, Sproget mit.

Endelig skal bemærkes, at Kultusministeriet havde bevilget Gaardboe en Understøttelse til Udgivelsen, men da denne ikke blev hævet inden Gaardboes Død, bortfaldt den, og naar Udgivelsen desuagtet har kunnet finde Sted, skyldes det den grevelige Hjelmstjerne-Rosencroneske Stiftelses velvillige Bistand.

Aalborg, 1912.

C. Klitgaard.

Johannes Axelsen.

En og anden kunde maaske forundres over, at Johannes Axelsen omtales her, hvor kun skal omhandles de egentlige Natmandsfolk eller Rakkere, thi han er jo gaaet over i Literaturen som Tater og endda som „Taterkonge“ [1]), men da Taterne jo egentlig vare Zigøjnere, til hvilket Folkefærd Johannes Axelsen ikke hørte, kunne vi ikke følge Goldschmidt i at hylde ham som Taterkonge, og han vilde vel heller ikke have faaet denne Betegnelse, hvis ikke Goldschmidt havde henregnet de almindelige omstrejfende Rakkere, Natmands- og Glarmesterfolk til Taternes Samfund.

Johannes Axelsen var født i Brændgaard i Ørre Sogn, Hammerum Herred, den 13. Juni 1785 og døbt i Ørre Kirke 5. S. efter Trinit. [2]). Forældrene vare Axel Johansen og Mette Marie Larsdatter, der hørte hjemme i Steppinge Sogn i Nordslesvig, hvor Johannes blev konfirmeret. Forældrene døde inden 1813 [3]). For-

---

[1]) Goldschmidt: En Hederejse i Viborgegnen, S. 199 ff.; jvf. Blicher: Kjeltringliv. Forfatteren Jeppe Aakjær har i sin Blichers Livstragedie II., 115, givet en Skildring af Johannes Axelsen, men Gaardboe naaede ikke at blive bekendt med den inden sin Død, og han har derfor ikke kunnet tage Hensyn til Aakjærs Undersøgelser.

[2]) Ørre Kirkebog. Han var saaledes ikke 91 Aar gammel i 1867, som Goldschmidt har anført.

[3]) Forhør 1813.

uden Johannes havde de flere andre Børn, bl. a. Anders og Elias, der ogsaa vare kendte Natmænd.

Efter hvad Johannes fortalte Goldschmidt, blev han i 13 Aars Alderen taget til Orlogstjeneste, og han fortalte endvidere, hvorledes han i Slaget paa Københavns Rhed 2. April 1801 gjorde Tjeneste ved en Kanon, hvis hele Mandskab blev bortskudt 3 Gange paa ham selv nær; men disse Oplevelser er sikkert opdigtede. Dog vides det, at han i sin Ungdom blev straffet med Tamp, fordi han var udebleven fra Sø-Sessionen[1]). Et Udslag af Lysten til at „drapere“ sig var det vel ogsaa, at han til Tider antog andre Navne. Saaledes fortæller Dyrlund[2]), at han kaldte sig Jens Lassen, og hans egen Datter oplyste 1830 i et Forhør, at han ogsaa kaldte sig Frederik Juul. Efter sit eget Udsagn 1813 havde han i flere Aar tjent hos forskellige Bønder i Nordslesvig, men senere ernæret sig som Glarmester, og det vides ogsaa, at han drog omkring i Landet som Glarmester og Skærsliber med en lille Vogn, der blev trukket af en Hest eller en stor Hund. Endvidere skal han have været Bødker, Skomager, Skytte, Blikkenslager[3]), og naar hertil kommer, at han optraadte som Markedsgøgler, Falskmøntner og Tyv, forstaa vi, at han havde mange Jern i Ilden, og vi kunne vist slaa en Streg over, at han — efter sit eget Udsagn til Goldschmidt — har været Fæstegaardmand i $3^1/_2$ Aar i Aulum Sogn.

I Domsakter af 1813[4]) beskrives han som værende 68 Tommer høj med mørkebrune Øjne og sortbrunt

---

[1]) Aakjær: Blicher II., 116, Anm.

[2]) Tatere og Natmandsfolk, S. 223, Anm. 12.

[3]) Domme af 1813 og 1860.

[4]) Lindenborg Birk.

Haar, proportioneret af Lemmer og lidt sortsmudsig i Ansigtet, et Udseende, der nok kunde tyde paa, at han havde Zigøjnerblod i Aarerne; men i Aktstykker fra 1847 siges, at han havde blaa Øjne[1]. Han var en rask og adræt Mand, der talte baade dansk og plattysk, og han bekendte sig til den lutherske Religion. Som særlige Kendetegn bemærkes et Ar paa venstre Tommelfinger og et lille Ar paa venstre Side af Næsen.

Alle Efterretninger gaar ud paa, at han var en velvoxen Mand, og Blicher tilføjer, at han var en kæmpestærk Slagsbroder, der kun gik af Vejen for „Jens Munkedal, Christen Stærk i Hveissel og Christen Jensen i Ørre".

Johannes Axelsen siger, at han 1812 kom til at bo i Linaa Sogn, og det passer vist godt nok; thi af Forhøret ved Lindenborg Birk 1813 fremgaar det, at han havde boet i Haarup By i Linaa Sogn paa Silkeborg Gods; men Bosættelsen bestod vel nok alene i, at han havde Tilflugtssted i en eller anden Hytte her, thi hans hele Ejendom omfattede 1813 kun, hvad han gik og stod i, samt en Glarmesterkiste, nogle Glarmesterredskaber og nogle gamle Sengeklæder.

Omkring 1810 skal han være bleven „gift" med Mette Kirstine Pedersdatter Møller, der blev anholdt sammen med ham 1813. Hun var født 1776 i Aggerskov Sogn, Rangstrup By, Haderslev Amt, af Forældrene Peder Jensen Møller og Maren Jensdatter, som ved Anholdelsen 1813 begge vare døde. Hun skal ifølge en Datters Udsagn ikke have hørt til Natmandsfolkene, og denne Angivelse bestyrkes ogsaa ved, at hun var konfirmeret i Aggerskov Sogn. Men for Resten

---

[1]) Dyrlund siger ligeledes, at han havde blaa Øjne. (Tatere og Natmandsfolk, S. 223.)

HIMMERLANDS RAKKERE

II.

AF ANTON GAARDBOE
VED C. KLITGAARD

I KOMMISSION
HOS MAGNUS A. SCHULTZ
AALBORG

trækkene i hans Carakteer", og i en Dom fra Salling Herreder 1853 nævnes, at han mangfoldige Gange har været under Undersøgelse og Tiltale for forskellige, tildels betydelige Forbrydelser. Ligesom Axelsen besad gode legemlige Kræfter, skønnes det ogsaa, at han har været forlenet med en særdeles god Forstand. Selv om han blev grebet saa at sige paa fersk Gerning, benægtede han med en mageløs Frækhed sin Skyld, og det synes, som om han som oftest er bleven dømt paa Indicier, ligesom han mange Gange er bleven tiltalt uden at blive domfældt, takket være hans systematiske Nægtelse.

Kaste vi et Blik paa de os bekendte Retssager mod Axelsen, faa vi følgende Liste:

1813 begik Axelsen sit første, bekendte Tyveri, idet han sammen med en Person ved Navn Ville[1]) stjal noget Brændevinstøj i Landsbyen Sejlstrup i Fræer Sogn. De bleve anholdte, men deserterede af Arresten og løb begge to i Landet, da Dommen faldt. I Axelsens egen Beretning giver han det Udseende af, at han var bleven arresteret i Aalborg for Slagsmaal med en Bonde fra Fjellerad Birk, og at han for denne Forbrydelse skulde sidde 2 Aar i Tugthuset[2]). Det er vel muligt, at Anholdelsen er sket som Følge af et Slagsmaal, men han blev dømt for Tyveri. Undvigelsen fra Arresten skete paa den Maade, at en af Axelsens Bekendtskab drak Arrestforvareren fuld, og han begav sig saa til Slesvig, hvor han nogen Tid efter blev an-

---

[1]) Denne Ville skal have begaaet Drab paa en Mand i Rold Kro. Han skal være flygtet til Hamborg, hvor hans Søn blev Kaffegrosserer og døde som Millionær. — Hans Millioner gav Anledning til en stor Proces mellem Arvingerne.

[2]) Dokumenter i Viborg Tugthus' Arkiv.

holdt i Haderslev og derfra ført til Viborg for at afsone den efter hans Undvigelse afsagte Dom paa 2 Aars Tugthus[1]) Efter 5 Maaneders Ophold her undveg han atter sammen med en Peder Olsen og drog paany til Slesvig, hvor han i Flensborg blev arresteret for Brugen af et falsk Pas, og efter 9 Maaneders Frihed havnede han atter i Viborg Tugthus[2]). Herfra slap han, som nævnt, ud i April 1816, og han kom saa hjem til Huset i Ørre, hvor vel Mette Kirstine sad og sukkede efter ham. Længe varede Friheden dog ikke; thi 30. Jan. 1817 blev der stjaalet i Kragelund Sogn, og Axelsen blev arresteret som mistænkt, men man opnaaede ikke at faa ham til at bekende. Saa brændte Højris i Ikast Sogn 7. December 1819. Den ejedes af Kammerraad Møller, der da var Herredsfoged i Hammerum Herred, og som skal have været særlig forhadt af Natmandsfolkene, og Sagnet vil vide, at Johannes Axelsen var Gerningsmanden til Ildebranden. Han blev da ogsaa paany arresteret, men han vilde ikke bekende, og en Morgen var han borte fra Arresten[3]).

Vi tabe ham nu af Syne i nogle Aar, og det synes, som om han forlægger sit Virkefelt til en anden Egn. 1820 foretoges der dog Undersøgelser af Hammerum Herreders Politiret angaaende et Tyveri, hvorfor Axelsen var sigtet, og ligeledes har Lysgaard-Hids Herreders Politiret haft ham mistænkt for Tyveri; men han ses ikke at være bleven straffet i disse to Tilfælde, formentlig fordi man ikke har kunnet faa fat paa ham. Saa høre vi intet om ham før 1827, da der 5. Februar gik Dom over ham ved Nibe Byting for

---

[1]) I Tugthuset beskæftigedes han ved Vævningen.
[2]) Jfr. Dyrlund: Tatere og Natmænd, S. 223, Anm. 12.
[3]) Jfr. Aakjær: Blicher II., 117.

Indbrudstyveri, og 11. Januar 1828 blev han ved Andst-Slaugs og Jerlev Herreders Ret dømt for Hestetyveri. Disse to Domme synes at være blevne appellerede, thi i Marts og Juli 1828 afsagdes der Domme over ham ved Overretten, og 8. Oktober 1828 blev hans Bedrifter endog taxerede af Højesteret. Underretsdommen af 11. Januar 1828 lød paa Kagstrygning og Fæstningsarbejde for Livstid, Overretten nedsatte Straffen til 5 Aars Rasphusophold, og Højesteret lod ham slippe med 2 Aars Forbedringshus. Saa maatte han atter se sig berøvet den kære Frihed for længere Tid; men Opholdet i Tugthuset synes ikke at have haft den tilsigtede Virkning paa ham, thi næppe var han kommen ud, før han atter kom i Konflikt med Øvrigheden, og 18. Juli 1831 blev han ved Aars-Slet Herreders Ret idømt Vand- og Brød-Straf for Løsgængeri og Forfalskning af et Pas.

Under Forhørene her oplystes det endvidere, at han havde taget en fremmed Kvinde, Kirsten Jensdatter, og hendes 3 Børn med sig fra Salling; men dette laa maaske dog noget tilbage i Tiden; thi allerede før 1819 skal han have givet sin tidligere Kvinde, Mette Kirstine Møller, Løbepas. Kirsten Jensdatter, ogsaa kaldet „Svine Kirsten“, var efter sit eget Udsagn født i Janderup ved Varde o. 1791[1]) og var 1822 bleven konfirmeret i Tugthuset, hvor hun ogsaa flere Gange senere havde midlertidigt Ophold. Med hende skal Johannes Axelsen have haft 3 Sønner og 2 Døtre[2]). 1847 blev han ved Hellum-Hindsted Herreders Ret idømt Rasphustraf i 8 Aar for et Urtyveri i Bælum. Der var borttaget 5—6 Uhre gennem et Vindue, og

---

[1]) Hun siger, at hun 1847 var 56 Aar gammel.

[2]) Aakjær: Blicher II., 118.

Axelsen blev fundet i Besiddelse af dem, men vilde ikke tilstaa, at han havde stjaalet dem. Derimod forklarede han, at han dels havde købt dem af 2 Brødre og dels vundet dem i Spil med ukendte Folk; men Retten vilde ikke tage disse Forklaringer for gode Varer og dømte ham paa Indicier. Ved Overretsdom af 15. November 1847 blev Straffen dog nedsat til 4 Aar i Viborg Tugthus. Hans Veninde, Kirsten Jensdatter, maatte samtidig tilbringe et Aar i Viborg Tugthus for Løsgængeri.

Efter at være sluppet ud nød Axelsen Friheden i godt et Aars Tid, men 1853 domfældtes han paany ved Salling Herreders Ret for Hæleri. Denne Dom gik ogsaa baade til Overret ($^{28}/_{11}$ 1853) og Højesteret, og det endte med, at Axelsen maatte gøre en „Horsensrejse“ paa 6 Aar.

Da han 9. Februar 1860 blev løsladt, fik han af Politiet Tilhold om at forblive i Linaa Sogn, thi i Tiden 1847—54 vare Myndighederne komne til det Resultat, at han ikke, som tidligere antaget, var forsørgelsesberettiget i Ørre Sogn, men derimod i Linaa, hvor han jo havde boet omkring 1813. Aakjær fortæller[1], at denne Foranstaltning var en stor Sorg for Axelsen, og at han, da Sogneforstanderskabet i Ørre vilde jage ham ud af Hedehuset der, forsøgte at skjule sig paa Loftet; men det er dog næppe sandsynligt, at han ret ofte opholdt sig i dette Hus, thi medens hans Kvinde, Mette Kirstine Møller, boede der, havde hun Paalæg af Øvrigheden om at meddele, naar han kom hjem til hende — i modsat Fald vilde hun selv blive arresteret —, og Axelsen havde jo som Regel ingen Lyst til at tale med Øvrigheden.

---

[1]) Blicher II., 118.

Knap 4 Maaneder varede Axelsens Frihed efter Løsladelsen 1860.

Den 6. Juni 1860 anmeldte Sognefogden i Linaa, at der syntes at være falske Markstykker i Omløb der i Egnen, og Mistanken for at have lavet dem faldt paa Johannes Axelsen, der den Gang opholdt sig i dette Sogns Fattighus.

Dagen efter sattes Retten i Linaa Kro, hvor det første Forhør blev optaget over ham. Han forsøgte som sædvanlig først at nægte, men da man ved at efterse hans Gemmer fandt 3 Markstykker, der lignede det, Sognefogden havde overgivet til Politiet, samt en Stump af et Markstykke m. v., vedgik han omsider, at han havde forfærdiget disse Møntstykker i en af ham selv lavet Form, der for 3 Uger siden var bleven sveden og ødelagt, hvorfor han ikke kunde bruge den mere. En Mængde af de Markstykker, han havde forsøgt at lave, vare ogsaa mislykkede. Møntformen havde han lavet af to Plader frisk Bøgetræ, som han skruede sammen med et ægte Markstykke imellem. Derefter tog han Markstykket ud, og i den ved Presset frembragte Hulhed i Træet hældte han smeltet Tin. Han forklarede, at Pengene kun skulde bruges til at gøre Kunster med og illustrerede det med et Exempel, men da Dommeren indvendte, at dertil kunde han jo lige saa godt benytte et ægte Pengestykke, vilde han heller ikke benægte det. Da Dommeren derefter spurgte, hvorfor han først havde villet benægte Falskmøntneriet, svarede han, at han mente, at han senere kunde sige Sandheden.

Skønt han havde Tilhold om ikke at forlade Linaa Sogn, havde han dog draget rundt med sin Skærslibervogn og fremvist sine Kunster. Bl. a. havde han været til Silkeborg Marked, og her havde han paa Torvet

købt Brød af en Kone, hvilket han havde betalt med en falsk Mark. Konen opdagede imidlertid Bedrageriet og han ombyttede saa Pengestykket med et ægte. Men han hævdede, at denne falske Mønt havde han samme Dag faaet som Betaling for at slibe en Barberkniv, og naar han uden Vægring havde taget den tilbage af Brødkonen, var det fordi han syntes, det var Synd, at denne stakkels fattige Kone skulde lide Tabet, nok var han selv Fattiglem, men han havde kun sig selv og sin store Hund at sørge for.

Under Sagen vedgik han ogsaa, at han havde været i Besiddelse af og udgivet et Tremarkstykke, som i Følge to Vidners Udsagn maatte antages at have været falskt; men han vilde ikke indrømme, at han havde lavet det, eller at han overhovedet havde tvivlet om dets Ægthed, og det lykkedes heller aldrig at faa ham til at tilstaa, at han havde udgivet nogen af de falske Markstykker.

Saa maatte den gamle Forbryder atter til Horsens, hvor han sad 1862—70, og her havde Goldschmidt sin Samtale med ham 1867, den, han omtaler i „Hede-rejsen“. Goldschmidt skildrer da Axelsen som en meget kraftig Skikkelse, men lidt bøjet af Aarene; han var jo da ogsaa 82 Aar gammel.

Den 18. Februar 1870 aabnede Tugthuset for sidste Gang sine Døre for ham, og den 85aarige Rakker, der havde tilbragt mindst 22 Aar af sit Liv i de forskellige Straffeanstalter, gik da ud for at vende tilbage til Fattighuset i Linaa; men forinden han nedlagde sin Vandringsstav, skal han have besøgt sin Fødestavn og have ligget en Nat i Ørregaards Lade.

Han døde paa Skjellerup Fattiggaard i Linaa Sogn den 19. Maj 1872, omtrent 87 Aar gammel. Som Dødsaarsag angiver Kirkebogen Alderdomssvaghed, og den

[illegible] „Enkemand". [illegible] det vel er tvivlsomt,
[illegible] været rigtig gift.
[illegible] Himmerland har kun haft lidt
[illegible] Rejser, men det vides dog
[illegible] streifede i denne
[illegible] „virket" i Vend-
[illegible]

[illegible] Kirstine Møller kende
[illegible] der var født i
[illegible] 1835 indfanget under
[illegible] var 23 Aar gammel
[illegible] havde flakket om og
[illegible] straffet for Løsgængeri.
[illegible] Haar.
[illegible] Marie Helene
[illegible] Maren [illegible] Hun var født
[illegible] 1830, paa hvilket
[illegible] Da hun var 14
[illegible] hende til at hæle med
[illegible] Maren Ris. Hun prø-
[illegible] gik senere med Mo-
[illegible] Søster gik lige-
[illegible] Rejsen havde sluttet sig
[illegible] en Gang være trufne
[illegible] i Sørup. 1829 blev
[illegible] i Nibe. Maren
[illegible] kom til Blære, hvor
[illegible] til at følge med hende
[illegible] ked af Følge-
[illegible] Papirer, og hun traf saa
[illegible] bl. a. Farbroderen
[illegible] en Ole Kvist. Hun
[illegible]

[illegible] i Vendsyssel, S. 144.

kendte dog ingen af dem, men Moderen havde sagt om Ole Kvist, at han var et stort Skarn, og at han var Skyld i „Bitte Christen"s Ulykke. Denne „Bitte Christen", der ogsaa kaldes Christen „Iller", skal have hængt sig. Da Maren blev ført fra Arresten til Forhørslokalet, sagde en ældre Rakkerske, Sidsel, til hende „paa deres Maal", at hun skulde passe paa sin Mund, hvilket vel var et velment Raad.

Maren var ikke konfirmeret, men hun havde dog nok gaaet til Konfirmationsforberedelse, thi Præsten erklærer om hende, at hun har foragtet enhver Formaning til det Gode, ligesom den Undervisning i hendes Kristendom, hun var saa højlig behøvende. Hun blev straffet flere Gange for Løsgængeri, bl. a. 1833, da hun var anholdt ved Hornum Herreds Ret sammen med sin Kæreste og fik 1½ Aars Tugthusstraf i Viborg. Hun havde mørkebrunt Haar og brune Øjne. I Forhør 1833 erklærede hun at være konfirmeret, men det er ikke sikkert, at det passer.

Af Akterne vedrørende Urtyveriet i Bælum 1847 ses, at Johannes Axelsen havde en Søn, Abraham Johannesen, der vel nok er ham, der nævnes i Dyrlunds Tatere og Natmandsfolk, S. 255.

Foran er (S. 12) omtalt, at Johannes Axelsen 1813 var i Ledtog med en Person ved Navn Ville, og denne synes at have været et værdigt Sidestykke til Axelsen. I Aarene 1796—97 skal han have tjent til Orlogs og før den Tid været i Koffardifart i 9—10 Aar. Omkring 1802 var han bleven gift og han havde 1813 en Søn, der var 10 Aar. I Thisted var han bleven dømt til 3 Aars Slaveri i Københavns Fæstning, fordi han havde slaaet en Rude ind og taget et Lommeur, men efter at have været i Slaveriet i 7 Maaneder saa han Lejlighed til at rømme til Sverige, hvor han var i 1½

Aar. Han lod sig her hverve til Krigstjeneste, men rømte til Lübeck, hvor han ligeledes lod sig hverve. Efter 14 Dages Forløb blev han dog ked af Opholdet her og kom til Olmütz i Mähren, men efter 2½ Aars Forløb kom han atter til Danmark og blev her anholdt i Hem ved Skive paa Grund af falskt Pas og som mistænkt for Tyveri. Han blev saa af Byfoged Selmer i Skive sendt først til Viborg og derfra til København, hvor Hof- og Stadsretten idømte ham Rasphusstraf i 5 Aar, 4 Maaneder og 10 Dage. Efter sin Løsladelse kom han til Randers for at tage Pas som Skomagersvend, og her købte han nogle Glarmesterredskaber for i Mangel af andet at kunne tage fat paa denne Profession. I Randers traf han en Kvinde, Karen Anne Sofie Rasmusdatter, der foregav at ville til Aalborg, og de blev saa enige om at følges ad; og senere traf de paa Løgstørkanten sammen med Axelsen, hvorefter de begik Tyveriet i Fræer Sogn. Dommen lød for Villes Vedkommende paa, at han, naar han blev paagrebet efter Undvigelsen fra Arresten, skulde hensættes i Rasphuset for Livstid og under sikker Bevogtning. Kvinden slap med 1 Maaneds Tugthus i Viborg, da hun kun var Medvider i Tyveriet.

Pludder Mads.

Af alle Himmerlands hjemløse Rakkere var Pludder Mads den mest populære, og han har ogsaa i Modsætning til de fleste andre været kendt i alle Egne af Landsdelen.

I Mads' Tid, i Slutningen af det 18. og Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, gik Rakkerne jo endnu i større Selskaber, „Komplotter“, paa indtil en Snes

Personer. Den „villeste", ɔ: Anføreren for en saadan Trup, kom Folk ret naturligt til at bide Mærke i frem for i nogen af de andre i Selskabet, og Mads havde netop efter alle samstemmende Udsagn en saadan Førerstilling under sin rastløse Omflakken[1]).

Hvor mange Aar, Mads har færdedes her, vides ikke, men 1830 oplyser han i et Forhør ved Hellum-Hindsted Herreders Ret, at han da havde strejfet der i 19 Aar, saa det er rimeligt nok, at han i denne Aarrække har vundet sig et udstrakt Bekendtskab.

Han var vist født i Resen Sogn, og Kirkebogen der oplyser, at 1780 Dom. 18 p. trinit. hafde Chrestopher Nat-Mand og Hustru, Johane, en Søn i Kirke, forhen hiemdøbt og kaldet Madtz, baaren af Jens Natmands Datter, Ingeborre, Faddere gamle Jens Natmand, Jens Pedersen og Niels Nielsen, Pigefadder Marie Christensdatter.

Natmandsfolkene vare jo som Regel punktlige med at faa Børnene døbte, og man tør vel derfor nok gaa ud fra, at Mads er født samme Aar, han er døbt[2]). Vi øjne iøvrigt den samme Fordom mod Natmandsfolket ved denne Daab, som ved de fleste andre i hine Tider. Natmandens Datter maa bære Natmandsbarnet til Daaben.

Ifølge de Oplysninger, der fremkom ved Forhør ved Hellum-Hindsted Herreders Ret 1830, var Mads født af Forældrene Christoffer Christoffersen og Else Jensdatter; det maa derfor formodes, at Moderen har

---

[1]) Af andre Rakkertruper paa Himmerland nævnes Anders Nøragers, Ilderens o. fl.

[2]) Hos Dyrlund: „Tatere og Natmandsfolk i Danmark" nævnes, S. 245, en Mads Rakker, som 1835 skulde være 60 Aar, men han er vist identisk med Pludder Mads, der da var 55 Aar.

heddet Else Johanne, og hun var vel nok Datter af den som Fadder nævnte gamle Jens Natmand. I Øster Hornum gik hun under Navnet „Else Pilehytte“, og dette Navn blev der paa Egnen et Skældsord, som man i Trætte anvendte mod Kvinder.

Faderen, Christoffer Christoffersen, var omvandrende Natmand, og Mads oplyser om ham, at han aldrig i sine Dage havde fast Bopæl.

Mads var vel ikke synderlig mere adstadig end Faderen, thi vel siger han, at han i 16 Aar har tjent Rakkeren i Vinde og forrettet Skorstensfejerarbejde, men dette Tjenesteforhold har sikkert været noget løst og har vel bestaaet i, at han havde Tilhold der, naar han hvilede ud efter sin Omflakken eller laa i Vinterhvile.

Ovenfor er omtalt, at Mads indtog en Førerstilling indenfor sit Samfund, og man kunde derfor være tilbøjelig til at formode, at han var udstyret med legemlige Fortrin i Henseende til Størrelse eller Styrke, da saadanne Folk vel som Regel udkaares til Anførere i mere primitive Samfund; men Mads synes tvært imod at have haft et lidet tiltalende og højst ubetydeligt Ydre.

Da han havde været paa Session, og man spurgte ham om, hvad han blev, svarede han: „A bløw Nol“. „Ja, hvad er det?“ „Det er ét, det er ét, det er Satan . . . . et nøj.“ Nej, det var sandt nok, Mads blev ikke taget til noget ved Sessionen, thi han var Undermaaler og blev derfor kasseret, som der oplyses i en Dom af 1835, og af Domsakter fra 1830 erfares, at han kun var 58½ Tomme høj. Af disse Domsakter saavel som af en fra 1837 fremgaar det endvidere, at han var middel af Lemmer, havde to krumme Fingre, blaa Øjne, bleg Ansigtsfarve, var skaldet og havde brunt

Kindskæg[1]), og hertil kan føjes, at han 1830 havde en eller anden Brystsvaghed. Gamle Folk, der have kendt ham, ville mindes, at han var en lille tyk Mand, og „han var sgu i jenner Skjæg og Tobak i hele Ansigtet“, fortalte en gammel Kone. Somme har set ham med en høj, bredskygget Hat, andre med en fedtet Hue paa Hovedet, og dertil var han iført en kort Trøje. En gammel Kone i Skelund beskrev ham saaledes: Han var en stakken, tyk „Morris“, han lignede godt nok de andre Skidt, han var kommen af, lasket og led.

Vi se saaledes, at der ikke var noget høvdinge-agtigt over hans Ydre, men han har vel til Gengæld været udrustet med en særlig god Forstand.

Folk, der føre en vagabonderende og betlende Tilværelse, faa som Regel en vis Smidighed i Talen for ad den Vej at ægge Gavmildheden hos de Mennesker, de hjemsøge, og Mads gør i den Henseende ingen Undtagelse[2]). En Gang kom han til Haverslevgaard, just som Kokkepigen var i Færd med at bage Pandekager. „Aa, Herregud, bette Jomfru, varm Pandkag' er min Livret,“ sagde Mads, og Pigen gav ham saa en lige af Panden. I det samme hørte han, at Fruen kom, og han vilde saa stikke den varme Pandekage ind under Vesten, men da han ingen Skjorte havde paa, brændte han sig og stod derfor og gned sig paa Brystet, da Fruen lukkede Døren op. „Jeg synes, han skultrer sig,“ sagde Fruen, hvortil Mads, der ikke vilde røbe, at han alt havde faaet én Pandekage, han haabede ogsaa at faa en af Fruen, snarraadigt svarede: „Ja, de er de her Bier (Lus), der synger, bitte Madam,“ og saa bjergede han en Pandekage til.

---

[1]) Viborg Tugthus' Arkiv.

[2]) Se „Himmerlands Rakkere“ I., bl. a. S. 99.

Han kunde ogsaa lave andre Regnestykker. Da han saaledes i 1832 skulde hjælpe en Mand i Aars at drive nogle Stude fra Røde Mølle ved Kyø til Skeelsminde ved Aalborg, fik han for sin Ulejlighed inden Afrejsen 3 Mark og en god Frokost, men da de kom til Elbykrat, kastede han sig ned paa Jorden og lod, som om han havde hæftige Koliksmerter. Røgteren, som ogsaa var med, prøvede at kurere ham med et Par gode Rap af Kæppen, men Mads vilde ikke videre.

I „Jydsk Almueliv“[1]) er anført, at Mads blev konfirmeret i Skive Kirke, og det er rigtigt, men han var da en temmelig gammel Konfirmand, thi i Følge Konfirmationsattesten i Viborg Tugthusarkiv[2]) blev han konfirmeret 1. Søndag efter Paaske 1805, altsaa 25 Aar gammel.

En Dag under Konfirmationsforberedelsen vilde Præsten vide, om Mads kunde huske, hvor mange Kurve Mad, der blev samlet sammen efter Bespisningen af de 5000 Mennesker i Ørkenen. Mads erindrede det ikke, og Præsten oplyste da, at der blev 12 Kurve tilovers. „Ja, men det kommer da an paa, Faar, hvor stur æ Kurre var,“ indvendte Mads.

Ligesom alle andre Landstrygere var Mads hengiven til Brændevin og Tobak. I „Jysk Almueliv“[3]) fortælles, at han nok mente, at han og hans Kæreste kunde fortære en Flaske Brændevin strax paa Stedet, og samme Steds[4]) berettes der om, at han satte saa stor Pris paa Tobaksudkradsning, at han blandede den sammen med Fødevarerne, han tiltiggede sig.

---

1) 5. Afd., Nr. 702.
2) Pakke Nr. 3199.
3) 5. Afd., Nr. 700.
4) 5. Afd., Nr. 709.

Hans Døbenavn var, som nævnt, Mads Christoffersen, og saaledes kaldes han i Retsakterne, men af Befolkningen paa Himmerland kaldtes han med forskellige Øgenavne som „Pludder Mads", „Rakker Mads", „Mads Snalder", „Skrummel Mads" og „Mads Klundt".

I Retsakterne nævnes han „af Vinde ved Skive", og han siger ogsaa selv under et Forhør ved Hellum-Hindsted Herreders Ret 1830, at han var født i Vinde By, men han var, som ovenfor omtalt, hjemmehørende i Resen, hvor han var døbt, og hvortil han gentagende Gange blev hjemsendt, og Beretningen om, at han var fra Vinde, har næppe andet Grundlag, end at han i en længere Aarrække havde Tjeneste eller Tilhold hos Natmanden Hans Mortensen i Vinde. I Forhøret 1830 oplyser han, at han foruden i Himmerland havde strejfet om i Han Herred, Kjær Herred, Fjends Herred og Salling, og derfor har Dommeren i Hellum-Hindsted Herreder vistnok ogsaa Ret, naar han i Præmisserne til Dommen over Mads udtaler, at i Betragtning af hans ørkesløse Vandring, „det Omfang, hvori han har ført et omstrejfende Levned, forenet med Betleri, og hans øvrige Vandel", blev Straffen o. s. v.

I 1830 blev Pludder Mads tillige med sin Kæreste, Ane Christensdatter eller „Grydsted Ane", et Par af deres Børn samt Andreas Olesen eller „Sold Andreas" og dennes Kvinde, Sidsel Jørgensdatter, m. fl., hvem Mads paa dette Tidspunkt var Anfører for, anholdt og straffet (ved Hellum Hindsted H. Ret) for forskellige Forhold.

Mads havde ikke alene gaaet omkring som Skorstensfejer, men havde ogsaa udført andre Natmandsbestillinger som at flaa Hunde og Katte, og Kæresten havde stedse betlet. Folk har fortalt, at Mads sagde om sig selv, at han aldrig stjal, „men kun tog noget

en Person ved Navn Jakob, og 1814 blev hendes Datter med Pludder Mads, Else Elisabeth Madsdatter, døbt i Vilsted Kirke[1]). Navnet paa hendes andet Barn med Mads kendes ikke. Saa forlod hun Mads i Tiden 1814—20 og slog sig sammen med Anders Hansted, ogsaa kaldet Anders Fonne eller „Lire Anders“[2]), med hvem hun havde en Datter, Ingeborg Andersdatter, f. i Veggerby Sogn 21. Februar 1821[3]), men hendes Moder angav da en Christen Carlsen fra Randers som Barnefader, saa hun har maaske staaet i Forhold til begge paa samme Tid. Senere træffe vi hende i Følge med Anders Hansted, hvis rette Navn var Anders Axelsen, og sammen med ham blev hun 1830 dømt ved Lindenborg Birketing for Løsgængeri og Betleri. Foruden sine to ovenfor nævnte Døtre havde hun da ogsaa en Søsterdatter, Sidsel Marie, med sig. Om sin Barndom fortalte hun i Retten, at hun stedse havde gaaet omkring og tigget indtil sit 15. Aar sammen med Forældrene og siden paa egen Haand; hun havde aldrig haft Tjeneste, fast Ophold eller Understøttelse, og hun var ikke konfirmeret, skønt hun nu var 46 Aar gammel, hvilket formodentlig hænger sammen med, at hun ikke tidligere var falden i Rettens Hænder. Som Fader til Datteren Ingeborg angav hun nu Anders Axelsen, som var anholdt tilligemed hende.

Med Hensyn til — udtales det videre i Dommen —, at hun sin hele Levetid har været Løsgængerske og Betlerske, kunde hun vistnok fortjene den i Forordn.

---

[1]) Kirkebogen.

[2]) Han blev 1819 og 1821 udlagt som Barnefader af Marie Klemmensdatter, der uden Tvivl er Søster til Ellen Marie Klemmensdatter. (Kornum og Skivum Kirkebøger.)

[3]) Hun blev Christoffer Mortensens eller „Bitte Stoffer“s Kæreste.

af 21. Aug. 1829 fastsatte højeste Straf, men ses der hen til, at hun af Forældrene er anvist den Næringsvej, hun har brugt, og at hun saa at sige ikke har kendt nogen anden, samt at hun hører til Rakker- eller Natmandsfamilierne, der med faa Undtagelser alle betle, og at det ikke er oplyst, at hun har foretaget noget, der kunde karakterisere hende som farlig Løsgængerske — — — fandt Retten, at 3 Gange 5 Dages Vand og Brød vilde være en passende Straf.

Mads' anden Kvinde, Karen Jensdatter, ogsaa kaldet „Skrat Karen" eller „Vaarst Karen", skulde efter hans Udsagn være en Husmandsdatter fra Gunderup Sogn; det er muligt, at Mads taler sandt, thi gamle Folk har meddelt, at hun skal have været Kokkepige i Nørholm Præstegaard. Mads lærte hende at holde af Brændevin, men det har ikke af Landsdelens Retsprotokoller kunnet ses, at hun har været tiltalt eller straffet.

Befolkningen har moret sig over, at hun og Mads vare saa ængstelige for at være ude i Tordenvejr, at de løb om Kap for at komme i Hus.

I Følge Buderup Kirkebog blev Mads' og Karens Søn, Frederik, født der 1819. Forældrene kaldes: Skorstensfejer Mads Christoffersen af Skive og Hustru, Karen Jensdatter Waarst. Denne Frederik, der døde ung, var en Tid i Pleje i Gunderup Sogn, og Mads gav ham den faderlige Formaning, at han skulde skikke sig vel, saa han kunde blive i Byen, hvilket kunde tyde paa, at Mads ikke betragtede sin egen omflakkende Tilværelse som attraaværdig. Fra „Himmerlands Rakkere" I., 112, vides, at Drengen som 12 Aar gammel endnu ikke kunde læse.

Karen Jensdatter døde i Bislev Sogn, hvorom Kirkebogen indeholder følgende Notits: „Karen Jens-

datter, omløbende Natmandskvinde, 36 Aar, døde 23. December 1822, begravet 1. Jan. 1823; død i Ilsø, hvor hun syg blev indbaaren og strax forløst, efterladende sig 2 Børn. Hendes foregivne Mand var Rakker Mads". Det Dødsfald blandt en af Mads' Kvinder, som omtales i „Jydsk Almueliv"[1]) og som skal have fundet Sted i Fandrup, kan saaledes ikke vedrøre Karen Jensdatter. Da Mads fortalte Folk om Karens Død, sagde han: „Hun er i Guds Rige i Ilsig Lade."

Ane Christensdatter eller „Grydsted Ane", som Mads omtaler som sin tredie Kvinde, var Datter af en Husmand i Grydsted i Voxlev Sogn, kaldet „Prins Christian". Hun var ved Anholdelsen 1830 i en Alder af 45—48 Aar. Det var egentlig ikke saa underligt, at hendes moralske Begreber kun vare lidt udviklede; thi 10 Aar gammel jog Forældrene hende ud at tigge, og hun havde aldrig tjent eller haft fast Opholdssted, men havde stedse været Løsgængerske og Betlerske, uden at hun dog tidligere var bleven straffet derfor. 20 Aar gammel var hun kommen i Kast med Omløberen Rasmus Nielsen, som døde i Aalborg Fattighus 1829. Ham fulgte hun et Par Dage, hvorefter han igen forlod hende, efter at hun var bleven frugtsommelig med Datteren Dortea Kirstine Rasmusdatter, som 1830 angives at være 11 Aar gammel og født i Veggerby Sogn. Der er dog noget urigtigt i disse Angivelser, thi hvis Ane kun var 20 Aar, da hun o. 1819 slog Følge med Rasmus, kunde hun jo ikke være 45—48 Aar i 1830. I et andet Forhør har hun da ogsaa oplyst, at hun løb med Rakker Rasmus[2]); men hertil kan yderligere føjes, at hun omkring

[1]) 5. Afd., Nr. 710.

[2]) „Himmerlands Rakkere" I., 95.

1814 levede i naturligt Ægteskab med Rakkeren Kryk-Hans, og at hun i den Periode blev „lokket“ af en Aftægtsmand Anders Jensen og fødte en Søn, Mads, i Ejstrup Krat (St. Brøndum Sogn), hvilken 1830 angaves at være 16 Aar gammel. Kryk-Hans forklarer i et Forhør ved Aars-Slet Herreders Ret 1830, at han havde levet sammen med Ane, men at hun for 13 Aar siden (altsaa o. 1817) havde forladt ham og derefter gaaet med hans Halvbroder „Pludder Mads“, men selv forklarer hun samme Aar, at hun kun i 7 Aar havde gaaet med Mads, saa det er vanskeligt at holde Rede paa hendes Forbindelser. Hun angiver at være bleven konfirmeret i Nibe, 16 Aar gammel, men hendes Søn, Mads, var ikke konfirmeret.

I Følge Bislev Kirkebog havde Pludder Mads og Grydsted Ane en Datter, Sidsel Marie Madsdatter, som var født den 14. Juli 1824 og døbt 18. Juli s. A., Da der anføres, at Moderen løb bort med Barnet inden Fremstillingen i Kirken, maa det altsaa være blevet hjemmedøbt.

Gamle Folk berette, at Mads og Ane ogsaa havde en Søn, der som Barn opholdt sig i Grydsted for at søge Skole, men da Forældrene en Gang kom til Skolen, fik Drengen Lov at tage en lille Udflugt med dem, og han fik derved Smag for Landløberiet og fortsatte dermed, indtil han endte i Tugthuset, hvor han lærte at væve. En af Mads' Døtre lignede ikke sine Stammesøskende. Hun tog nemlig fast Tjeneste i Hule Mølle og giftede sig senere i Almuestand.

Efter Mads' eget Udsagn var han ikke gift med Ane, men „levede med hende som med en Hustru“.

Vi kende endnu Navnet paa en fjerde af „Pludder Mads'“ Kvinder, nemlig Dortea Kirstine Rasmusdatter eller „Lamme-Dorret“, som hun almindeligvis

kaldtes. Befolkningen paa Himmerland har kendt hendes Navn, men har ellers intet Træk fortalt om hende, og hun har vist ikke vandret paa Himmerland, fordi hun var Krøbling og maatte gaa ved en Krykke og en Stok, saa hun næppe har kunnet vove sig saa langt bort fra sin Hjemstedskommune, der, saa vidt vides, var Resen Sogn ved Skive.

I „Jydsk Almueliv"[1] berettes derimod adskilligt om Mads og hende. Saaledes fortælles i Nr. 704, at Mads var blind, hvilket han — om det passer — maa være bleven paa sine gamle Dage. Han maatte derfor lade sig lede af Dorte, hvilket skete paa den Maade, at han tog fat i hendes Skørt. Naar de saa kom ind et Sted, tiggede Dorte en Dram til den stakkels Mads, men som oftest holdt hun kun paa Skrømt Glasset hen imod den blindes Mund, hvorefter hun selv sneg sig til at tømme Glasset.

Ved Salling Herreders Politiretsdom af 13. Juli 1835 og Højesteretsdom af 30. Oktober s. A. var Mads for Betleri bleven dømt til 18 Maaneders Ophold i Viborg Tugthus, og 1837 fik han ved samme Herreders Ret en Dom paa 3 Aar i Tugthuset, ligeledes for Betleri, og Dorte fik 30 Dages Fængsel paa Vand og Brød for samme Forseelse. I Forhørene erklærede hun, at hun var nødsaget til at betle, saafremt hun skulde opholde Livet; thi hun fik ikke tilstrækkeligt Underhold af Fattigvæsenet. Hendes Understøttelse udgjorde 3 Skpr. Rug og 3 Skpr. Byg samt 1 Rdlr. og 2 Mark Kvartalet; men da hun var en Krøbling paa 50 Aar og dertil havde Slagtilfælde, kunde hun ikke klare sig med denne Hjælp. Mads klagede ogsaa over, at han led Nød; hans Understøttelse var som Dorthes med Und-

[1]) 5. Afd., Nr. 700—710.

tagelse af, at han kun fik 1 Rdlr. i Penge, men Sagen var nok, at de begge vare drikfældige, og da de vare uforskammede i Tale og Adfærd, naar de vare fulde, stillede Befolkningen sig vel modvillig overfor dem, saa de f. Ex. efter deres eget Udsagn almindeligvis maatte betale den Mælk, de havde Brug for, hvad Fattigfolk ellers aldrig gjorde paa hin Tid.

Mads havde ellers lidt Fortjeneste med at lave Hægter, men i den nærmeste Tid forud for Dommen havde hans Fortjeneste derved kun udgjort 4 Skilling. Af Fattigvæsenet fik de ogsaa udleveret Lærred til Linned, men det var Blaargarnslærred, hvad der ikke behagede dem. Dorte bortbyttede sit og fik noget finere til en Særk; men Mads, der ikke kunde taale den grove Skjorte paa sin Krop, gjorde den i Penge og maatte ved sin Anholdelse forsynes med en Skjorte af Arrestinventariet.

I Forhørene vilde de nok vedgaa, at de opholdt sig sammen paa Dortes Bopæl i et Kammer, hvor de delte Seng og saaledes levede i Skørlevned; men de henviste dog i saa Henseende til deres fremrykkede Alder[1]).

Sognefoged J. Nielsen i Resen oplyser i et Brev, at Mads og Dorte boede i det saakaldte Rakkerhus, men at de, saa vidt vides, ikke levede sammen i deres sidste Dage. Maaske er Mads bleven træt af Dortes Ondskab, thi hun pryglede ham med Krykkerne, og en Gang, da de gik til Skive, skubbede hun ham ned af Gangbrædtet over en Bæk, saa han faldt i Vandet og — blind, som han var — ikke kunde hjælpe sig selv op.

Mads kom til at gaa paa Omgang blandt Beboerne

---

[1]) Salling Herreders Politiprotokol.

i Resen Sogn, og Dorte, der havde Ophold i Rakkerhuset, døde vist der 1856.

Mads er af enkelte gamle Folk paa Himmerland blevet betegnet som den værste Rakker, man har kendt i denne Landsdel, og muligt har han heller ikke været nogen helt „sød Sjæl“, men han har dog fra anden Side haft Ord for at være af et godt Gemyt, og han har sikkert været ligefrem skikkelig i Sammenligning med Sold Andreas, Anders Nørager og flere andre [1]) af de Landstrygere, der i første Halvdel af det 19. Aarhundrede gjorde Egnen mellem Viborg og Aalborg saa usikker.

Der har da heller ikke, hverken mundtligt eller skriftligt, været berettet om Mads, at han nogensinde har udøvet eller deltaget i Voldsomheder, og vi vide, at han fik et godt Skudsmaal fra sit Ophold i Hobro Arrest 1830, ligesom Sognefogden i Ræbild i et Brev til Herredskontoret i Hellum-Hindsted H. samme Aar udtaler, at „Uskikkelighed har man aldrig hørt om denne Mand“.

Af sit Følge var Mads — som det fremgaar af Forhørsakter — afholdt og agtet, og et særligt Bevis herpaa have vi i den Omstændighed, at da Sold Andreas efter Anholdelsen i Ræbild saa Lejlighed til at undvige fra sine Bevogtere, tog han først en bevæget Afsked med Mads og sagde tilsidst til ham: „Nu ser jeg Dig ikke mere, der har Du min Kniv, den vil jeg give Dig“ — Kniven var Rakkernes „Kaarde“, den Ejendel, de nødigst skilte sig ved.

Naar ovenstaaende sammenholdes med de mange Træk om „Pludder Mads“, der ere meddelte i „Himmer-

---

[1]) Se Jeppe Aakjær: Blicher II. 185 ff.

lands Rakkere" I., vil man antagelig kunne danne sig et temmelig troværdigt Billede af denne gamle Rakkerfører.

Rakker Morten og Familie.

Rakker Morten eller Morten Stump hed egentlig Morten Christoffersen og var Broder til den paa Himmerland saa bekendte Pludder Mads og Søn af Christoffer Natmand i Resen. I himmerlandske Retsakter har man ikke fundet hans Navn, men Befolkningen har kendt ham, og efter dens Beretning er han omtalt flere Steder i „Himmerlands Rakkere" I. Hans Kæreste, Else Marie Hansdatter, blev indfanget i Blære ved den store Jagt 1835. Hun erklærede, at hun var 48 Aar og født i Gundersted Sogn af Natmandsfolk, som hun sagde vare viede i Ulstrup Kirke, og hun var døbt, men ikke konfirmeret. Rakker Morten var død for et Aar siden; med ham havde hun haft 12 Børn, hvoraf kun de 4 levede, nemlig: Jens, Abelone, Christoffer og Ane Marie, som strejfede med Skorstensfejer Hans Frederik Christensen. Else Marie havde rødt Haar, blaa Øjne og smalt Ansigt; af et Forhør over hende ved Aars-Slet Herredsting 1836 i Anledning af, at hun havde betlet, fremgaar det, at hun havde været straffet flere Gange. Paa sine gamle Dage blev hun sat i Skole i Ulstrup hos Degnen Grøn. Da hun nu skulde lære Bogstaverne, sagde han: „Det er et A", hvortil hun bemærkede: „Det trower a s'gu aasse" eller „Det er sandt, han sejer, det passer nok, bette Faar." Befolkningen kaldte hende „den gamle Graa", og af Kirkebøgerne ses, at hun og Morten holdt sammen i en lang Aarrække; de fleste

af Børnene ere fødte i denne Landsdels forskellige Sogne. En Gang fik hun nok i Sinde at vade ud i en Dam for at drukne sig. Morten raabte: „Kom i Land, kom i Land og gaa op i Skoven og hæng Dig, saa har du dine Klæder tørre, Tyrren han klyw i dæ.“ Børnene Jens, Abelone og Christoffer bleve ogsaa indfangede ved den store Jagt 1835.

Jens Mortensen, der 1835 var 26—27 Aar gammel, kaldes oftest Jens Hvam, fordi han var født i Hvam Sogn; han oplyste i Forhørene, at hans Forældre aldrig havde haft fast Opholdssted. Han var døbt, men ikke konfirmeret, og af Profession var han Skorstensfejer og Glarmester. Ligesom Moderen var han lys af Udseende, havde lyst Haar, blaa Øjne og et fregnet, smalt Ansigt. Hans Kvinde, som ogsaa blev fanget ved Jagten, hed Maren Eriksdatter, og hendes Forældre, der vare Natmandsfolk, sad da begge i to forskellige Straffeanstalter. Om Maren oplyses yderligere, at hun var løbet bort fra sine Opdragere og derefter stedse havde strejfet om og betlet samt at hun var bleven straffet for Blodskam. Hun var af Middelhøjde, havde mørkebrunt Haar og brunladent Ansigt, men blaa Øjne.

Jens Mortensen Hvam dømtes 1839 ved Hornum-Fleskum Herreders Ret til 2½ Aar i Viborg Tugthus for Løsgængeri[1]), men han havde da lige afsonet en Overretsdom af 1837 med 1½ Aar i Viborg[2]), vist fordi han sammen med en anden Rakker havde stjaalet nogle Sengeklæder fra en Gaardmand i Mjallerup og afsat Tyvekosterne til en Husmand i Blære.

Abelone Mortensdatter var født og døbt i

---

[1]) Uddrag af Dommen findes i „Himmerlands Rakkere“ I., 25 og 37.

[2]) Underretsdom af Aars-Slet H.

Næsborg Sogn 1814. I 1. Del af „Himmerlands Rakkere" er hun omtalt for sine Kæresters Skyld, og Kirkebøgerne udvise, at hun ogsaa avlede mange Børn med dem. Da hun, som foran nævnt, blev indfanget ved den store Jagt 1835, blev ogsaa hendes daværende Kæreste, Peder Lind Christensen, paagrebet. Hun blev 1837 dømt til 5 × 5 Dages Vand og Brød; men da hun var frugtsommelig, fik hun ved Aalborg Stiftamts Resolution Vand- og Brød-Straffen omsat til 100 Dages Fængsel paa almindelig Fangekost; hendes Brøde var den sædvanlige, at hun havde strejfet og betlet. Af Forhørsakterne (Aars-Slet H.) fremgaar, at hun havde lyst, rødligt Haar, blaa Øjne og fyldigt Ansigt, samt at hun var af middel Væxt. 1843 dømtes hun ved Hornum-Fleskum Herreders Ret til 1 Aars Tugthus, og under Opholdet der blev hun konfirmeret. Da hun 1844 kom ud igen, tog hun atter fat paa Betleriet, men hun strikkede dog ogsaa Strømper og Strømpebaand, som hun gik om og solgte tilligemed Naale. 1837 var hun iført en rødstribet Hvergarns Kjole og bar en rødtærnet Kappe; 1845, da hun underkastedes Førhør ved Aars-Slet Herreders Ret, var hun iført en grøn- og blaatavlet Hvergarns Trøje, rødt Bomuldstørklæde om Halsen og gul- og blaatavlet Bomuldstørklæde paa Hovedet, saa hun synes at have yndet livlige Farver. 2 af hendes Børn forsørgedes af Fattigvæsenet i Næsborg. 1853 levede hun sammen med Christen Eliassen, se Elias Axelsen og hans Familie.

Christoffer Mortensen havde mange Kælenavne, om man saa tør sige; saaledes kaldtes han Bitte Stoffer, Stoffer rød Røv, Putte Stoffer, Christoffer Klunt og Graa Pind; fra Himmerlands Rakkere I. Del er han bekendt for sine mange lKæresters og Tyveriers Skyld.

De fleste Rakkere rapsede jo lejlighedsvis, lidt eller meget, som det bedst kunde falde sig; men der har næppe levet en mere tyvagtig Rakker paa hele Himmerland end Bitte Stoffer, om end det til hans Fordel maa siges, at det navnlig var Smaatyverier, han gav sig af med.

Han blev en Gang arresteret i Løgstør, og da han syntes godt om Opholdet der, bekendte han saa mange Tyverier, at Dommeren tilsidst blev træt af alle hans „Aabenbaringer“, der medførte, at man maatte køre rundt med ham i flere Jurisdiktioner for at faa Forbrydelserne nærmere konstaterede, og da han ogsaa havde virket i Randers Amt, var der jo ikke saa ringe Ulejlighed forbunden med hans Tilstaaelser.

Han var født i Sebber Sogn 1827, og han var saaledes ogsaa forsørgelsesberettiget der; Sogneforstanderskabet, hvis Formand paa den Tid var Provst Mørch, havde megen Døje med Stoffer, naar han blev hjemsendt af Myndighederne rundt om, thi saa var der en Mængde Ting, han trængte til. En Gang meldte han sig til Sognefogden i Barmer, fortælles der, og bad ham om at følge med til Provsten som Tolk, „for Provsten kan ikke forstaa mig“. Da de saa kom til Provsten, sagde Stoffer: „A vild' gjan ha' æ værsel (Værelse)“. „Ja — hvad vil Du med det?“ „Jov, a vild' gjan ha' æ kvind te aa vær' ve mæ.“ „Hvad vil Du med en Kvinde?“ genmælede Provsten, og Stoffer forklarede da, at han maatte have hende til at vaske sine sodede Klæder, naar han havde været paa Skorstensfejning, samt til at lave nogen Føde til sig. Provsten mente, at da Stoffer ingen Føde havde, behøvede han heller ikke nogen Kvinde til at tillave den, men Stoffer opgav ikke saa let sin Idé, han vidste, at

han hørte til Sebber Sogn, og saa vidste han ogsaa, at han skulde have Føde.

1835 blev han fanget ved den store Jagt, men synes dog først at være bleven straffet 1843 — 16 Aar gammel —, da han ved Aars-Slet Herreders Ret blev dømt til 40 Dages Fængsel for Løsgængeri og Betleri. 1844 blev han dømt til 60 Dages Fængsel; under Forhørene oplyses da, at han var lille af Væxt og klejn af Bygning, samt at han havde brune Øjne og brunt Haar og et magert, sygeligt Udseende; han var endnu ikke konfirmeret. 1845 dømtes han første Gang til Tugthuset, og her blev han saa konfirmeret. I en senere Dom (Rinds-Gislum H. 1847) oplyses det, at han ikke blev forbedret ved Opholdet i Tugthuset, og da han slap ud og blev anvist Arbejde, gik han bort med sin Kæreste, Ingeborg, som betlede til dem, naar Stoffers Fortjeneste ved Skorstensfejningen ikke kunde række til. Det Arbejde, der var bleven ham anvist efter Tugthusopholdet, var paa Kludesprækkeranstalten i Nibe; men det forlod han, som nævnt, og da man bebrejdede ham, at han hellere vilde strejfe rundt med Kæresten end arbejde, svarede han, at da Anstalten i Nibe kun gav ham 9 Skill. om Dagen, hvoraf han skulde give de 4 for Logis, kunde han ikke ernære sig deraf.

I 1862 blev han og hans daværende Kvinde, Christiane Frederiksdatter Augustenborg, dømt 2 Gange ved Hellum-Hindsted Herreders Ret for Løsgængeri; han vandrede da om og klinkede Porcellæn, og hun strikkede. Aaret efter bleve de atter straffede for Tyveri og Løsgængeri. Stoffer havde da stjaalet et Stykke Lærred, et Skørt og en Særk, og Christiane var meddelagtig i Tyveriet. Stoffer byttede den stjaalne Særk bort til en gammel Kone i Næsborg, der solgte Brænde-

vin, for ½ Pot af denne Vare samt nogle spegede Aal; men Straffen kom nu over dem alle, idet Stoffer, som da kaldes Blikkenslager, fik Vand og Brød, den frugtsommelige Christiane 100 og den gamle Kone 20 Dages Fængsel paa sædvanlig Fangekost.

I Aaret 1871 blev Stoffer dømt til 3 Aars Tugthus for Tyveri m. m., hvilken Dom han appellerede, og medens Sagen verserede for Overretten, lettede han sin Samvittighed for Herredsfogden i Hellum-Hindsted, idet han bekendte 18 Tyverier, begaaede til forskellige Tider. Tyvekosterne, der bestod af Lam, Ost, Kobberkedler, Klædningsstykker m. m., angav Stoffer at have taget efter andre Rakkeres Tilskyndelse og Anvisning, og han havde atter bortgivet eller solgt dem for lidt Penge eller Brændevin, saa der foruden hans Kæreste, Christiane, blev indblandet endnu 5 andre Personer i Sagen. Belønningen for denne omfattende Virksomhed fik Stoffer 1872 i Form af 2 Aars Tugthus i Viborg, og de medtiltalte fik Vand og Brød.

Stoffers foran omtalte Kvinde, Ingeborg Andersdatter, var født i Veggerby Sogn 1821 og døde ogsaa der. Hendes Forældre vare ifølge Kirkebogen Christen Carlsen og Else Marie Klemmensdatter; men selv siger hun i Forhøret efter den store Jagt ligesom i alle senere Forhør, at hendes Fader var „Lire Anders“, ogsaa kaldet Anders Fonne eller Anders Hansted[1]). Hun havde sort Haar og brune Øjne. Af flere Forhør og Domme over hende fremgaar, at hun altid havde løbet i Landet, og at hun havde været dømt til Tugthuset til Tvangsundervisning og Konfirmation. Befolkningen kaldte hende den „Bitte Røde“. Med Stoffer havde hun en Datter, der 1905 boede i

---

[1]) ɔ: Anders Axelsen.

Fattighuset i Veggerby. Senere forlod Ingeborg Stoffer og gik med Peder Aalborg, og Stoffer slog sig da sammen med Thybokirsten i Gundersted, og andre af hans Kvinder vare „Den Blommere“ og den forannævnte Christiane Augustenborg.

Rakker Mortens Datter, Ane Marie Mortensdatter, levede sammen med Hans Frederik Christensen, der var Skorstensfejer i Løgstør og Omegn og boede i Ørbæk; hun blev kaldet „Viben“ eller „Gjedhagen“. De døde begge to ved Midten af forrige Aarhundrede, og Kornum Kirkebog oplyser om hende, at hun døde af Tæring og at hun var Moder til 10—12 Børn, samt at hun og Hans Frederik hverken vare konfirmerede, gifte eller kristeligt opdragne. Ved 1830 var det moderne at bære høje, graa Hatte, og en Spøgefugl blandt Købmændene i Løgstør fandt saa paa at forære Hans Frederik en saadan Hat, men Resultatet var, at de gode Borgere maatte lægge deres Hatte paa Hylden, thi man vilde jo ikke dele Mode med Rakkeren.

Elias Axelsen og hans Familie.

Elias Axelsen eller „Rakker Elias“ var født o. 1782 og var Søn af Axel Johansen og Ane Sofie . . . og var saaledes Halvbroder til den mere bekendte Johannes Axelsen. Han var født i Bjørnstrup i Gundersted Sogn og var i første Halvdel af det 19. Aarh. særlig kendt i Vesthimmerland, hvor han paa Glarmesterprofessionen vandrede rundt tilligemed sin Kæste, Bodil Pedersdatter. Befolkningen, som saa deres daglige Færd, gav dem det Lov, at de hørte til Landsdelens skikkeligste Rakkere, hvilket ogsaa stemmer

med Øvrighedens Udtalelser om dem 1830[1]), men det ved alle Landløbere hængende Drikkeri og dermed følgende Skænderi manglede dette Par heller ikke, og deres Tale var smykket med Blomster som: „Du er fuld, din Gaalt", „det er Løwn, din So!"

Man har kun fundet en Dom over Parret, nemlig fra Aars-Slet Herreder 1830, og i den anføres, at Elias ikke forhen har været straffet. Af Forhørene ses, at han da var 48 Aar gammel, og at han har villet forsøge paa at indbilde Dommeren, at han baade var konfirmeret og gift, skønt ingen af Delene passede. Han var 63 Tommer høj, havde mørkt Skæg og Haar, men lyse Øjne. Sagen mod ham rejstes vist, fordi han uden Bevilling løb omkring som Glarmester, og han blev idømt Vand og Brød. 4. Oktober 1852 fandtes han liggende død paa Borup Mark i Gundersted Sogn.

Bodil, der var født i Durup, var Datter af Glarmester Peder Jensen og en Omløberske, Maren Katrine Abrahamsdatter; hun kom som Barn til Købstaden Thisted, og da hun var 21 Aar gammel, gik hun med Elias.

Om hun, som der er blevet berettet, har været Tjenestepige, vides ikke, men hun skal dog have faaet lært at strikke, og Elias og hendes Børn vare nogenlunde ordentligt paaklædte. Skønt Børnene kun havde gaaet lidt i Skole, udtales det dog i Retsakterne fra 1830, at de vare vænnede til „Orden og Lærdom", „ligesom det ogsaa synes, at han (Elias) har anvendt, hvad han efter sin Opdragelse har kunnet, for at ernære sig". Hermed sigtes vel til, at Elias i Modsætning til de fleste andre Omløbere havde god Omsorg for sine Børn.

---

[1]) „Himmerlands Rakkere" I., 92.

De fleste af Elias Axelsens og Bodil Pedersdatters Børn ere fødte paa forskellige Steder i Vesthimmerland; af Børnene er i „Himmerlands Rakkere“ I. nævnt Christen, Anders, Johannes og Else, endvidere havde de Axel, Charlotte Amalie, Johan Frederik, Anne Sofie og Christian Peter og maaske flere.

De tre førstnævnte Sønner flakkede mest om i Vesthimmerland paa deres Professioner; Christen og Anders kaldte sig Blikkenslagere, og Johannes var tillige Murer og Glarmester. Christen og Anders vare, som omtalt i I. Del, nogle af Landsdelens bedste Fiskere baade efter Aal og — Høns.

De vare store, stærke Karle, der helst øvede deres Kræfter og gode Haandelag i blodige Slagsmaal med Stammens øvrige mandlige Medlemmer.

I tidligere Tid vare Engene øst for Ranum saa bløde, at man ikke kunde bjerge Høet med Hest og Vogn, men maatte bære det op paa fast Grund; skønt Eliassønnerne foragtede almindeligt Bondearbejde og ikke vilde tage fast Tjeneste, kunde man dog af og til faa dem til at hjælpe, naar der skulde bæres Hø i Land.

I den strængeste Vintertid havde Christen og Anders Tilhold i deres Forsørgelseskommuners Fattighuse, henholdsvis Lundby og Kornum; Johannes havde derimod sit eget Hus i den søndre Ende af Valsted By.

De fik jo alle tre de for Omløbere uundgaaelige Straffe for Løsgængeri og Betleri, men desuden vankede der ogsaa enkelte Gange Domme for mere kriminelle Forseelser.

Christen Eliassen var født i Lundby 1813. Første Gang, vi høre noget om ham, er ved et Forhør 1833 (Rinds-Gislum H.), hvor det oplyses, at han

næsten ikke kunde læse og heller ikke var konfirmeret; han havde da tjent af og til i 8 Aar. 1835 blev han sammen med sin Kvinde, Hansine Jakobine Hansdatter, og flere andre Rakkere indfanget ved den store Jagt, og af Forhørene (Aars-Slet H.) ses, at han var døbt, men ikke konfirmeret. Han havde mørkt Haar, men blaa Øjne, var „skøn" af Ansigt og høj og bred. Han gentog, at han havde tjent i 8 Aar, og siden havde han tjent Føden ved at fiske, men naar dette ikke slog til, havde han dog ogsaa betlet. Af de senere talrige Sager mod ham i forskellige Jurisdiktioner ses det, at han havde været straffet et Utal af Gange for Løsgængeri, Betleri, Slagsmaal og Tyveri. Foruden at være Blikkenslager var han ogsaa Glarmester og Skorstensfejer, men savnede naturligvis Bevilling til at drive nogen af Delene. 1837 dømtes han ved Rinds-Gislum Herreders Ret til 1 Aar i Viborg Tugthus, og af en senere Sag ses, at han blev konfirmeret under Opholdet der. 1842 havde han og Broderen Johannes overfaldet et Kærestepar af deres egen Stamme i Bislev. Chrisfen havde slaaet Manden til Jorden med sin tykke, jernbeslagne Kæp, og Johannes stak Kvinden i Haanden og Armen med sin Kniv.

Ved Dom i Nibe fik de begge Vand og Brød for denne Bedrift, men Christen fik desuden en Tilgift af 2 Aar i Viborg Tugthus, og 1845 blev han atter ved Aars-Slet Herreders Ret idømt Tugthusstraf i Viborg, 4 Aar, for Løsgængeri.

1853 dømtes han og hans daværende Kæreste, Abelone Mortensdatter[1]), til 4 Aar i Viborg Tugthus for Delagtighed i Flæsketyveri i Ulstrup.

Om hans ovennævnte Kæreste, Hansine Jako-

---

[1]) Se Rakker Morten og hans Familie.

bine Hansdatter, oplyses i Retsakter, at hun var født i Koldingegnen og havde brunt Haar og brune Øjne. Hun var „løs paa Traaden" og havde flere Gange været i Tugthuset. Baade med hende og med Abelone Mortensdatter havde Christen Eliasen flere Børn.

Christen Eliasen, der døde som Almisselem i Lundby Fattighus 1867, skal endvidere efter Befolkningens Udsagn have haft en Kæreste, „laang Mæt'", som gik ved Krykker og som kunde skrive.

Anders Eliasen var født i Kornum Sogn 1816. Under et Forhør (Rinds-Gislum H.) 1833 oplyses, at han havde tjent i 2 Somre, og siden havde han søgt, men ikke kunnet faa fast Tjeneste. 1835 blev han tilligemed sin Kvinde, Marie Frederiksdatter, Datter af Natmandsfolkene Frederik Frederiksen (sorte Frederik) og Ane Sofie Klemensdatter, indfanget ved den store Jagt; det siges da, at han altid vandrede om og betlede. Han havde mørkebrunt Haar og magert Ansigt, og Kæresten, der var født i Lundby og døbt, men ikke konfirmeret, havde sort Haar, brune Øjne og temmelig fyldigt Ansigt og var af middel Væxt, men temmelig før. Hun havde ligesom Anders altid betlet og havde ikke villet tage fast Tjeneste. Formodentlig var hun noget ældre end han, thi i et Forhør over hende i Nibe 1831 anføres, at hun blev konfirmeret 18 Aar gammel, men at hun ikke havde gaaet i Skole og heller ikke kunde læse.

1837 dømtes Parret til 1 Aar i Viborg Tugthus for Løsgængeri, og her blev Anders konfirmeret. 1844 dømtes han, som tidligere omtalt[1]), til Tugthusstraf for Tyveri af et Dækken, som han havde solgt til en

---

[1]) „Himmerlands Rakkere" I., 179.

anden Rakker; det oplyses ved denne Lejlighed, at han var middel af Væxt og Bygning og havde brunt Haar og blaa Øjne. 1856 tiltales baade han og Kæresten for at have tilskyndet en Søn til at stjæle i Vilsted. Anders fik Vand og Brød og Drengen 12 Slag Ris. Og 1872 var Anders impliceret i en Tyverisag med Bitte Stoffer og fik derfor atter Vand og Brød.

Han ernærede sig ved Fiskeri og Blikkenslageri, og Marie Frederiksdatter strikkede for Folk. Parret samlevede i mange Aar paa Rakkervis og avlede mange Børn, men tilsidst indgik de dog lovformeligt Ægteskab[1]). Anders Eliasen døde som Fattiglem i Kornum Fattighus 1878, efter at hans Kone var død 1870.

De boede en Tid i „Gladhuset", maaske det samme, som i Kirkebogen kaldes „Grønningshuset", i Lundby; 1866 søgte 2 af deres Døtre Skole i Kornum.

Johannes Eliasen var født i Sebber Sogn 1820 og var uden Tvivl den skikkeligste af disse 3 Brødre. I Følge Stamlisterne i Viborg Tugthus' Arkiv blev han i Henhold til Kancelliskrivelse af 1842 $^{22}/_{9}$ i Begyndelsen af den paafølgende Maaned afleveret til Tvangsundervisning og konfirmeret i Tugthuset, og det kan jo tænkes, at han, som antaget[2]), derefter er bleven viet til sin Kæreste, Sofie Frederikke Frederiksdatter, der var Søster til Anders Eliasens Kone. Parret havde flere Børn, som vist alle leve i borgerlige Stillinger.

Da en Søn døde, lavede Johannes Eliasen følgende Vers til et Gravminde over ham:

---

[1]) A. St. S. 84.
[2]) A. St. S. 85.

„Frederik Johannessen, det hed han,
Med Gud hannem lider,
Med Sorg og Møje
Han lukked sit Øje,
Gud tog ham bort."

1842 var Johannes og Sofie Frederikke i Forhør ved Aars-Slet Herreders Ret. Om ham oplyses da, at han havde mørkt Haar, men blaa Øjne, og at han ogsaa havde flakket om i Vendsyssel. En Vinter havde han søgt Skole i Sebber for at blive konfirmeret, forklarede han, men Provst Spleth vejede ham og fandt ham for let, saa det lykkedes ikke. Sofie Frederikke angaves 1842 at være 19 Aar gammel. Hun var født i Løgsted Sogn og døbt i Kornum Kirke, men var ikke konfirmeret. Hun havde brunt Haar og brune Øjne, og hun havde altid strejfet om. Baade Johannes og Sofie Frederikke vare ligesom Anders Eliasen implicerede i Bitte Stoffers Tyveriaffære 1872 og bleve begge straffede. Johannes Eliasen, der i Kirkebogen kaldes „Indsidder" og „Husmand", døde 1894 som Fattiglem i Valsted, efter at Sofie Frederikke var død samme Steds Aaret i Forvejen.

Axel Eliasen er omtalt i „De sidste Natmandsfolk i Vendsyssel"[1]).

Else Eliasdatter, der var født 1810, var gift med en Husmand i Overlade. Hun er omtalt i „Himmerlands Rakkere" I. Del[2]), og desuden vides, at hun ogsaa blev ramt af Lovens Arm under den ovennævnte Tyverisag 1872.

Anne Sofie Eliasdatter var gift med en Husmand i Kølby.

---

1) S. 142 ff.
2) S. 31, 65 og 127.

Familien Adamsen.

Glarmester Adam Carlsen i Østbirk (Aarhus Amt) havde 3 Børn, der virkede paa Himmerland, nemlig Vilhelm, Kristian Peter og Magdalene.

Vilhelm Adamsen underkastedes 1821 Forhør i Nibe, hvorefter han, der da opgav at være 14 Aar, fik lidt Straf og blev atter 1824 tiltalt ved Lindenborg Birketing som sigtet for Løsgængeri og Betleri. Han indrømmede at være Løsgænger, men nægtede forhen at have været tiltalt eller straffet, ligesom han paastod kun at være 16 Aar, men konfirmeret. Under Sagen blev det dog godtgjort, at han 1823 var bleven straffet for Løsgængeri og Betleri, ligesom han ogsaa befandtes at være over 18 Aar og ukonfirmeret. Endvidere oplystes det, at der 1818 og 1819 var udfærdiget tvende Kancelliresolutioner, hvorefter Slaven Adam Carlsens 4 ældste Børn skulde foranstaltes konfirmerede i Tugthuset, og da det maatte formodes, at Vilhelm var et af disse Børn og han endnu ikke var konfirmeret, bestemtes det i Dommen, der lød paa 10 Maaneders Tugthus i Viborg, at han nu skulde konfirmeres under dette Ophold. Han var Glarmester af Profession og blev atter 1826 dømt for Løsgængeri[1]).

Christian Peter Adamsen sad i Viborg Tugthus 1828, 1831 og 1835[2]) for Løsgængeri og Tyveri. Han er vel nok identisk med den Christian Adamsen, som Goldschmidt omtaler i sin „Hederejse“, og som Søsteren, „Tater Lene“, samme Steds omtaler som „et fult Bæst“, der stjal „som et Svin“.

Magdalene Adamsdatter skal i Følge „Skatte-

---

[1]) Undalls Fortegnelse over Natmandsfolk og andre Løsgængere i Viborg Tugthus 1822—35.

[2]) Samme Kilde.

graveren" 1885 være den „Tater Lene", som Goldschmidt omtaler i sin „Hederejse", og hendes Navn var nok Ane Magdalene. 1821 optoges der Forhør over hende ved Nibe Byting. Hun angaves da at være 18 Aar gammel og blev idømt lidt Straf, fordi hun sammen med Broderen Vilhelm havde betlet et Par Aarstid.

29 Aar gammel blev hun konfirmeret i Østbirk Kirke og fik i Kirkebogen følgende Skudsmaal: Kundskab maadelig, Opførsel meget slet. Hun havde da flakket om, siden hun var 12 Aar gammel og havde faaet 6 Børn.

Kryk-Hans.

Kryk-Hans hed egentlig Hans Andersen; men under Arbejdet med at flaa en Hest jog han Kniven i Knæet og maatte siden gaa med Krykker, og derfra fik han Kendingsnavnet „Kryk-Hans", dog blev han til Afvexling ogsaa kaldt „Rakker Hans" og „ham med Bagkloen". Sine Krykker forsynede han med lange Jernpigge, hvorved han blev i Stand til at komme frem med saa stor Fart, at Skolebørnene, der gerne vilde drille ham, havde stor Møje med at løbe fra ham.

Han var hjemmehørende i Resen Sogn ved Skive, men af forskellige Retsakter fremgaar det, at han havde „virket" i flere Egne af Landet, og i Himmerland synes han at have været bedst kendt i den østlige Del.

I „Himmerlands Rakkere" 1. Del meddeles der adskilligt om ham, og man vil derfra vide, at han foruden almindeligt Natmandsarbejde ogsaa gav sig af med at lave Timser.

Skønt Hans ikke havde saa stort et Navn hos

Almuen eller var saa anset i sin egen Stamme som f. Ex. hans Halvbroder „Pludder Mads“, maa man dog ikke tro, at han rangerede blandt det menige „Rak“, tværtimod nød han god Anseelse af sine Stammefrænder, maaske paa Grund af, at han kunde hexe, og at han var konfirmeret i Glückstadt.

For at faa lidt Rede paa hans rastløse Liv skal der i det følgende fremdrages nogle af de Oplysninger, som Aktstykkerne i de mange Retssager mod ham indeholde.

I den sidste Sag, som kendes mod ham (fra Rinds-Gislum Herreder 1847), findes efternævnte Synderegister:

1810 dømt ved Lysgaard-Hids Herreders Ting til 4 Maaneder i Viborg Tugthus for Tyveri, Betleri og Løsgængeri.

1813 dømt (Fjends-Nørlyng) til 4 Maaneder i Viborg for Betleri og Løsgængeri.

1821 dømt (Hassing-Refs) til 17 Dages Fængsel for do. og do.

1824 dømt (Overkriminalretten) til 2 Aar i Viborg for do. og do.[1])

1830 dømt (Aars-Slet H. og Højesteret) til 1 Aar i Viborg for do. og do.

1833 dømt (Viborg Amts Overpolitiret) til 2 Aar i Viborg for do. og do.

1842 dømt (Hellum-Hindsted) til 4 Aar i Viborg for do. og do.

1813 oplyses[2]), at han var 62½ Tm. høj, køn af Lemmer, lyseblaa Øjne og lyst Haar, bleg af Ansigtsfarve. Han var da ugift og ukonfirmeret og havde

[1]) Se nedenfor.

[2]) Stamlister og Dokumenter ved Viborg Tugthusarkiv.

ingen Børn. Endvidere anføres i Akterne (af Dommeren), at han „er en Person, der formedelst sit syge Hoved er uskikket til at arbejde“, at han mangler al Opdragelse og som Følge deraf er et meget uvidende Individ, „der hverken af Naturen eller Levned kan sige, hvad Forbrydelser er; dette formener jeg er Omstændigheder, der tale til Fordel for ham og bør komme i Betragtning med Hensyn til Straffens Bestemmelse“; og i selve Dommen udtales endvidere, at „da han henhører til den uheldige Natmands Slægt, at han som saadan fra Barndommen af kun har erholdt Smag paa det omvankende Liv og ikke er bibragt nogen Grundsætning til gode Sæder, vil saadant . . .“

Af Dokumenter i Tugthusarkivet ses, at han ved Amtshusets Dom i Aabenraa 1824 dømtes til 2 Aar i Glückstadt Tugthus, og da han i Følge Retsakterne fra 1830 var konfirmeret der, maa dette vel være foregaaet der under hint Ophold; men hvorledes denne Dom kan bringes i Overensstemmelse med den oven for anførte Overkriminalretsdom af 1824, der lød paa 2 Aars Tugthus i Viborg, vides ikke.

1830 oplyses ligeledes, at han var født og døbt i Resen Sogn og at hans Forældre vare Omløberne Anders Jensen og Else Jensdatter[1]). Han havde intet fast Opholdssted og var 50 Aar gl., altsaa født o. 1780. Hans Person beskrives som middel af Væxt, blaa Øjne, skaldet Hoved, lyst Haar, venstre Knæ stift og lam. Paaklædning: Blaa Trøje, lange, blaa Benklæder, blaaagtig Vest med røde Knaphuller, hvide Strømper, Træsko og en sort Filthat.

1842 angives han at være 65 Aar gammel og at være kommen fra Tugthuset og hjem til Resen for 8

---

[1]) Else Jensdatter var Moder til „Pludder Mads“.

Aar siden; men da han mente, at han fik for lidt til Livets Ophold, gik han bort igen og havde strejfet om i Aalborg Amt som Skorstensfejer og Natmand uden Pas. Foruden den tidligere Beskadigelse af venstre Knæ havde han nu faaet fire stive Fingre paa højre Haand efter at have ligget syg i Gunderup Sogn. Under 21. Juni 1842 erklærede Præsten i Skive paa en Svarskrivelse til Byfogden sammesteds, at Hans var hjemmehørende i Resen, og at han havde haft Pas som Soldemager. Naar Hans havde gjort gældende, at han fik for lidt af Kommunen til Livets Ophold, maatte Præsten protestere derimod, og under en Sygdom havde Hans daglig faaet tilbaaret varm Mad fra Beboerne, og han lod til at være tilfreds dermed.

1841 var han, fortsætter Præsten, under en Sygdom, der paakom ham i Gunderup Sogn, af Fattigvæsenet dér bleven lagt ind i et Fæhus ved Siden af en Svinesti, og derfor fik vedkommende Gaardmand 1 Mark daglig. Hans Hjemsendelse fra Gunderup varede i 3 Dage i uophørlig Regn, og han blev læsset af den ene „Bondevogn“ i den anden gennem mange Distrikter over Hobro og Virksund, skønt han var syg; men Præsten vidste dog ikke, om det var af den Grund, at Hans havde faaet stive Fingre. Præsten oplyser ogsaa, at han havde set Hans som Skorstensfejer i Aalborg for 30 Aar siden. Efter at være bleven helbredet saa vidt, at han kunde vandre om, begav Hans sig igen paa Rejse paa sit Pas, og forinden tog Præsten ham til Alters. Dette Ophold kostede hans Forsørgelseskommune over 15 Rdlr., hvoraf en Del for Plejen i Gunderup. Af Forhørene 1847 fremgaar, at Hans efter at være hjemkommen fra Tugthuset 1846 fik Pas udfærdiget af Herredskontoret i Skive, i Følge hvilket han maatte vandre om som Timsemager. Ligeledes

